

2

Demografie

rok 2018

ročník 60

revue pro výzkum
populačního vývoje

Jiřina Růžková

60 let časopisu Demografie

Pavčina Habartová

Recent Household Trends in Europe: A Cross-Country Analysis

Ondřej Nývlt

Socio-demografické determinanty studijních výsledků a začátku pracovní kariéry v České republice

Jiří Nemeškal – Jana Jíchová

Prostorový vzorec kriminality v Česku

ČLÁNKY | ARTICLES

- 95 Jiřina Růžková**
60 let časopisu Demografie
60 Years of the Journal *Demografie*
- 98 Pavlína Habartová**
Recent Household Trends in Europe: A Cross-Country Analysis
- 111 Ondřej Nývlt**
Socio-demografické determinanty studijních výsledků a začátku pracovní kariéry v České republice
The Sociodemographic Determinants of Academic Performance and Early Career in the Czech Republic
- 124 Jiří Nemeškal – Jana Jíchová**
Prostorový vzorec kriminality v Česku
The Spatial Pattern of Crime in the Czech Republic

SČÍTÁNÍ LIDU | POPULATION CENSUS

- 140 Štěpán Moravec**
Pracovní jednání k podobě populačních a domovních cenů v EU po roce 2021
Working Meeting on the Design of Population and Household Censuses in the EU after 2021

RECENZE | BOOK REVIEWS

- 143 Roman Kurkin**
Režimy nízké plodnosti a demografické a společenské změny
Low-Fertility Regimes and Demographic and Societal Change

ZPRÁVY | REPORTS

- 145** Mezinárodní konference „Stárnutí pracovní síly: starší pracovníci a imigranti jako nové pilíře západních ekonomik?“
International Conference on the ‘Ageing Workforce: Older Workers and Immigrants as the New Pillars of Western Economies?’
- 146** Konference o rodinné politice
Conference on Family Policy
- 147** Z České demografické společnosti
From the Czech Demographic Society

BIBLIOGRAFIE | BIBLIOGRAPHY

Názory autorů se nemusí vždy shodovat se stanovisky redakční rady.

The opinions of the authors do not necessarily reflect those of the editorial board.

Demografie je recenzovaný odborný časopis, který je zařazen v Seznamu českých recenzovaných neimpaktovaných periodik a v citační databázi Scopus a byl zařazen do citační databáze Emerging Sources Citation Index, která je součástí Web of Science Core Collection.

Demografie is a peer-reviewed journal. The Journal is registered in the List of Czech non-impact peer-reviewed periodicals, in the citation database of peer-reviewed literature Scopus, and it has been accepted for inclusion in the Emerging Sources Citation Index, which is part of the Web of Science Core Collection.

60 LET ČASOPISU DEMOGRAFIE

Jiřina Růžková

Prvé číslo časopisu Demografie, revue pro výzkum populačního vývoje bylo vydáno počátkem roku 1959. Několikaleté úsilí o vznik demografického časopisu v Československu bylo součástí určitého komplexu významných vzájemně souvisejících a logických záměrů Dr. Františka Fajfry, předsedy Státního úřadu statistického, a jeho několika nejbližších spolupracovníků, z nichž jmenujme především Dr. Vladimíra Srba.

Jedním z těchto záměrů, kromě vydávání demografického časopisu, bylo vytvoření vrcholové celostátní instituce, jejímž úkolem by bylo zabývat se populačními otázkami a populační politikou státu, a to v poměrně širokém pojetí. Tento záměr se podařilo realizovat již v roce 1958, kdy byla ustavena Státní populační komise jako poradní orgán vlády a jejím předsedou se stal Dr. František Fajfr. Tato „komise“ navíc na mezinárodním poli ve vztahu k OSN tehdy plnila funkci Československého komitétu pro otázky populační.

Dalším cílem bylo založení společnosti, která by zajistila podmínky pro setkávání a diskuse, přednášky a konference s demografickou tematikou. Po několikaletém úsilí zahájila svoji činnost v roce 1964 Československá demografická společnost. Nenaplněn zůstal pouze záměr na vytvoření institucionálně samostatného vědeckého demografického pracoviště.

Tyto záměry Dr. Fajfry a jeho spolupracovníků byly nepochybně reakcí nejen na stávající situaci, ale zároveň na předpokládané budoucí změny v populačním vývoji a jejich možné důsledky v různých oblastech života obyvatel. Časopis Demografie zde zaujímal své důležité specifické místo.

„Časopis má být po výtce odborný, teoretický; v demografii nejsou teorie populačního vývoje odlučitelny od politiky, zejména populační. Je správné, že musíme poznávat to, co jest, co se děje, a nikdy není marné jít v tomto poznání co nejdále. Ale je otázkou, zda bychom vůbec něco poznali, kdybychom chtěli jen poznávat (...). Časopis chce také přinášet informace o tom, co se děje u nás i v ostatním světě ve vývoji populací a jak na to demografové, ekonomisté i sociologové reagují teoreticky i prakticky.“ (F. Fajfr, *Demografie*, 1959/1).

Časopis Demografie vznikl ve složitém období konce padesátých let, a to jako jeden z mála časopisů tohoto zaměření nejen v Evropě. Československo se tak zařadilo do skupiny několika zemí na světě, které se populačními otázkami začaly odborně zabývat i formou vydávání speciálního časopisu.

Jan Kazimour při příležitosti 10. výročí založení časopisu zmiňuje v podstatě **odvážný krok zakladatelů** časopisu v československých podmínkách, s ohledem na tak poměrně úzce specializovanou vědu o obyvatelstvu, a i s ohledem na zahraniční zkušenosti s náklady na vydávání takovychto časopisů, jejich publikování ve světových jazycích a s podporou mnohých institucí. V Československu byla situace v tomto směru jiná. Zároveň však dokládá, v jak krátké době tento nový časopis získal relativně velký okruh čtenářů nejen z řad nepřilíživě velké skupiny demografů, ale i z dalších profesí, z řad sociologů, ekonomů, lékařů, historiků a mnohých jiných. Časopis tak začal být vydáván v počtu asi 2 000 výtisků.

Připomeňme v souvislosti s 60. výročím samý počátek, tj. **ročník č. 1/1959, který určil směřování časopisu Demografie i v letech dalších.**

Vlastní struktura časopisu se za celé období jeho dosavadní existence téměř nezměnila. V roce 1959 byla následující:

- Články,
- Recenze,
- Zprávy,
- Přehledy,
- Bibliografie,
- Legislativa.

Redakční rada v době založení časopisu Demografie byla osmičlenná a pracovala ve složení F. Fajfr, J. Bezouška, J. Klofáč, J. Radkovský, V. Roubíček, V. Srb, H. Švarcová, M. Vojšta. Výkonným redaktorem byl L. Jíra.

Pozoruhodná a výjimečná je skutečnost, že předsedou redakční rady (tehdy s označením vedoucí redaktor) byl sám předseda Státního úřadu statistického Dr. František Fajfr.

Na 1. ročníku časopisu se podílelo 15 autorů článků, z nichž někteří svými autorskými příspěvky provázeli časopis Demografie po celá další desetiletí, několik z nich až do současnosti. Mnozí se v průběhu let stali významnými osobnostmi československé demografické vědy a statistiky, či jiných vědních oborů. Jmenujme z těchto prvních autorů alespoň některé: **V. Srb, L. Růžička, V. Wynnyczuk, Z. Pavlík, V. Roubíček, J. Musil, M. Kučera, Z. Jureček.**

Každý článek byl doprovázen relativně obsáhlejší anotací v angličtině a v ruštině (v těchto dvou jazycích byl zároveň do roku 1995 uváděn i obsah časopisu). Po stránce formální je třeba ocenit také tiskovou a grafickou úroveň časopisu.

Časopis Demografie je od svého počátku i **odrazem doby**, ve které byl publikován, a to nejen pojetím a obsahem článků a studií, ale i dalších rubrik.

Zároveň se již od prvního ročníku časopisu setkáváme s jeho do určité míry multidisciplinárním charakterem, ale především pak s odbornými tématy o populační situaci, které jsou jednak logicky trvalou součástí obsahového zaměření časopisu, ale i tématy, jejichž aktuálnost a závažnost v dobách minulých je v současném období v důsledku změn v populačním vývoji ještě znásobena. Nechybí ani otázky metodologické, či náhled do historie a poznatky zahraniční.

Různorodost a závažnost tematiky dokládají již v 1. ročníku například články:

- *Stárnutí obyvatelstva a jeho činitelé* (L. Růžička),
- *Rozbor dynamiky některých ukazatelů úmrtnostních tabulek za léta 1875–1955* (J. Musil),
- *Rozbor činitelů rozdílu čisté směnné míry* (M. Kučera),
- *Vývoj obyvatelstva v československých městech* (V. Srb),
- *Dynamika hospodářsko-společenské struktury obyvatelstva českých zemí* (Z. Pavlík),
- *Statistika obcí a sídlišť ve sčítáních lidu* (F. Fajfr),
- *Demografické problémy Polské lidové republiky* (E. Kozłowska),
- *O české kojenecké úmrtnosti* (D. Vysušilová),
- *Sledování spotřeby domácností* (J. Bezouška – J. Vytlačil).

Rovněž tak v **Přehledech**, ale i **Zprávách** se již v 1. ročníku Demografie setkáváme s rozmanitou paletou závažných, či zajímavých příspěvků s daty celostátními i regionálními (např. *Rezervy pro zlepšení kojenecké úmrtnosti, Dětské úrazy v Československu, Stěhování do Ostravského kraje, Růst hlavního města Prahy* aj.) a rovněž s informacemi zahraničními (*Mezinárodní srovnání měř reprodukce, Kontrola početí v Japonsku, Obyvatelstvo Albánie, Předběžné výsledky sčítání v SSSR* aj.).

Přesto, že se zde nacházejí některá mezinárodní srovnání a zahraniční informace, zároveň je v 1. ročníku Zpráv zaznamenáno „volání“ demografů po jejich daleko větší dostupnosti pro demografické srovnávací studie a analýzy. A v tomto směru již na počátku učinil časopis Demografie svým informačním příspěvkem o Demografických publikacích OSN první dílčí krok.

Uznání i z dnešního pohledu si zaslouží také rubrika **Bibliografie** a **Recenze** již s ohledem nejen na jejich obsah, ale i celkovou odbornou úroveň. Neobyčejně užitečnou se ve své době stala i rubrika **Legislativa**, která přinášela informace o všech zákonech, usneseních vlády, vládních nařízeních a výnosech souvisejících s populačními otázkami v širším pojetí.

V roce 2008 se u příležitosti padesáti let od vzniku časopisu a na jeho počest uskutečnila XXXVIII. konference České demografické společnosti „**Padesát let časopisu Demografie**“. V publikovaném Sborníku příspěvků mohou zájemci nalézt podrobné informace o jeho vzniku i o další padesát let trvající cestě. Minulé i ty nejstarší ročníky časopisu Demografie byly dlouhodobě stále vyhledávány pro jejich informační, historickou, metodologickou a odbornou hodnotu. Proto **Český statistický úřad** již před několika lety **zajistil digitalizaci**

všech čísel časopisu od roku 1959 a umožnil tak přístup k časopisu všem zájemcům (1 url.cz/ct8bH). Kromě toho každé nové číslo časopisu je bezprostředně po vydání rovněž zveřejněno v celém rozsahu na webových stránkách Českého statistického úřadu.

Časopis Demografie je i v posledním desetiletí především **zrcadlem populační situace v České republice** v relativně širokých souvislostech a vazbách stejně tak, jako tomu bylo již v jeho prvních ročnících. Kromě základní každoroční analýzy o populačním vývoji v ČR a studií zabývajících se přirozeným a mechanickým pohybem obyvatel, se setkáváme i s řadou aktuálních a závažných témat mj. souvisejících se stárnutím populace, s problematikou sociální péče, zdravotním stavem obyvatel aj. Nadále obsahuje statě metodologické, mezinárodní srovnání, studie regionální či pohledy do historie. Odpovídající prostor časopis Demografie také dává publikování výsledků sčítání lidu, které pro demografickou vědu a demografickou statistiku představuje významný informační zdroj zejména o rodinách, vzdělání obyvatel, jejich ekonomické struktuře a mnohých jiných charakteristikách.

Rok 2018 je rokem 100. výročí vzniku Československé republiky. Časopis Demografie ve svých šedesáti ročnících obsahuje mnohé informace a historické statě, které mohou do značné míry přispět k našemu poznání z pohledu demografického o době vzniku Československé republiky a obdobích následujících.

V současné době je časopis Demografie zařazen v Seznamu českých recenzovaných neimpaktovaných periodik, v citační databázi Scopus a byl zařazen do citační databáze Emerging Sources Citation Index, která je součástí Web of Science Core Collection.

V souvislosti s 60. výročím vzniku časopisu Demografie, revue pro výzkum populačního vývoje je jistě na místě vyslovit poděkování a úctu jeho zakladatelům, ale i autorům, výkonným redaktorům, recenzentům a všem ostatním, kteří se na tvorbě a vědecké kvalitě časopisu podílejí. Nechť časopis Demografie nadále úspěšně naplňuje poslání, které mu bylo dáno do vínku.

SLOVENSKÁ ŠTATISTIKA A DEMOGRAFIA

28. ROČNÍK, 2/2018

VEDECKÉ ČLÁNKY

Jan Drahekoupil, Agnieszka Piasna | Aké je pozadie nízkych miezd v strednej a východnej Európe?

Mikuláš Cár, Roman Vrbovský | Hodnotenie vývoja ceny bývania pomocou kompozitného indexu

Štefan Rychtárik, Andrej Kopčár | Vplyv vonkajších nerovnováh na rozhodnutia o proticyklickom kapitálovom vankúši na Slovensku

Vydává Štatistický úrad Slovenskej republiky (vychází 4x do roka), distribuuje a objednávky přijímá ŠÚ SR, informační servis, Miletičova 3, 824 67 Bratislava 26, Slovenská republika, cena výtisku 5 €, cena ročního předplatného 20 €

RECENT HOUSEHOLD TRENDS IN EUROPE: A CROSS-COUNTRY ANALYSIS

Pavĺina Habartov¹⁾

Abstract

Over the past few decades, significant changes in family and household structure have been observed. Despite common trends, recent household distribution has been found to vary among countries and reflects the demographic behaviour, the effect of economic and social conditions, the quality of healthcare, cultural differences, and the overall lifestyle of each society. The most significant impact on the transformation of the current household distribution of the most developed countries is attributed to population ageing and new forms of living arrangements. The paper sets out to analyse recent household trends in Europe on the basis of harmonised 2011 census data and focuses both on new forms of families such as consensual unions and young adults living with their parents and on traditional families. Finally, in the second part of the paper European countries are classed into six groups according to shared household trends.

Keywords: Households, families, trends, Europe, Czech Republic, population ageing, census

Demografie, 2018, 60: 98–110

1. INTRODUCTION

In recent years, we have witnessed significant changes in the family and household structure across developed countries. Many studies have shown (e.g. *Hantrais – Letablier*, 1996; *Burch – Matthews*, 1987; *Bradbury – Peterson – Liu*, 2014, etc.) that the size of private households has decreased significantly over the past few decades, while the number of households is steadily increasing. Despite this common trend, the current household structure varies between countries. It reflects the demographic behaviour and lifestyle of the population, cultural factors, and the socioeconomic and health care situation and policies in the country. The most significant impact on household transformation has been mostly attributed to population ageing, which, together with the low birth rate and new forms of living arrangements, has significantly shaped the household distribution in most developed countries in the world.

This article focuses on the cross-country differences in household trends and patterns in Europe. The analysis covers all the basic types of households, both from the perspective of household distribution itself and from the perspective of family and the household status of individuals, and it focuses particularly on the categories of the households in which the biggest differences are observed between countries.

This paper builds on the results of *Pavĺina Habartovs* PhD thesis (2016) focusing on households in the census in the light of the methodological aspects of the data.

2. METHODOLOGY AND DATA SOURCES

This analysis draws on the 2011 Census database containing comparable census data for EU member states and EFTA countries, which is accessed through

1) Czech Statistical Office, contact: pavlina.habartova@gmail.com.

the online application Census Hub. The Census Hub is a new tool developed by Eurostat that allows users to access data and customise tabulations. In order to achieve the greatest data comparability possible, the analysis in this paper was carried out only on EU and EFTA countries. The data available through the Census Hub application methodologically follow both European regulations²⁾ and international recommendations, which more specifically use the term 'private household'. According to international recommendations, a one-person household ('a person who lives alone in a separate housing unit or who occupies, as a lodger, a separate room (or rooms) of a housing unit but does not join with any of the other occupants of the housing unit to form part of a multi-person household as defined below' (UN, 2006)), or a multiperson household ('a group of two or more persons who combine to occupy the whole or part of a housing unit and to provide themselves with food and possibly other essentials for living. Members of the group may pool their incomes to a greater or lesser extent' (UN, 2006)). This concept is known as the housekeeping concept. However, in countries that carry out the register-based census, the household concept is simplified to the household-dwelling concept, which considers all persons living in a housing unit to be members of the same household, so that there is one household per occupied housing unit. These methodological distinctions may, however, play a significant role in assessing international household trends.

Another important international term is 'family nucleus'. A family nucleus is defined 'in the narrow sense as two or more persons who live in the same household and who are related as husband and wife, as cohabiting partners, as a marital (registered) same-sex couple, or as a parent and a child. Thus the family comprises a couple without children or a couple with one or more children, or a lone parent with one or more children.' (UN, 2006: 109)

This definition is close to the definition of family household used in the 2011 Census in the Czech Republic, but the international definition is even narrower and excludes other people living in a private household as non-family members. While the Inter-

national Recommendations consider skip generation households a family nucleus, Commission Regulation (EC) No. 1201/2009 has finally included the skip generation household among non-family households, the way Czech methodology does.

According to international recommendations households are determined on the basis of 'place of usual residence'. National statistical institutes, however, generally interpret this rule differently and sometimes simplify it to the registered place of residence (see also OECD, 2014) because it better fits their data collection methodology. Similarly, household type derivation are often affected by the data collection methodology and the data sources, so great caution still needs to be applied when conducting international comparisons.

In the analysis two approaches were used. The first approach analyses the distribution of private households or family nuclei, the second one works with household status, which has the same informative value and, moreover, can be combined with other personal characteristics. The disadvantage, however, are the more frequent methodological deviations and data errors generated during data processing (see more in Habartová, 2016).

The second part of the analysis focuses on household composition across Europe, where, more specifically, cluster analysis was used. Because of the significant correlation between most of the variables, factor analysis was applied in the first step. In total, 14 variables entered the factor analysis (see Table 1), and this number was reduced using principal component analysis to 3 main factors. The choice of variables, especially those with the most significant variance across countries, was based on previous descriptive analysis of household-type distribution. These deviations, however, should not be generated by errors in data inputs nor remote observations. Sampling errors should also be excluded, since the analysis deals with census data only.

Subsequently, all three main factors were used to produce country-specific factor scores, and then, based on the similarity of the factor scores, country typology was calculated by using cluster analysis, with unweighted factor scores as input values and mean Euclidean distance and the Ward's method as the main methods.

2) Commission Regulation (EC) No. 1201/2009 and UN (2006).

3. RESULTS

3.1. HOUSEHOLD COMPOSITION AND AVERAGE SIZE OF PRIVATE HOUSEHOLDS

According to the latest census data, the average European private household had 2.41 members in 2011. As Figure 1 shows, household size varies across Europe – ranging from 2.07 members in Finland to 2.88 household members in Slovakia.

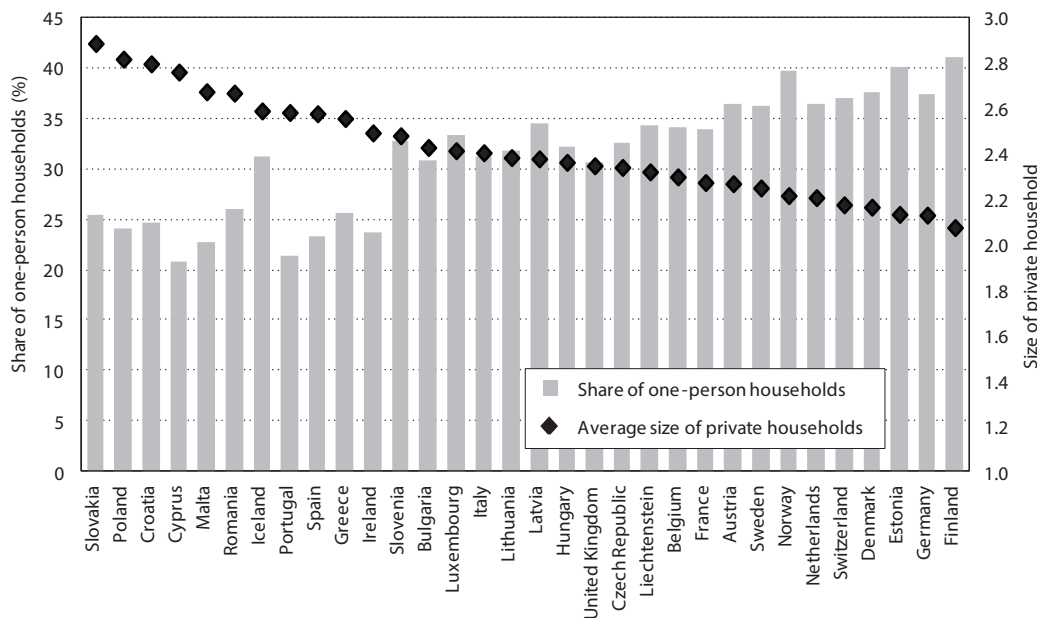
In recent decades household and family patterns have changed significantly. On one hand, one can notice lower number of children living in families as well as a reduction of family numbers in general, as a result of the low fertility rate and the postponement of childbearing in Europe. On the other hand, there has been a significant increase in the proportion of one-person households and families without children among people at an older age as a result of population ageing.

As Figure 2a and Figure 2b show, household size is affected more by the share of one-person households than by family nucleus size. While a positive but weak

correlation can be observed in the relationship in the first figure, there is a strong negative correlation in the second one. A significant negative correlation is logically evident in the northern and western European countries, where household structure is strongly influenced by the high share of one-person households. More specifically, one-person households make up more than a third of private households in these countries, and in Finland, Estonia and Norway, as much as 40% of all private households (see Figure 1).

The number of one-person households does not exceed the number of family households in any of the selected countries, except those in southern Europe, where the number of one-person households already exceeds the number of households made up of married or registered couples. **Married couple families** (registered partnerships included) are the household type with the highest variance across Europe. While in northern European countries, including the Baltic States, married couple families constitute only a third of all households, in southern and eastern Europe this is still a traditional and the most common type of household (see Figure 3).

Figure 1 The average size of private households and the share of one-person households in Europe, 2011

Source: Census Hub, author's calculations.

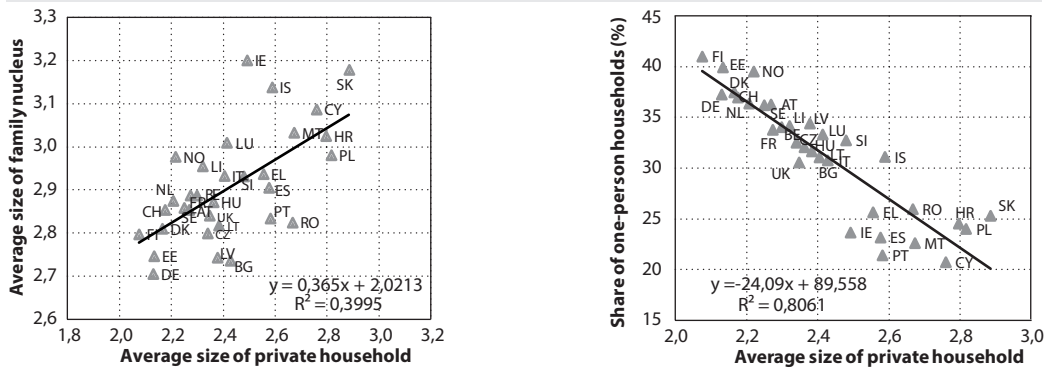
Along with one-person households the number of **consensual unions** is also increasing, especially in northern Europe and in France, where they make up more than one-fifth of all households. By contrast, in countries such as Greece, Poland, Croatia, and Slovakia, less than 5% of households are composed of consensual unions.

As Figure 3 shows, the Czech Republic has average shares of one-person households and consensual unions, a slightly below average proportion of consensual union families, and almost ranks highest when it

comes to the share of lone-parent families. The largest proportion of lone-parent families was reported by the Baltic States (22–29% of households), followed by Central European countries. Conversely, in the Scandinavian countries, only 12% of family households are lone-parent families.

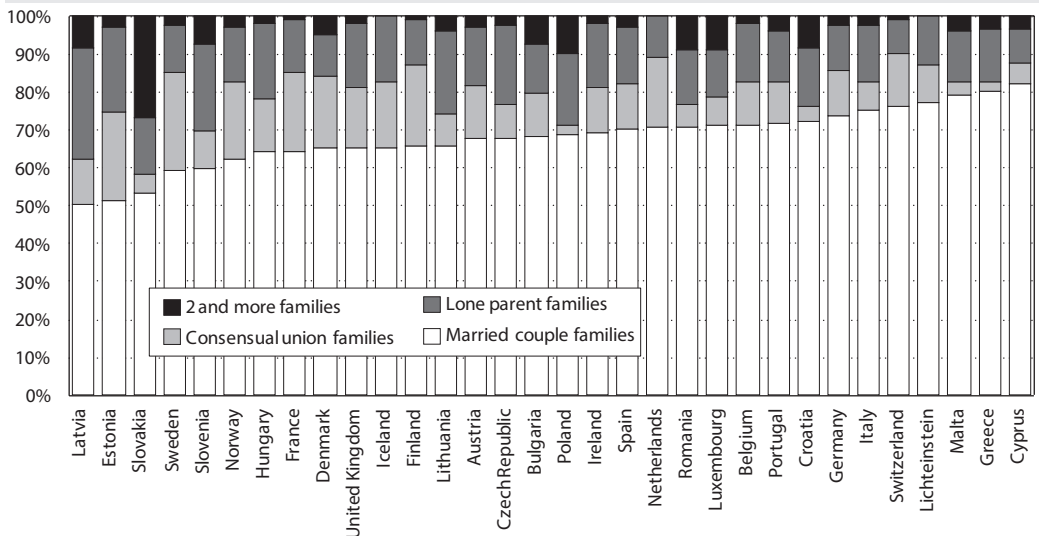
Across Europe, the smallest percentage of households is still households consisting of 2 or more families and multi-person non-family households. Both types of households on average make up less than 3% of all households (6% in total). In addition

Figure 2a, b The average size of private household and the relationship of household size to the proportion of one-person households and the size of the family nucleus in European countries, 2011

Source: Census Hub, author's calculations.

Figure 3 Distribution of private households by type of household, Europe, 2011

Source: Census Hub, author's calculations.

to demographic behaviour, it is mainly methodology (including data collection method, data processing method, and methodical concepts) that has affected the observed number of such households. However, despite the methodological deviations, the numbers confirm the findings of the study from *Iacovou and Skew* (2010), which, among other things, found the largest intensity of multi-generation households to be in the countries of eastern and south-eastern Europe and in Slovakia, Slovenia, and Poland (*Iacovou – Skew*, 2010³⁾).

3.2. HOUSEHOLD STATUS

Figure 4 shows similar household formation patterns across European countries. In 2011, on average almost 40% of people were living as a partner in a married, registered, or other legally recognised union of two people, almost 30% were living as a child or a son / daughter in the family household, and 13% were living in a one-person household. While in northern European countries more than a tenth of people were living in consensual unions, in the southeast and eastern European (including Poland) countries the figure was only less than 4%.

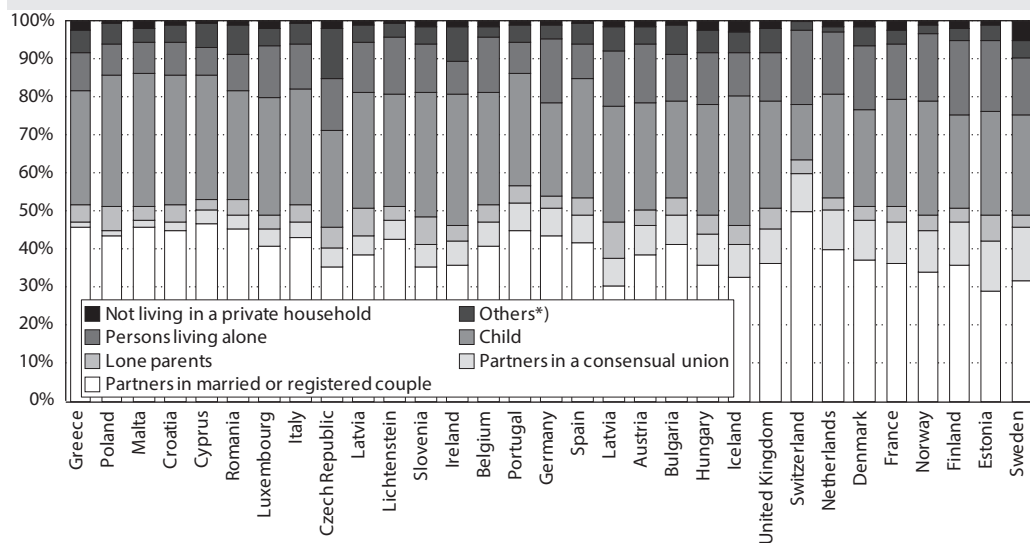
3.2.1. PERSONS LIVING ALONE

Single persons living alone are concentrated mostly in the oldest age groups in all countries. Because of male over-mortality, the majority of these households are widowed women living alone. The proportion of women aged 70+ living alone varies considerably across European countries, from 28% in Spain and other southern European countries to 65% in Denmark and other northern European countries.

While the significant variations in the proportion of women living alone grow with increasing age (often due to different economic conditions and traditional family patterns), the proportion of men living alone varies most, on the contrary, in the lower age groups, where the largest shares of men living alone are observed. As Figure 5a illustrates, in Norway, on one hand, more than a third of men aged 25–29 were living alone in 2011, while in Croatia, on the other hand, only 6% of men aged 25–29 were living alone.

The 2011 Census data in all the selected countries shows a different age profile for men and women. In most countries, men are more likely than women to live alone up to the age of 55, when women start to prevail. These female one-person households are most

Figure 4 Population by household status, Europe, 2011

Notes: The category 'others' includes other people living with the family nucleus or persons in multi-generational and multi-member non-family households; the countries are ranked in descending order according to the proportion of people living in consensual unions.
Source: Census Hub, author's calculations.

3) Based on EU-SILC data.

often created by the death of a partner. The share of these households decreases in the oldest age groups because of the higher intensity at which people enter another household as a person living in the family nucleus of private household or as a person living in an institution. Similarly, the higher percentage of men living alone at a younger age is often explained by later entering a one-couple family household as a partner.

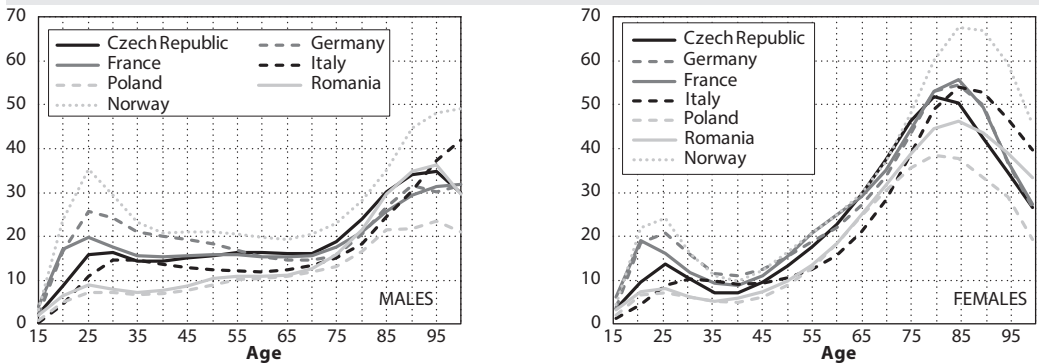
3.2.2. PARTNERS

In all European countries, the age profile of persons living as a couple in a family household has the shape of an inverted U (see Figures 6a, b). While in most countries women are most likely to be a partner in

a couple at the age of 30–44, among men this percentage peaks later, at the age of 60–74. For both men and women, however, there is clearly a sharp increase in the young age groups and a decline in elderly ages. Since women are more likely than men to survive their partner, the proportion of women living with a partner decreases sooner in the higher age at the expense of women living alone. By contrast, men aged 70–79 are more likely to be living in a couple if they are living in a household (75%) than women are (44%).

Differences have been found between European countries both in the age profile and in the intensity of people living in a couple. While the age profile is strongly dependent on family attitudes and fertility timing

Figure 5a, b Persons living alone (in %) by age and sex, selected countries, 2011

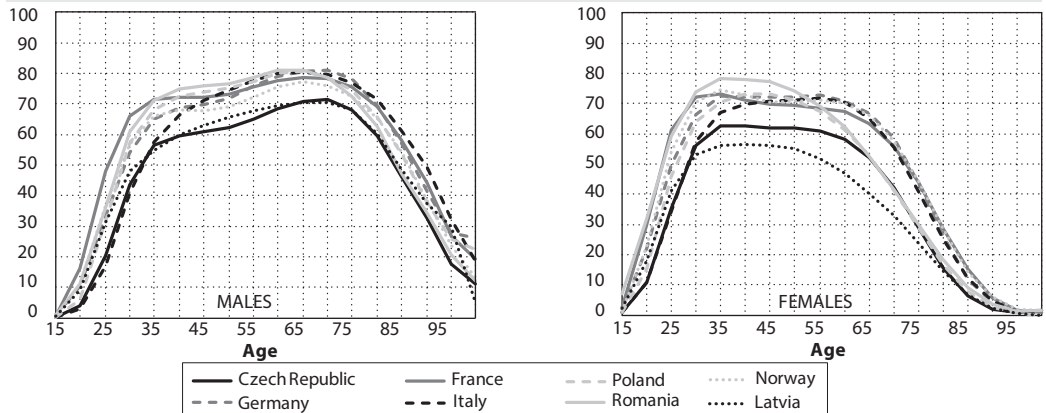

Source: Census Hub, author's calculations.

Notes: The category 'others' includes other people living with the family nucleus or persons in multi-generational and multi-member non-family households; the countries are ranked in descending order according to the proportion of people living in consensual unions.

Source: HFD, 2013a; CZSO, 2013, 2014a; author's calculations.

Figure 6a, b Persons living as a partner in a one-couple family household (in %) by sex and age, selected countries, 2011

Source: Census Hub, author's calculations.

(this is most visible in the case of Romania, see Figure 6b) and on mortality rates in the older age groups, the intensity of people living in a couple is also affected by the incompleteness of by an incomplete identification of household types during data processing. This means in particular insufficient input data or, in the case of traditional censuses, for example by data collection.

3.2.3. COHABITING PARTNERS

For some decades, consensual unions (cohabitations) have been a household type with one of the most significant rates of variance among European countries. Already in the 1990s, cohabitations were much more common in northern European countries than in southern Europe (Kiernan, 1999). These findings were also confirmed by the last census data in 2011, but cohabitations are becoming a more common form of partnership in some central and eastern European countries. In all European countries, in 2011 1–14% of people were living as a cohabiting partner in a one-family household. The lowest proportions were found in most countries of southern, eastern, and central Europe (with the exception of Hungary and Bulgaria), and traditionally the highest proportions were observed in the countries of northern and western Europe and in the Baltic states, with Estonia ranking top.

Even more significant variance can be measured when only family households are considered (3–31%). Cohabitation is a common alternative to marriage in northern European countries, France, the Netherlands, and the UK, where more than 20% of people living as a partner are unmarried. Some studies have called the increasing trend of cohabitation 'a deinstitutionalisation of marriage' (e.g., Cherlin, 2004). However, it should be noted that although some countries do not use the legal term consensual union, they can still work with cohabitations, and such couples can have a similar status as married ones (e.g. in the Czech Republic, see Mojžíšová, 2006). Nevertheless, some countries, such as Norway or Sweden, in order to harmonise the distinction between a consensual union and marriage have even anchored cohabitation in their legal system (Perelli-Harris – Gassen, 2012). Therefore, the differences cannot be explained only by differences in demographic behaviour, economic situation, or traditional family patterns, but are also due to a country's

family policies and legislation, which often influence the need to legitimise family formation.

Despite the similarities in the age profile of people living in cohabitation across European countries, significant differences in the peak position and the intensity between countries have been found. On average, people aged 25–34 are most likely to choose cohabitation as a living arrangement (women at a younger age than men), except in Italy, Slovenia, and Slovakia, where it is postponed to the age 30–39 (and to even older in Slovakia). While in Scandinavia, Estonia, the Netherlands, France, and the United Kingdom more than a quarter of men and a third of women live in cohabitation, the percentage in Greece and Poland is only 5%.

In general, the highest proportion of cohabiting partners is in all countries found in the youngest age groups, and the percentage declines very rapidly with increasing age to the half of them at the age of 25. The popularity of premarital cohabitations is also documented in Figures 7a, b. While at age 20–24 almost 90% of women in couples in 2011 were cohabiting, among women ten years older about two-thirds were living in a marriage.

In some countries, however, despite the global rise of cohabitation at a younger age, the number of married couples still exceeds the number of cohabitations. For instance, in Greece, Croatia, Poland, Slovenia, and Slovakia, in all five-year age groups the number of married couples is higher than the number of cohabitations. In contrast, in some northern and western European countries, the number of persons living in cohabitations aged 25–29 exceeded the number of same-aged persons in married couples by more than three times in 2011.

Although the Czech Republic is located mid-way between northern and southern Europe in terms of the intensity of cohabitation, the popularity of premarital cohabitations has increased significantly since 2001. In addition, taking into account the possible underestimation of the number of people living in one-couple families in the 2011 census data (more in Habartová 2016), it is more likely that the structure of one-couple families is moving in the direction of northern and western European countries. However, the age pattern shows a more significant declining trend around the age of 30, which is more like the age profile of Germany than that of Norway or France.

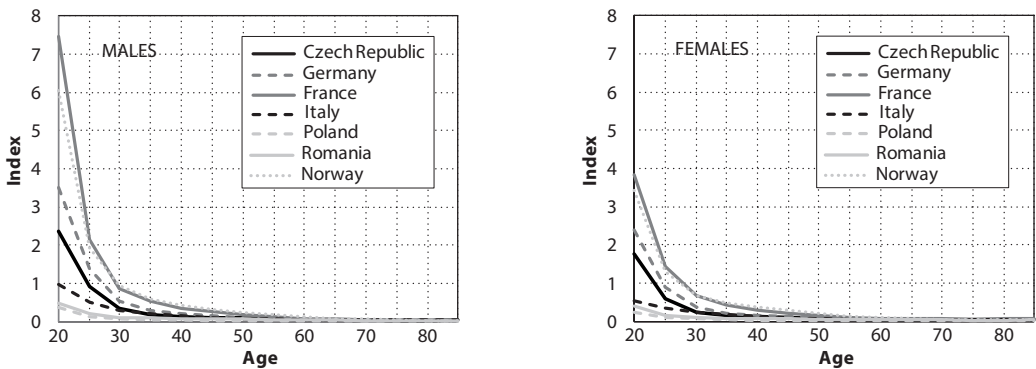
3.2.4. LONE PARTNERS

Lone-parent households are typical for the female population. In 2011, around 8% of women lived as a lone parent, compared with 2% of men. Consistent with overall European trends, the Czech Republic had almost the highest percentage of women (and men) living alone with their child/ren around the age of 40 (see Figures 8a, b). Only Hungary, Iceland, and, above all, the Baltic States reached even higher values. As Figure 8a shows, the peak for lone fathers in the middle-age groups is less pronounced. Likewise, the differences between countries are less significant.

The only common trend is the higher share of lone fathers in northern European countries, which are known for their higher level of gender equality.

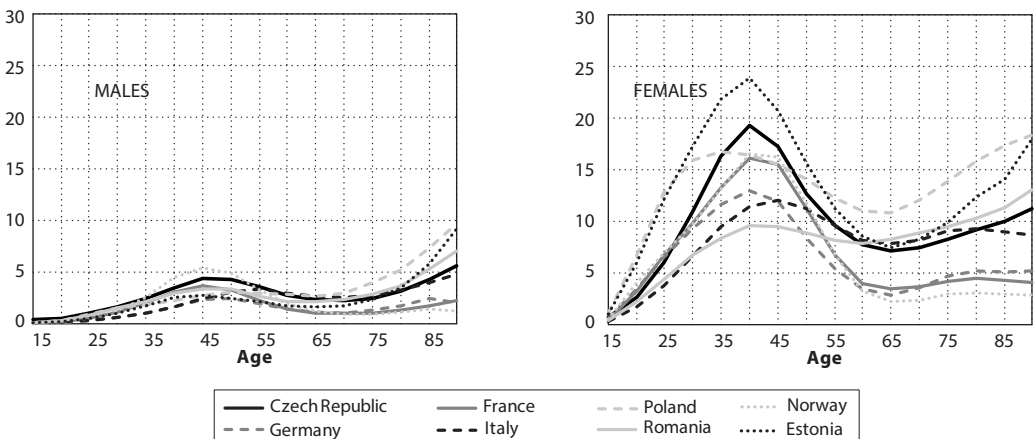
Alongside middle-aged lone parents, older single-parents represent another important group of lone-parent households. In some countries, such as Greece, Spain, and Croatia, this type of lone-parent family even predominates. Such households are more likely to be formed as a result of the death of a partner than separation, and the next most common reason is a parent moving to the household of an adult daughter/son. Due to male over-mortality, this type of family

Figure 7a, b Number of cohabiting partners compared to the number of persons living in a married couple by age and sex, selected countries, 2011

Source: Census Hub, author's calculations.

Figure 8a, b Share of persons living as lone parents by age and sex in selected countries (in %), 2011

Source: Census Hub, author's calculations.

status is more common among older women than men and geographically among countries/regions with a stronger family or religious tradition, or where the economic situation makes the possibility of living in an institution much harder. Supported by the higher rates of middle-aged lone-parent families, the proportion of persons living as a single parent could rise to 20% of the elderly (Poland, the Baltic States).

3.2.5. YOUNG ADULTS LIVING WITH THEIR PARENTS

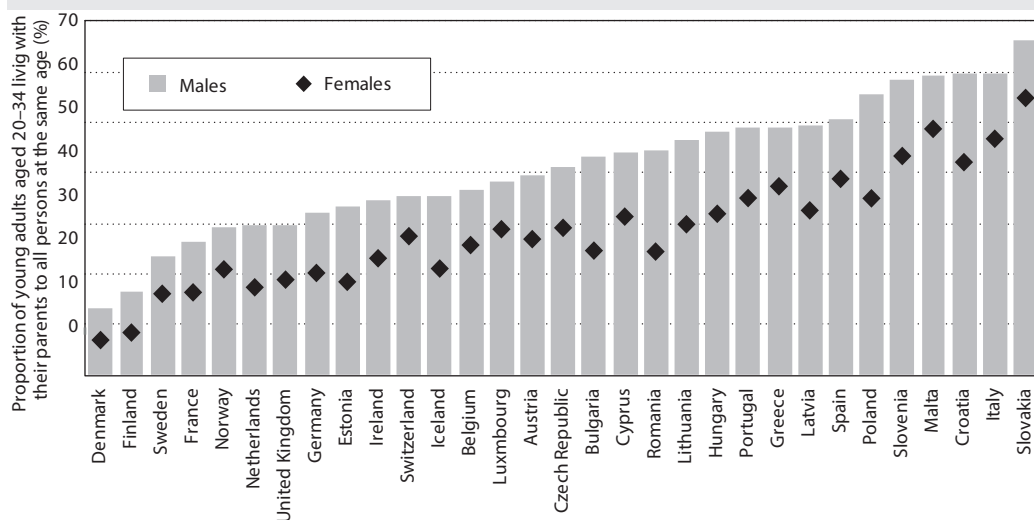
The new phenomenon of emerging adulthood has been attracting special interest from psychologists, sociologists, and demographers since the end of the last century, mainly because of the new trends in family behaviour among the contemporary young generation (see *Boyd – Norris, 1999; Arnett, 2007; White, 1994*, etc.). This is not just a European issue, but a trend observed across all developed countries in connection with postponement of the age of childbearing and marriage.

In Europe, according to the census data, men leave home around the age 25 and women at the age of 23. As Figure 9 shows, in all the countries studied, without exception, later parental home leaving is characteristic for men. However, a significant difference

has been found among the countries studied. While in northern European only 10% of men aged 30 were living with their parents in 2011, in southern Europe (including Slovenia and Slovakia) more than 40% of men of the same age were still living in their parents' households. The Czech Republic is again located in the middle between the two poles, and, unlike Hungary, Slovakia, and Poland, is closer to western European countries.

Focusing on the key age group of 25–29 years, i.e. the age at which young adults often leave the parental home, on average more than a third of men live with their parents in European countries. In the countries with the lowest proportion of men aged 25–29 living with their parents, young adults prefer to live in cohabitation (Denmark, Finland, Sweden) or alone (Norway). In contrast, in the countries with the highest proportion of men aged 25–29 living with parents, young adults create their own household with a partner after leaving the parental home. An exception is Slovenia, where men more often leave the parental home without being with a partner. For women aged 25–29 years, similar trends can be observed, but with a significantly lower proportion of them living with parents and a higher proportion sharing a household with a husband.

Figure 9 Young adults aged 20–34 living with their parents by sex, Europe, 2011

Source: Census Hub, author's calculations.

3.3. CLUSTER ANALYSIS

In order to perform a real cross-national analysis, more sophisticated methods were used. Firstly, factor analysis was selected and the principal component method and varimax rotation were applied. Based on the eigenvalue criteria and the scree plot, 3 main factors were identified. All 3 factors explained 80% of the total variability in the data, in which 14 variables were used. As Table 1 shows, the most significant factor explains 50% of total variability. Since variables such as share of cohabitations and elderly persons living alone, and young adults living with the parents, together with the

share of lone mothers have high loadings on the first factor (see Table 1), the first factor was named 'type of living arrangement'.

The second factor, which explains 17% of the total variability, has a strong association with the share of lone parents at younger and middle age. Therefore, the second factor was called 'lone parents'. And finally, the remaining variables, average size of family and share of married couples with children, have high factor loadings on the third factor and seem to be connected with the size of the family, so the third factor was called 'size of the family'.

Table 1 Rotated factor loadings

Variable	Factor			The total variability explained by the factors (%)
	1	2	3	
	Type of living arrangement	Lone parents	Size of the family	
Number of men aged 25–29 in a cohabiting couple compared to number of men in a married couple	0.950	0.132	–0.056	92.4
Share of women aged 25–29 in a cohabiting couple	0.944	0.081	–0.179	93.4
Share of men aged 20–24 in a cohabiting couple compared to number of men in a married couple	0.888	0.236	–0.071	84.9
Share of men aged 20–34 living with their parents	–0.869	0.053	0.242	81.7
Share of cohabiting couples without children	0.840	–0.043	–0.236	76.4
Share of women aged 85–89 living as lone mothers	–0.793	0.269	0.058	70.5
Share of men aged 80–84 living alone	0.739	0.228	–0.270	67.1
Share of women aged 85–89 living alone	0.733	–0.095	–0.458	75.7
Share of men aged 25–29 living alone	0.709	–0.099	–0.389	66.4
Share of cohabiting couples with at least one child younger than 25 years old	0.687	0.359	–0.119	61.5
Share of lone parent families with at least one child younger than 25 years old	0.047	0.964	0.042	93.4
Share of women aged 35–39 living as lone mothers	–0.021	0.941	–0.242	94.5
Average size of family	–0.137	–0.087	0.905	84.5
Share of married couples with at least one child younger than 25 years old	–0.506	–0.375	0.662	83.5
Total variability explained (%)	50.1	16.7	13.7	80.4

Source: *Census Hub, author's calculations.*

A cluster analysis was calculated on the basis of these three factors in order to divide the selected European countries into 6 groups at distance 5 (see Figure 10).

Based on the results of the cluster analysis and other studies (e.g. *Iacovou – Skew, 2010*), northern Europe has occupied a unique place over the long term. In our case, northern countries can be grouped with some countries of western Europe (France, the Netherlands) into the same cluster, which is characterised by a high intensity of new form of living arrangements (see Table 2). Typical characteristics of household structure in this cluster are a high proportion of young people living in cohabitation (with or without children), a significant number of persons living alone in every age group (especially men), a small share of multigenerational households, and a significant share of young adults living with parents. The families tend to be small, and the share of lone-parent families is also small.

Another specific cluster is the group consisted of majority countries of southern and south-eastern Europe and some countries of eastern Europe (Slovakia and Poland). This group of countries is characterised by traditional types of living arrangements, fewer young lone-parent families, and larger families in ge-

neral (owing to the above-average share of married couples with children). These countries also have a high proportion of young adults living with their parents and a high proportion of multigenerational households.

As the first part of the analysis has already shown, the countries of Central Europe do not form a group of countries together and have different family and household patterns. While Poland and Slovakia rank among the more traditional countries of southern Europe, the Czech Republic resembles the Baltic States, in particular with respect to its higher share of young lone-parent families. The cluster made up of the Baltic States, Slovenia, and the Czech Republic is characterised by the highest proportion of middle-aged lone-parent families and the associated smaller family size. On the other hand, Hungary can be assigned rather to the cluster of remaining countries of western Europe (Belgium, Austria, and United Kingdom).

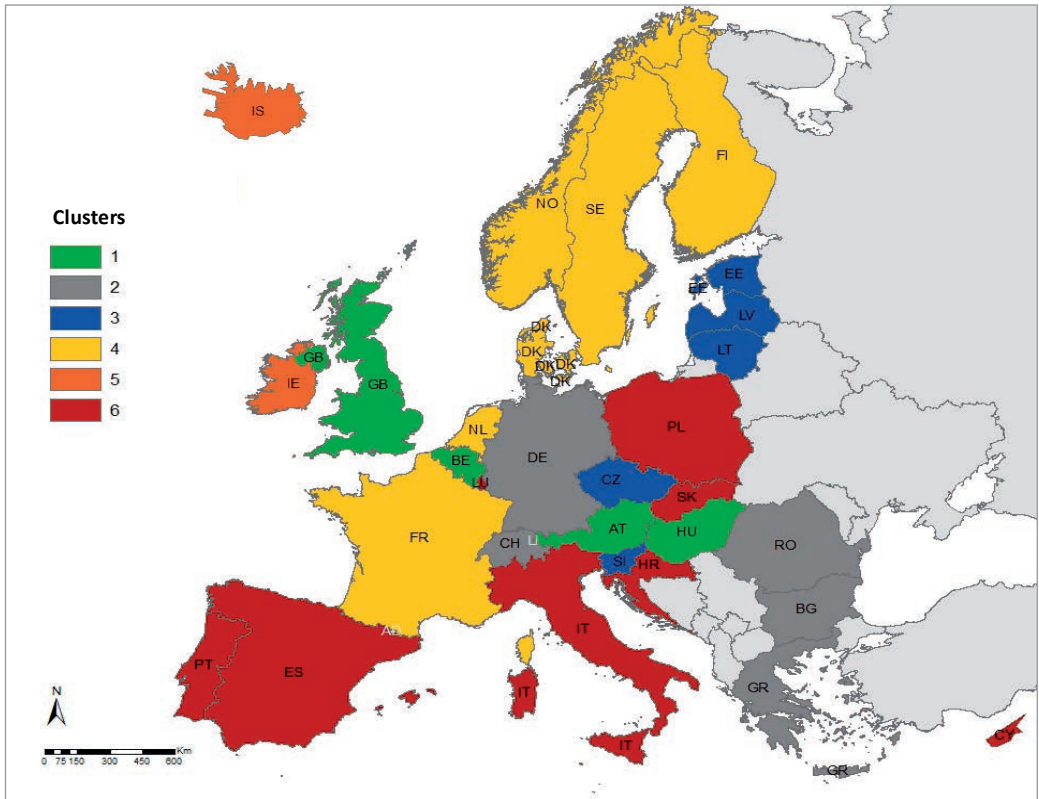
Another group of countries consists, surprisingly, of Germany, Switzerland, Bulgaria, Romania, and Greece. This cluster is characterised by a low lone-parent factor score and smaller family size. Iceland and Ireland are in quite a specific position. Although the household structure in this cluster is very similar to the structure observed among

Table 2 Factor scores for clusters of countries

Cluster	Countries	Indicator	Factor		
			1	2	3
			Type of living arrangement	Lone parents	Size of the family
1	Belgium, Hungary, Austria, United Kingdom	Mean	0.29	0.39	-0.26
		Standard deviation	0.28	0.50	0.32
2	Bulgaria, Germany, Switzerland, Greece, Romania	Mean	-0.36	-1.03	-0.87
		Standard deviation	0.85	0.32	0.47
3	Czech Republic, Estonia, Latvia, Lithuania, Slovenia	Mean	-0.55	1.54	-0.82
		Standard deviation	0.67	0.85	0.30
4	Denmark, Finland, France, the Netherlands, Norway, Sweden	Mean	1.44	-0.37	-0.24
		Standard deviation	0.27	0.41	0.60
5	Ireland, Iceland	Mean	0.98	1.11	2.39
		Standard deviation	0.31	0.37	0.60
6	Spain, Croatia, Italy, Cyprus, Luxembourg, Malta, Poland, Portugal, Slovakia	Mean	-0.80	-0.46	0.68
		Standard deviation	0.49	0.52	0.61

Source: *Census Hub, author's calculations.*

Figure 10 Clusters of countries according their household structure, Europe, 2011

Source: Census Hub, author's calculations.

northwest European countries, the family size factor scores are completely different for both clusters. As Table 2 shows, Ireland and Iceland have the highest family size factor scores.

4. CONCLUSION

The analysis confirmed that both the structure and the average size of households in an international perspective reflect not only the methodology used but also in particular demographic behaviour, including population ageing, the socioeconomic conditions of the population, and the availability of housing and structure of the housing stock. Population ageing is significantly contributing to the decrease in the average household size that is occurring across Europe. It is manifested not only by an increasing share of persons living alone, but also the decreasing proportion of one-couple families and lone-parent families at an older age.

However, differences in the intensity and patterns of household formation have been observed across Europe. While the countries of northern and western Europe are characterised by a high proportion of one-person households and cohabitations, people in the countries of eastern and southern Europe live in more traditional living arrangements. Based on the results of factor and cluster analysis, selected European countries were divided into 6 groups. The analysis showed that, unlike other countries, central European countries do not form a group of countries and behave differently with respect to household formation and household structure. While Hungary fits more among western European countries, the household structure in Poland and Slovakia is similar to the traditional structure observed in southern European countries. And finally, the Czech Republic, owing to its significantly higher proportion of lone-parent families, can be ranked with the Baltic States and Slovenia.

Literature

- Arnett, J. J. 2007. Emerging Adulthood: What is it, and what is it good for? *Child development perspectives*, Vol. 1, Issue 2, pp. 68–73.
- Boyd, M. – Norris, D. 1999. The crowded nest: Young adults at home. *Canadian social trends*, spring 1999. Available at: <http://homes.chass.utoronto.ca/~boydmon/research_papers/Young_adults_living_with_Parents/nest1999_Boyd_Norris.pdf>.
- Bradbury, M. – Peterson, M. N. – Liu, J. 2014. Long-term dynamics of household size and their environmental implications. *Population and environment*, Vol. 36, Issue 1, pp. 73–84. Available at: <<http://csis.msu.edu/sites/csis.msu.edu/files/Longterm%20housing.pdf>>.
- Burch, T. – K. Matthews, B. J. 1987. Household formation in developed societies. *Population and Development Review*, Vol. 13, No. 3, pp. 495–511.
- Commission Regulation (EC) No 1201/2009 of 30 November 2009 implementing Regulation (EC) No 763/2008 of the European Parliament and of the Council on population and housing censuses as regards the technical specifications of the topics and of their breakdowns. Available at: <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32009R1201>>.
- Eurostat. 2014. *The Census Hub: easy and flexible access to European census data*. Eurostat. Available at: <<http://ec.europa.eu/eurostat/documents/4031688/6285607/KS-02-14-480-EN-N.pdf/05b4ca91-1f72-4dbb-ae2c-d3a07f56d795>>.
- Habartová, P. 2016. *Rodiny a domácnosti ve sčítání lidu se zaměřením na metodologické aspekty dat*. Doctoral thesis. Faculty of Science, Charles University in Prague. Available at: <<https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/84559/>>.
- Hantrais, L. – Letablier, M. T. 1996. *Families and family policies in Europe*. Routledge, 232 p. ISBN: 978-0582247673.
- Cherlin, A. J. 2004. The deinstitutionalization of American marriage. *Journal of Marriage and Family*, 66, p. 848–861. Available at: <http://soc.jhu.edu/wp-content/uploads/sites/28/2012/02/Cherlin_JMFmarriagepaper.pdf>.
- Iacovou, M. – Skew, A. 2010. *Household structure in the EU*. ISER Working Paper Series, No. 2010-10. Available at: <<https://www.econstor.eu/dspace/bitstream/10419/65910/1/632257644.pdf>>.
- Kiernan, K. 1999. Cohabitation in Western Europe. *Population Trends*, 96, pp. 25–32. Available here: <<http://www.ons.gov.uk/ons/rel/population-trends-rd/population-trends/no--96--summer-1999/cohabitation-in-western-europe.pdf>>.
- Mojžíšová, B. 2006. *Nesezdané soužití v českém právním řádu*. Master thesis. Faculty of Law, Masaryk University. Available at: <https://is.muni.cz/th/60947/pravf_m/DP_do_Isu.pdf>.
- OECD. 2014. *SF1.1: Family size and household composition* (online). 6 p. (cit. 1.3.2016). Available at: <http://www.oecd.org/els/family/SF_1_1_Family_size_and_composition.pdf>.
- Perelli-Harris, B. – Gassen, N. S. 2012. How similar are Cohabitation and Marriage? Legal Approaches to Cohabitation across Western Europe. *Population and development review*, 38(3), pp. 435–467. Available at: <<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1728-4457.2012.00511.x/epdf>>.
- UN. 2006. *Conference of European Statisticians: Recommendations for the 2010 Censuses of Population and Housing*. EUROSTAT, UNECE. 213 p. Available at: <http://www.unecce.org/fileadmin/DAM/stats/publications/CES_2010_Census_Recommendations_English.pdf>.
- White, L. 1994. Coresidence and Leaving Home: Young adults and their parents. *Annual review of sociology*, Vol. 20, pp. 81–102.

Data sources

- Census Hub. Eurostat. 2011 Population and housing census data in the EU. Available at: <<https://ec.europa.eu/CensusHub2/query.do?step=selectHyperCube&qhc=false>>.

PAVLÍNA HABARTOVÁ

completed her doctoral studies in demography at the Faculty of Science of Charles University in 2016. She works at the Czech Statistical Office in the Population Statistics Department, where since 2014 she has been a head of the census methodology, analysis and dissemination unit.

SOCIO-DEMOGRAFICKÉ DETERMINANTY STUDIJNÍCH VÝSLEDKŮ A ZAČÁTKU PRACOVNÍ KARIÉRY V ČESKÉ REPUBLICE

Ondřej Nývlt¹⁾

THE SOCIODEMOGRAPHIC DETERMINANTS OF ACADEMIC PERFORMANCE
AND EARLY CAREER IN THE CZECH REPUBLIC

Abstract

The analysis focuses on finding relevant predictors that influence school results of children in school, and their chances of studying at the secondary school and university of their choice. It also focuses on unemployment after graduation. The article is based on CHPS data and a special ad hoc module within the MML-TGI, in which respondents are asked retrospectively about the time in life when they were a student and about the first years after their graduation. Logistic regression analysis using the forward step-wise method was used. The method sequentially includes predictors according to whether or not they increase the explanatory power of the model. As a result, it shows which characteristics increase the chances of success or, on the other hand, failure to study and start working life. These characteristics take into account the demographic (age, gender, household type, household size) geographical (size category of residence, NUTS2 residence), or social (the level of highest education and unemployment of parents) aspects of individuals and households.

Keywords: logistic regression, school results,
unemployment, human capital

Demografie, 2018, **60**: 111–123

ÚVOD

Úspěšnost v úrovni dosaženého vzdělání zcela jistě ovlivňuje další průběh života ve všech jeho aspektech. V případě hledání diferenciace jeví rozdílnosti napříč sociálními vědami se právě ukazatel nejvyššího dosaženého vzdělání jeví zcela jako zásadní. To platí i o ukazatelích nejvíce používaných v demografické literatuře, jako je míra nezaměstnanosti, výše mzdy nebo ukazatele naděje dožití. Významné rozdíly panují i ve volbě rodinného chování, kdy například osoby s nižším vzděláním výrazně méně vstupují do manželství, nebo se více rozvádějí (Nývlt, 2007; 2016).

Základní metodologický problém tkví v hledání metod měření úspěšnosti studijního života, nejenom

v kontextu výsledného ukazatele v podobě získaného nejvyššího dosaženého vzdělání. Je tedy nutné se primárně zaměřit na jednotlivé stupně vzdělávání, respektive na kontinuitu celého procesu vzdělávání. Na studijní výsledky lze pak plynule navázat vstupem na trh práce. Pokud bychom byli nějakým způsobem schopni měřit úspěšnost, vyvstává otázka, jaké základní faktory mohou ovlivňovat úspěšnost studijního života od prvotního vstupu do školních lavic. Tato studie vychází z projektu Analýza dopadů nedostačujícího bydlení na školní a další problémy dětí v ČR, který byl součástí projektu TAČR Beta TB05MPSV009 (MEDIAN, 2017).

V mnoha studiích je dokázáno, že vzdělání je základním faktorem sociální stratifikace (např. Bour-

1) Vysoká škola ekonomická v Praze, kontakt: ondrej.nyvlt@vse.cz.

dieu – Passeron, 1977; Sewell, 1971). Obecně je právě úroveň dosaženého vzdělání považovaná za základní měřitelnou stratifikovanou proměnnou (Becker, 1975). V souvislosti se vzděláním se dlouhodobě upozorňuje na závislost mezi předáváním vzdělání z otce na děti již ve studiích ze začátku šedesátých let v USA (Blau – Duncan, 1967). Souvislost mezi vzděláním rodičů a kulturním kapitálem jejich potomků zkoumal americký sociolog DiMaggio (1982). Ačkoliv byla naměřena pouze slabá korelace mezi těmito dvěma veličinami, kulturní kapitál signifikantně ovlivňoval výsledky žáků na střední škole. Podle studie Jenkse a Riesmana (1968) je kulturní kapitál jedince závislý právě na daném kulturním zázemí v rodině.

V české perspektivě lze upozornit na studii Matějů a kol. (2003) porovnávající mezigenerační přenos sekundárního a terciárního vzdělání před a po revoluci v roce 1989. Studie dochází k závěru, že nerovnost v přístupu ke vzdělání po revoluci stoupá. Vysvětlením je dle autorů nedostatečná expanze terciárního vzdělání, která by pokryla poptávku. Například ve studii Kouckého a Bartuška (2010) byl vzdělávací systém mezi roky 1950–2000 označen jako elitářský, lze tedy předpokládat, že shoda vzdělání bude častější u osob s vysokoškolským vzděláním, návazně poté i na nižších stupních vzdělání. V rámci dané problematiky lze ocenit především diplomovou práci Pavly Tůmové (Tůmová, 2015), jejímž cílem bylo určit, které charakteristiky mají vliv na mezigenerační přenos. Ze šesti analyzovaných charakteristik (věk, pohlaví, vzdělání, postavení v zaměstnání, typ obce a ohrožení chudobou) se ukázalo, že největší vliv na mezigenerační přenos má vzdělání. O něco méně souvisí mezigenerační přenos vzdělání s postavením v zaměstnání, velmi slabá závislost byla naměřena pro typ obce. V závěru práce pak autorka shrnuje, že osoby, které čelí nepříznivému socio-ekonomickému zázemí v rodině, se obtížněji propracovávají k vyššímu vzdělání a následně k vyšším pozicím.

Z demografické perspektivy lze vztahovat úspěchy ve školním a pracovním životě ke skutečnosti, v jaké rodině dítě vyrůstá. Absence jednoho z rodičů může mít významný vliv na psychiku dítěte. Nárůst individuálních práv a svobod jednotlivce v šedesátých letech přinesl v Evropě nárůst podílu jiných forem soužití na úkor manželství (Lesthaeghe, 1983). Zároveň růst zaměstnanosti žen umožňoval jejich větší

emancipaci a zvyšoval jejich ekonomickou nezávislost na partnerovi či příbuzných (Becker, 1993). Postupný proces vytváření podpory rodinám ve formě sociální podpory tak poprvé v historii umožňoval samostatný život ženám bez partnera či pomoci rodičů. S tím souvisí fenomén zvyšování podílu osob žijících v samostatných domácnostech, kdy rozpad úplné rodinné domácnosti byl doprovázen vznikem neúplné rodiny většinou v čele s matkou a domácnosti jednotlivce muže (Nývtl, 2007).

Pro vývoj dítěte hraje významnou roli i materiální stránka věci, kdy například ohrožení příjmovou chudobou může výrazně přispívat ke zhoršení školního prospěchu. Obecně se na daný problém zaměřuje šetření Nadace Sirius realizované firmou MEDIAN, jehož výsledky byly prezentovány například na konferenci *Stav české rodiny, co ji chrání a ohrožuje*. V rámci konference, například v prezentaci Daniela Prokopa, byla zmíněna hlavní rizika, která mají vliv na míru chudoby v rodinách s dětmi (Prokop, 2016).

Ačkoliv se obecně většina studií o vlivu nepříznivého rodinného zázemí na děti zaměřuje na příjmovou chudobu a materiální deprivaci jako stěžejní proměnné, které se počítají především v rámci mezinárodního šetření EU-SILC (Životní podmínky), lze danou problematiku vyjádřit charakteristikami lépe vypovídajícími o celkové nepříznivé situaci v rodině. Příjmová chudoba může být relativní nebo dokonce přechodná a nemusí mít dlouhodobější efekt. Základním prvkem nepříznivé situace odrážejícím se v celkové chudobě může být pak právě dlouhodobě nekvalitní bydlení, kdy rodina ze svých příjmů nedokáže zajistit vhodné materiální podmínky pro život dítěte.

Celé poválečné období po roce 1945 lze v zemích vyspělého světa charakterizovat snižováním průměrné velikosti domácnosti, ke kterému docházelo zejména v důsledku významného poklesu počtu vícegeneračních soužití. Pro vývoj v celém poválečném období se vžil termín nuklearizace (Kobrin, 1976), neboli přechod k tzv. nukleární rodině. Z dat posledních sčítání vyplývá (Bartoňová – Nývtl, 2011), že podíl vícegeneračních soužití významně klesá. Přesto snižování počtu vícegeneračních soužití v bytech nemusí přímo souviset se zvyšováním kvality bydlení v České republice.

Problematikou definovat kvalitu bydlení se dlouhodobě zabývá celá řada mezinárodních institucí. Jednu

z definic nabízí Výbor pro hospodářská, sociální a kulturní práva OSN (*Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech*, 1966), který se zabývá právem na adekvátní bydlení. Výbor konstatuje, že *pojem bydlení nelze vykládat restriktivně a zúžit ho pouze na příštířší*. Jiný pohled nabízí Světová zdravotnická organizace v roce 1989 ve svém materiálu *Health Principles of Housing (Health principles of Housing)*, kde zohledňuje nejenom faktor samotné existence příštířší, ale poukazuje i na efekt obydlí chránit proti rizikům plynoucím z prostředí i sociálního okolí a konstatuje, že bydlení patří mezi základní lidské potřeby a je úzce spojeno se zdravím každého jednotlivce. V rámci České republiky se problematikou kvality bydlení zabývá *Koncepce bydlení ČR do roku 2020*, která vznikla v gesci Ministerstva pro místní rozvoj (*Koncepce bydlení České republiky do roku 2020*, 2016), která se v jedné své tezi zaštiťuje zajištěním přiměřené dostupnosti všech forem bydlení.

K účelu dané studie je nutné vytvořit ucelený statistický koncept porovnávací kvalitní nebo naopak nekvalitní bydlení. K tomuto účelu se jako vhodná jeví mezinárodní definice velikosti domácnosti kalkulovaná na základě definování spotřební jednotky podle Eurostatu²⁾.

Není od věci připomenout odlišné výsledky (školní prospěch, poměr dívek a chlapců na středních a vysokých školách) v závislosti na pohlaví žáka či studenta. Ačkoliv se jedná spíše o biologicky podmíněný faktor, je nutné jej považovat za jeden z možných faktorů ovlivňujících úspěšnost studia a začátek pracovní kariéry. Podobně lze zohlednit i geografický princip, kdy lze zjišťovat rozdíly podle kraje bydliště, velikostní kategorie sídla nebo hustoty osídlení.

DATOVÉ ZDROJE

V článku byla využita data z šetření Proměny české společnosti, specifického modulu MML-TGI a data z Výběrového šetření pracovních sil. Studie má za cíl komplexně zachytit jednotlivé etapy vzdělávání osob. Z tohoto pohledu není možné pouze vycházet z jednoho zdroje, nebo z klasických demografických zdrojů. Ke zjištění základních východisek je proto nutné využít výběrová sociologická šetření, která probíhala

nebo v současné době probíhají na území České republiky. K účelu posuzování úspěšnosti studia na základní škole byla využita data z CHPS (Proměny společnosti). Šetření Proměny české společnosti patří k nejvýznamnějším výzkumům české společnosti v historii. Zajímá se o životní podmínky, zkušenosti a postoje celých domácností v průběhu let 2015 až 2018. Účelem šetření je získat celkový obraz o české společnosti a též o změně těchto postojů během doby šetření.

V práci jsou i další proměnné, které popisují současné studium a především hodnocení školních dovedností a vlastních studijních aspirací:

- důležitost mít dobré známky ve škole i jaký prospěch děti mají,
- plány do budoucna, preference školy i následného zaměstnání,
- podrobný rozpis denních aktivit,
- vyhýbání se škole,
- omezení ve škole (fyzická šikana, nadávání, vynechání ze společenských her nebo pomlouvání),
- o situaci v domácnosti, jak rodiče dbají na prospěch, jak si vedou děti ve škole, dodržování pořádku, mimoškolní aktivity atd.

Pro potřeby analýzy provedené v této stati byla využita data z PAPI dotazníků pro osoby ve věku 10–17 let, která obsahují základní informace o školních problémech dětí v tomto věku. Danému vymezení odpovídalo 865 osob ve věku 10–17 let.

Dané šetření však má i zásadní omezení, které je společné pro drtivou většinu výběrových šetření na území České republiky. Základní metodou výběru jsou totiž adresní sběry, do výběru se tedy mohou dostat jen domácnosti žijící v trvale obydlených bytových domácnostech. Datový soubor tedy nezachycuje rodiny s nestabilními a netradičními formami bydlení, tedy ty nejhudší.

Pro analýzy týkající se úspěšnosti přijetí na požadovanou střední nebo vysokou školu je možné využít specifické výstupy z šetření MML-TGI (v kompetenci MEDIAN). MML-TGI je nejrozsáhlejší studie o spotřebě výrobků a služeb s napojením na údaje o sledovanosti televize, poslechovosti rádií, čtenosti tisku, práci na internetu. Šetření však obsahuje též řadu sociodemografických údajů o jednotlivých respondentech. Jedná se o dlouhodobě koncipované

2) Koeficient prvního dospělého člena = 1; další členové ve věku nad 12 let = 0,5; další členové ve věku 0–11 let = 0,3).

vané šetření, které probíhá již od roku 1996. K samotné analýze je využito ad hoc šetření zaměřené na kvalitu bydlení v dětství v podobě retrospektivního zjišťování. Ad hoc šetření proběhlo v období říjen–prosinec 2016. Celkem se šetření zúčastnilo 1 139 respondentů ve věku 18 až 40 let. V kontextu studie je důležité, že šetření není omezeno pouze na soukromé byty, ale i na byty mimo domovní fond. Dané ukazatele jsou zjišťovány v retrospektivním pohledu, kdy se již dospělých osob ptáme na jejich dětství. Dotazník tedy obsahuje celou řadu otázek, které vycházejí z cíle studie:

- s kým dítě vyrůstalo (s oběma, jedním rodičem),
- vzdělanostní, socio-profesní historie rodičů,
- přijetí na preferovanou střední školu,
- přijetí a případné úspěšné dokončení vysokoškolského studia,
- uplatnění na trhu práce bezprostředně po ukončení vzdělávání.

V případě zjišťování kvality bydlení šetření obsahuje údaje o počtu stěhování, vymezení nejhorsšího obydli, kde respondent bydlel, definování základních problémů bydlení (vlhkost, zatékání, chlad, vandalismus a kriminalita v bezprostředním okolí bydlení, nedostatek soukromí). Součástí dotazníku je i hodnocení kvality bydlení ze strany samotného respondenta.

Základní nevýhodou daného šetření je relativně menší výběrový soubor, který neumožňuje detailnější analýzy se zaměřením na specifické skupiny obyvatelstva, například pokud bychom si chtěli vymežit populaci žijící v nekalitním bydlení. Samotný longitudinální pohled je dán pouze retrospektivními otázkami kladenými v současné době, což představuje jistě cenný pohled, ale ne zcela to může nahradit klasické longitudinální šetření. Data jsou totiž omezena tím, co a jak si respondent zpětně pamatuje a uvádí.

METODIKA

K analýze vlivu jednotlivých faktorů na školní a pracovní úspěchy byla využita logistická regresní analýza s využitím metody forward stepwise selection. Tato metoda postupně zařazuje prediktory podle toho, zda zvyšují vysvětlující sílu modelu. Jako kritérium vstupu proměnné byla použita hladina spolehlivosti 0,05 – v každém kroku je tedy zařazena další proměnná, která vysvětluje nejvíce zbytku rozptylu vysvětlované

proměnné (problémy ve škole), pokud při kontrole dosud zařazených proměnných souvisí s vysvětlenou proměnnou na hladině spolehlivosti 95 %.

Model jako hlavní vysvětlovanou proměnnou zařadil kritérium úspěchu či neúspěchu ve škole nebo při začátku pracovní kariéry, proměnná tedy nabývá vždy dvou hodnot, které indikují splnění základního předpokladu. Tento základní předpoklad je definován v jednotlivých analýzách dobrými známkami, úspěšným přechodem na střední a vysokou školu nebo neexistencí nezaměstnanosti při vstupu na trh práce.

Základem je též vybrat takové vysvětlující proměnné, které jsou na sobě vzájemně nezávislé, tzn. zajistit neexistenci kolinearity. Daný předpoklad je splněn kontrolou přes základní korelační ukazatele, dále i výběrem jednotlivých vysvětlujících proměnných podle obsahového vymezení (demografické, geografické, proměnné vyjadřující přenos lidského kapitálu, proměnné zaměřené na hodnocení kvality bydlení či příjmové chudoby). Výpovědní hodnota modelu je právě dána kontrolou přes ostatní vysvětlující proměnné vstupující do modelu v jednotlivých krocích.

Výstupem jednotlivých analýz je pak výsledek v podobě šance $\text{Exp}(B)$, což znamená poměr pravděpodobností, že dítě bude/nebude úspěšné ve škole (pracovní kariéře) v kontextu jednotlivých proměnných. V rámci jednotlivých proměnných je nutné definovat referenční kategorii, ke které se budou jednotlivé šance vztahovat.

Veškeré výpočty jsou provedeny v softwaru SPSS.

ÚSPĚŠNOST STUDIA DĚTÍ VE VĚKU 10–17 LET A JEHO DETERMINUJÍCÍ FAKTORY Z DAT CHPS

V této kapitole budou využita data z CHPS (Proměny společnosti). Jedná se o longitudinální šetření, které probíhalo, probíhá nebo bude probíhat v horizontu let 2015 až 2018. V této studii budou využita data z první vlny šetření v roce 2015, kdy se šetření zúčastnilo 5 212 domácností s více než 13 000 členy. Pro účely této studie je vhodné ovšem pouze specifické dotazování formou PAPI (respondenti vyplňovali dotazníky v předtištěné papírové verzi) pro děti ve věku 10–17 let, kterého se zúčastnilo 865 dětí. Primárně je nutné definovat existenci prospěchového problému při studiu. Do této kategorie spadají většinou osoby

na základní škole, v menším počtu i žáci, kteří již studují první ročníky na střední škole. V dotazníku jsou otázky, které zjišťují známky ze tří základních předmětů (Anglický jazyk, Český jazyk, Matematika), ale zastoupena je zde i otázka o opakování ročníku. Školní problém dítěte je definován tak, že žák (student) má známku 4 nebo 5 na vysvědčení z předmětu Anglický jazyk, Český jazyk nebo Matematika nebo že opakoval ročník. V případě dětí na základní škole stačilo mít pro zařazení známku 3. V našem regresním modelu lze danou proměnnou definovat jako vysvětlovanou binární proměnnou.

V další části je nutné vymezit ukazatele, které v regresním modelu splňují definici vysvětlujících proměnných. Jak již bylo zmíněno v teoretické části, aby model byl skutečně validní, bylo nutné vybrat ty proměnné, které na sobě nezávisí, zároveň vymezují co nejvíce aspektů, které mohou mít vliv na školní problémy dítěte.

Ukazatel kvality bydlení vyjadřuje příjmovou a materiální situaci rodiny, ve které respondent vyrůstá. Nekvalitní, nestabilní nebo finančně zatěžující bydlení bylo v této analýze definováno splněním jedné ze základních podmínek, a to že plocha domácnosti na spotřební jednotku nebyla vyšší než 25 m² nebo došlo ke stěhování během školního života dítěte nebo dítě žilo v domácnosti s finančními problémy souvisejícími s bydlením. V případě stěhování sice mohla nastat možnost, že se domácnost stěhovala do lepších podmínek, přesto samotný faktor změny prostředí lze považovat za negativní faktor. Následující finanční problémy byly definovány splněním podmínky, že domácnost nebyla schopná zaplatit v termínu některou z plateb za bydlení v posledních 12 měsících, nebo domácnost pobírala příspěvek nebo doplatek na bydlení.

Definice dalších vysvětlujících proměnných vychází z předpokladu o přenosu sociálního kapitálu, v prvé

řadě se jednalo o nejvyšší vzdělání jednoho z rodičů (např. *Tůmová*, 2015). V rámci klasifikace vzdělávání CZ-ISCED 2011 byly vytvořeny tři základní kategorie, a to základní nebo střední vzdělání bez maturity, střední s maturitou a vysokoškolské. Obecně se využívají čtyři, ale vzhledem k tomu, že ve studii je definováno vyšší vzdělání jednoho z rodičů, tak by početnost kategorie se základním vzděláním byla velmi nízká. Druhou srovnávací mezigenerační proměnnou byl počet příjmů ze zaměstnání nebo podnikání rodičů. V tomto kontextu lze předpokládat, že ekonomická aktivita rodičů může ovlivnit studijní výsledky svých dětí, např. jako motivace k lepším výsledkům.

Jako základní demografické proměnné zde vstupovaly pohlaví dítěte a věk dítěte, v domácnostním vyjádření také zda dítě v době šetření žilo s jedním nebo s dvěma rodiči bez ohledu na fakt, jestli se jednalo o rodiče biologické nebo ne. Za demografickou proměnnou lze svým způsobem považovat i počet členů v domácnosti, i když v určitém ohledu může mít blízko k indikátoru vyjadřujícímu kvalitní nebo nekvalitní bydlení. Na druhé straně jeho výpovědní hodnota je nižší vzhledem k tomu, že počet osob v domácnosti není přímo vztažen k samotné velikosti domácnosti. Výsledný prospěch může být závislý i na místě bydliště například ve vztahu k možnostem vzdělávání v jednotlivých regionech České republiky. V rámci této studie byl geografický aspekt definován ukazateli velikosti obce (kategorie do 999 obyvatel, 1 000–4 999 obyvatel, 5 000–19 999 obyvatel, 20 000–99 999 obyvatel, 100 000 obyvatel a více) a regionem (NUTS2) bydliště. Vzhledem k nižšímu vzorku nebyl využit obecně více využívaný koncept členění dle krajů, protože vzorek v některých krajích (např. Karlovarský nebo Liberecký) by byl extrémně nízký.

Logistická analýza zcela jednoznačně ukázala vliv vzdělání rodičů na děti, neboť vysokoškolské vzdělání

Tab. 1: Prospěchové problémy ve škole / Problems with grades in school

Existence prospěchového problému / <i>Problems with grades</i>	Absolutně / <i>Total no.</i>	V % / <i>In %</i>
Nemá problémy ve škole / <i>S/he has no problem with grades in school</i>	492	56,9
Má problémy ve škole / <i>S/he has a problem with grades in school</i>	373	43,1
Celkem / <i>Total</i>	865	100,0

Zdroj: CHPS, respondenti ve věku 10 až 17 let.
Source: CHPS, respondents aged 10 to 17 years.

Tab. 2: Logistický regresní model – prospěchové problémy ve škole / Logistic regression model – problems with grades

Proměnná / Variable	B	S.E.	Sig.	Exp(B)
Nejvyšší vzdělání rodičů – ZŠ či SŠ bez maturity / Parents' educational attainment – primary + secondary without GCSE			0,000	
Nejvyšší vzdělání rodičů – SŠ s maturitou / Parents' educational attainment – secondary with GCSE	-0,721	0,191	0,000	0,486
Nejvyšší vzdělání rodičů – VŠ / Parents' educational attainment – tertiary	-1,440	0,216	0,000	0,237
Problémy v bydlení / Problems with housing	0,455	0,157	0,004	1,576
Pohlaví dítěte – dívka / Gender – female	-0,754	0,157	0,000	0,471
Velikost domácnosti / Size of household	0,147	0,074	0,048	1,158
Věk / Age	0,341	0,036	0,000	1,407
Konstanta / Constant	-4,219	0,658	0,000	0,015

Pozn.: Celková vysvětlující síla modelu: Nagalke-R square výsledného modelu = 0,266 a správně je klasifikováno cca 69,6 % případů oproti 56,9 % případů v nulovém modelu. Model tak má střední vysvětlující sílu.

Note: The total explanatory power of the model: the Nagalke-R square of the final model = 0.266, and approximately 69.6% of the cases are correctly classified, as opposed to 56.9% of the zero model cases. The model has medium explanatory power.

Zdroj: CHPS, respondenti ve věku 10 až 17 let.

Source: CHPS, respondents aged 10 to 17 years.

alespoň jednoho z rodičů snižovalo riziko prospěchových problémů ve škole, v menší míře tomu bylo i u dětí, kde alespoň jeden rodič dosáhl středněškolského vzdělání s maturitou. Výsledné hypotézy vycházejí vždy z faktu, že se jedná o čistou závislost mezi těmito dvěma proměnnými. Vzhledem k jiným analýzám uvedeným v literatuře lze posuzovat daný výsledek jako očekávaný. Méně již v případě problému s bydlením, kdy je možné skutečně vidět souvislost v tom, kdy nevhodné prostředí pro učení vytváří prospěchové problémy. Můžeme též spekulovat, že se jedná o určitou formu demotivace, pokud nejsou vytvořeny vhodné podmínky pro učení. Jako základní proměnná se ukazuje i vliv pohlaví dítěte, kdy dívky mají významně menší prospěchové problémy než chlapci. Ani v ostatních analýzách nehrálo vliv, zda dítě žije či nežije v domácnosti s oběma rodiči, podobně tomu bylo i v případě geografických proměnných. Faktor věku je logický, protože s délkou studia se zvyšuje náročnost a obecně se školní známky spíše zhoršují, než zlepšují.

ZÍSKANÉ VZDĚLÁNÍ A PRACOVNÍ KARIÉRA DĚTÍ V RETROSPEKTIVNÍM POHLEDU

Analýza vychází z rozsáhlého šetření ad hoc MML-TGI (v kompetenci MEDIAN), konkrétně ze specifického ad hoc modulu zaměřeného na retrospektivní hodnocení výsledků školního vzdělávání respondenty

v kontextu celé řady dalších proměnných. Dané výsledky byly převáženy na základní sociodemografické proměnné (pohlaví, věk (18–24 let, 25–29 let, 30–34 let, 35–40 let), NUTS2 a nejvyšší dosažené vzdělání respondenta (základní + střední vzdělání bez maturity, střední vzdělání s maturitou a vysokoškolské).

Ve srovnání s CHPS (Proměny společnosti) se šetření již nezaměřuje na děti, ale na dospělé respondenty ve věku 18–40 let. Šetření se zúčastnilo 1 139 respondentů a pro účely dané studie byly definovány tři základní milníky studijního a začátku pracovního života. V prvním případě se analýza zaměřuje na výběr střední školy s ohledem na preference samotného respondenta, v druhém případě na to, zda byl respondent přijat na vysokou školu bez ohledu na jeho preference a ve třetím na úspěšný nebo neúspěšný vstup na trh práce.

Faktory související s úspěšností přijetí na preferovanou střední školu

Úspěšnost studijního života je významně závislá na přechodu mezi základní a střední školou. Daná vypovídající schopnost však nemusí být jednoznačná, v našem pohledu se zaměřujeme na preference jednotlivých respondentů, respektive na to, zda byli přijati na jimi preferovanou střední školu nebo ne. V kontextu regresní analýzy lze tedy vytvořit jednoznačně definovanou vysvětlovanou proměnnou

o dvou základních možnostech (binární proměnná). Osoby, které nebyly přijaty na střední školu (zcela výjimečné případy) nebo nebyly přijaty na preferovanou střední školu, budeme logicky hodnotit jako neúspěšné. V tomto třídění se ukázalo, že 59 % respondentů bylo přijato na preferovanou střední školu, u 41 % respondentů nastala možnost opačná.

Mezi vysvětlující proměnné patřily podobně jako v předešlé analýze charakteristiky vyjadřující finanční a materiální situaci domácnosti respondenta v podobě kvality bydlení, sociální přenos lidského kapitálu, dále demografické a geografické proměnné.

Nekvalitní bydlení bylo definováno splněním alespoň jedné z řady podmínek, tedy že respondent žil do svých 15 let v nekvalitním bydlení, pokud se do svých 15 let stěhoval třikrát a více nebo uvedl nekvalitní typ bydlení (např. ubytovna), subjektivně považoval své obydlí, kde trávil nejvíce času, za nevyhovující nebo v něm byla velká vlhkost nebo to bylo obydlí s velkou hlučností, kriminalitou nebo se jednalo o obydlí malé rozlohy s nedostatkem soukromí. Jednalo se o celou řadu podmínek, proto nekvalitní bydlení uvedlo 462 respondentů (40,6 %) z celkového počtu 1 139 respondentů. Jako další proměnné vstupovaly do modelu nejvyšší vzdělání jednoho z rodičů (základní nebo střední bez maturity, střední s maturitou, vysokoškolské), charakteristiku rodičů dále zosobňovala délka nezaměstnanosti jednoho z rodičů delší než 1 rok do věku patnácti let respondenta. Dlouhodobá nezaměstnanost dvou nebo jednoho rodičů zcela jednoznačně indikuje problémy v rodině.

V případě demografických proměnných se jednalo o tytéž proměnné jako v předešlém případě, tedy věk, pohlaví respondenta a počet členů domácnosti, ovšem v případě typu rodiny byl uplatněn jiný přístup. Členění na úplnou a neúplnou rodinu bylo nahraze-

no tříděním, zda respondent vyrůstal v biologické rodině nebo během dospívání přinejmenším jeden z rodičů opustil domácnost. Dotazník nezohledňuje stav k danému okamžiku, ale k převažujícímu stavu během dospívání. Geografický aspekt byl zastoupen pouze ukazatelem velikostí obce.

V případě úspěšnosti přijetí na střední školu se ukázal vliv stejných proměnných jako v případě dobrého školního prospěchu, v tomto případě nižší hodnoty $Exp(B)$ značily vyšší úspěšnost přechodu mezi základní a střední školou. O významnosti daných faktorů svědčí i fakt, že se jednalo o zcela jiný datový zdroj, přitom výsledek byl v podstatě totožný. Lze proto jednoznačně říci, že vzdělání rodičů a podmínky pro bydlení hrají klíčovou roli. Na rozdíl od předchozí analýzy školního prospěchu se ukázal vliv velikosti kategorie sídla, který spíše ukazuje na nabídku středních škol v jednotlivých lokalitách, kdy nejlepší podmínky byly buď v malých obcích, nebo naopak ve velkých městech. V prvním případě děti vybíraly střední školu dostupnou v místě bydliště, v druhém případě sehrál roli fakt širší nabídky.

Faktory podmiňující úspěšnost přijetí na vysokou školu

Úspěšnost přijetí na vysokou školu lze zjišťovat pouze u osob, které v současné době studují vysokou nebo vyšší odbornou školu nebo již nestudují, logicky se netýká osob studujících na střední škole, nebo osob, které mají pouze ukončené základní vzdělání nebo střední vzdělání bez maturity. Výsledný vzorek, z kterého vychází tato analýza je tudíž jednoznačně nižší a tvoří 943 osob. V tomto kontextu je pak vytvořen základní ukazatel, který poté vstupuje do regresní analýzy, kde na jedné straně jsou osoby, které byly přijaty na jakoukoliv vysokou školu, na druhé straně jsou osoby, které na vysokou školu nebyly přijaty nebo se na ní nehlásily.

Tab. 3: Úspěšnost přechodu mezi základní a střední školou / Successful transition to secondary school

Úspěšnost přechodu na střední školu / Successful transition to high school	Absolutně / Total no.	V % / In %
Ano, byl přijat na střední školu, na kterou chtěl <i>Yes, s/he was accepted at the secondary school s/he wanted</i>	797	59,4
Ne, nebyl přijat na střední školu, na kterou chtěl <i>No, s/he was not accepted at the secondary school s/he wanted</i>	342	40,6
Celkem / Total	1 139	100,0

Zdroj: Data MML-TGI, specifický modul 1 397 respondentů ve věku 18 až 40 let.
Source: Data MML-TGI, a special module with 1,397 respondents aged 18–40.

V tomto případě nelze na rozdíl od minulých analýz mluvit jednoznačně o úspěchu nebo neúspěchu, ale spíše o kombinaci úspěšnosti a motivace studia na vysoké škole. Na rozdíl od minulých analýz se nezjišťuje, zda se jedná o vysokou školu preferovanou. V obecném rozložení i přes rozmach terciárního vzdělání v po-

sledních desetiletích je nadále pravděpodobnější, že respondent na vysokou školu nebyl přijat v poměru 54,4 % ku 45,6 %.

V případě vysvětlujících proměnných do modelu vstupovaly tyto ukazatele jako v předchozím modelu přijetí na preferovanou střední školu. Z regresní

Tab. 4: Logistický regresní model – úspěšnost přechodu mezi základní a střední školou

Logistic regression model – Successful transition to secondary school

Proměnná / Variable	B	S.E.	Sig.	Exp(B)
Kvalita bydlení / Quality of housing	0,399	0,141	0,005	1,490
Nejvyšší vzdělání rodičů – ZŠ či SŠ bez maturity Parents' educational attainment – primary + secondary without GCSE			0,000	
Nejvyšší vzdělání rodičů – SŠ s maturitou Parents' educational attainment – secondary with GCSE	-0,964	0,152	0,000	0,381
Nejvyšší vzdělání rodičů – VŠ Parents' educational attainment – tertiary	-1,382	0,225	0,000	0,251
Nezaměstnanost jednoho z rodičů déle než 1 rok – Ano One of the parents unemployed for more than one year – Yes			0,007	
Nezaměstnanost jednoho z rodičů déle než 1 rok – Ne One of the parents unemployed for more than one year – No	-0,435	0,193	0,025	0,647
Nezaměstnanost jednoho z rodičů déle než 1 rok – Nevím One of the parents unemployed for more than one year – Don't know	0,087	0,238	0,715	1,091
Velikostní kategorie sídla – do 1 tis. obyv. Size of community – up to 1000 inhabitants			0,017	
Velikostní kategorie sídla – do 5 tis. obyv. Size of community – up to 5000 inhabitants	0,593	0,293	0,043	1,809
Velikostní kategorie sídla – do 20 tis. obyv. Size of community – up to 20,000 inhabitants	0,587	0,287	0,041	1,799
Velikostní kategorie sídla – do 100 tis. obyv. Size of community – up to 100,000 inhabitants	0,744	0,278	0,007	2,104
Velikostní kategorie sídla – nad 100 tis. obyv. Size of community – over 100,000 inhabitants	0,166	0,311	0,595	1,180
Konstanta / Constant	-1,124	0,385	0,003	0,325

Pozn.: Celková vysvětlující síla modelu: Nagalke-R square výsledného modelu = 0,266 a správně je klasifikováno cca 69,6 % případů oproti 56,9 % případů v nulovém modelu. Model tak má střední vysvětlující sílu.

Note: The total explanatory power of the model: the Nagalke-R square of the final model = 0.143, and approximately 73.0% of the cases correctly are classified, as opposed to 70.0% of the zero model cases. The model has medium explanatory power.

Zdroj: Data MML-TGI, specifický modul 1 397 respondentů ve věku 18 až 40 let.

Source: Data MML-TGI, a specific module of 1,397 respondents aged 18–40.

Tab. 5: Úspěšnost přechodu mezi střední a vysokou školou / Successful transition to a post-secondary school

Přijetí na vysokou školu / Accepted at a university	Absolutně / Total no.	V % / In %
Ano, byl přijat vysokou školou / Yes, accepted at a university	430	45,6
Ne, nebyl přijat na vysokou školu / No, not accepted at a university	513	54,4
Celkem / Total	943	100

Zdroj: Data MML-TGI, specifický modul 1 397 respondentů ve věku 18 až 40 let.

Source: Data MML-TGI, a special module of 1,397 respondents aged 18–40.

analýzy vyplynula silná závislost v souvislosti se vzděláním rodičů. Jiné faktory se však již jako významné neukázaly a nevstupovaly do modelu. V případě terciárního vzdělávání je faktor přenosu lidského kapitálu jednoznačný, kdy na děti vysokoškolsky vzdělaných rodičů jsou vyvinuta větší očekávání. Z velké části zde může hrát významnější roli motivace absolvování vysokoškolského studia, než samotná úspěšnost.

Faktory ovlivňující vstup na trh práce

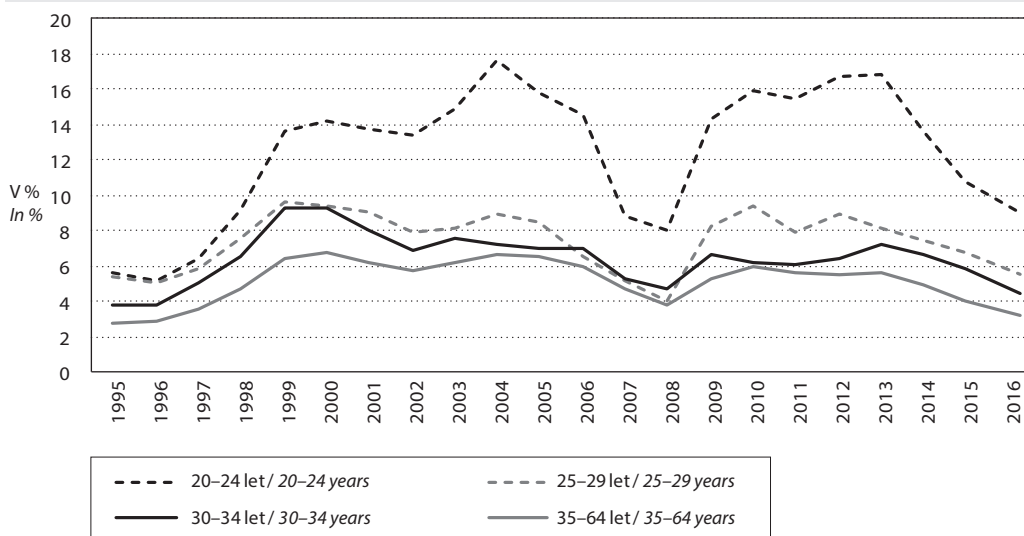
Podobně jako v případě úspěšnosti přijetí na preferovanou školu lze analyzovat i vstup na trh práce. Mladí lidé na trhu práce jsou jednou z nejohroženějších skupin, nejkritičtější se jeví především období bezprostředně navazující po ukončení školy. V krizovém roce 2009 vzrostla pravděpodobnost nezaměstnanosti nebo nalezení zaměstnání po ukončení studia na 30,8 %, přitom rok předtím činila pouze 19,8 % (Stražilová – Nývlt, 2014). Z toho jednoznačně plyne, že vstup mladých lidí na trh práce je v prvé řadě zcela zásadně ovlivněn situací na trhu práce obecně. S tím, že nezaměstnanost mladých osob představuje hlavní zdroj celkové nezaměstnanosti společně s nezaměstnaností

mladých matek s malými dětmi (Nývlt, 2016). Bohužel v delším časovém období je možné použít pouze věkové rozlišení. Dlouhodobě se totiž ukazuje vysoká míra nezaměstnanosti právě ve věkové skupině 20–24 let, méně 25–29 let a 30–34 let. Ve věkové skupině 30–34 let ovlivňuje vyšší nezaměstnanost spíše narození dětí a pak následný obtížný návrat na trh práce.

Jak bylo zmíněno dříve, lze z dat ad hoc modulu MML-TGI rozlišit, které charakteristiky nejvíce ovlivňují vstup na trh práce. V rámci této kapitoly analyzujeme soubor osob, které uvedly jeden z možných kódů v otázkách směřujících na existenci a délku nezaměstnanosti během dvou let po ukončení vzdělávání. Na výběr byly tři možnosti: respondent nebyl nezaměstnaný během dvou let po ukončení vzdělávání nebo respondent byl nezaměstnaný, ale kratší dobu než půl roku, v poslední variantě byl nezaměstnaný v souhrnné délce po dobu delší než půl roku. Naopak ve finálním souboru nebudou osoby, které mají v dané otázce kód nezjištěno nebo na ní neodpovídaly, protože v současné době studují. Danému vymezení odpovídalo 828 respondentů, z nichž 130 odpovědělo, že byli nezaměstnaní během dvou let

Graf 1: Míra nezaměstnanosti v České republice v jednotlivých věkových skupinách (1995–2016)

Unemployment rate in the Czech Republic by age group (1995–2016)

Zdroj: VŠPS (1995–2016).
Source: LFS (1995–2016).

po ukončení studia déle než půl roku, dále 189 bývalých studentů odpovědělo, že byli nezaměstnaní po dobu kratší než půl roku. Dohromady více než třetina studentů po ukončení studia (38,5 %) zažila období krátkodobé nebo dlouhodobé nezaměstnanosti.

V následném regresním modelu budeme posuzovat, které proměnné jsou určující pro úspěšný nebo neúspěšný vstup na trh práce. Jako vysvětlovaná proměnná je zvolena existence nezaměstnanosti po ukončení studia. Jako neúspěšný vstup na trh práci

ce budeme považovat skutečnost, že osoba byla nezaměstnaná během dvou let od ukončení studia bez ohledu na délku této nezaměstnanosti. Logicky jako opačnou situaci budeme považovat stav, kdy respondent nebyl nezaměstnaný po celou dobu dvou let od ukončení studia. Do této kategorie budeme počítat i respondenty, kteří si ani práci nehledají, ale vzhledem k extrémně nízké početnosti těchto osob, můžeme daný vliv zanedbat. Do daného modelu nevstupují osoby, které neuvedly ani jeden z možných kódů (nezjištěno), nebo v současné době studují.

Tab. 6: Existence nezaměstnanosti po ukončení studia / Experience of unemployment after leaving school

Přijetí na vysokou školu / Accepted at a university	Absolutně / Total no.	V % / In %
Ne / No	509	61,5
Ano, na dobu kratší než půl roku / Yes, for less than half a year	189	22,8
Ano, na dobu delší než půl roku / Yes, for more than half a year	130	15,7
Celkem / Total	828	100,0

Zdroj: Data MML-TGI, specifický modul 1 397 respondentů ve věku 18 až 40 let.

Source: Data MML-TGI, a special module of 1,397 respondents aged 18–40.

Tab. 7: Logistický regresní model – existence nezaměstnanosti po ukončení studia

Logistic regression model – experience of unemployment after leaving school

Proměnná / Variable	B	S.E.	Sig.	Exp(B)
Kvalita bydlení / Quality of housing	0,525	0,153	0,001	1,691
Nezaměstnanost jednoho z rodičů déle než 1 rok – Ano One of the parents was unemployed for more than one year – Yes			0,000	
Nezaměstnanost jednoho z rodičů déle než 1 rok – Ne One of the parents was unemployed for more than one year – No	-1,080	0,218	0,000	0,340
Nezaměstnanost jednoho z rodičů déle než 1 rok – Nevím One of the parents was unemployed for more than one year – Don't know	-0,442	0,273	0,105	0,643
Velikostní kategorie sídla – do 1 tis. obyv. Size of community – up to 1000 inhabitants			0,000	
Velikostní kategorie sídla – do 5 tis. obyv. Size of community – up to 5000 inhabitants	-1,062	0,290	0,000	0,346
Velikostní kategorie sídla – do 20 tis. obyv. Size of community – up to 20,000 inhabitants	-0,586	0,266	0,027	0,556
Velikostní kategorie sídla – do 100 tis. obyv. Size of community – up to 100,000 inhabitants	-0,066	0,256	0,795	0,936
Velikostní kategorie sídla – nad 100 tis. obyv. Size of community – over 100,000 inhabitants	-0,841	0,297	0,005	0,431
Konstanta / Constant	0,097	0,378	0,798	1,102

Pozn.: Další aspekty modelu: Nagalke-R square výsledného modelu = 0,134 a správně je klasifikováno cca 60,9 % případů oproti 67,7 % případů v nulovém modelu. Model tak má střední vysvětlující sílu.

Note: The total explanatory power of the model: the Nagalke-R square of the final model = 0.134, and approximately 60.9% of the cases are correctly classified, as opposed to 67.7% of the zero model cases. The model has medium explanatory power.

Zdroj: Data MML-TGI, specifický modul 1 397 respondentů ve věku 18 až 40 let.

Source: Data MML-TGI, a special module of 1,397 respondents aged 18–40.

Vysvětlujícími proměnnými v tomto modelu budou:

- nekvalitní bydlení (respondent se do svých 15 let stěhoval třikrát a více nebo uvedl nekvalitní typ bydlení (např. ubytovna), subjektivně považoval své obydlí, kde trávil nejvíce času za nevyhovující, nebo v něm byla velká vlhkost nebo se jednalo o obydlí s velkou hlučností, kriminalitou nebo se jednalo o obydlí malé rozlohy s nedostatkem soukromí,
- nejvyšší vzdělání jednoho z rodičů (základní nebo střední bez maturity, střední s maturitou, vysokoškolské),
- délka nezaměstnanosti jednoho z rodičů delší než 1 rok,
- typ rodiny (vyrůstal v biologické rodině versus ostatní typy rodin),
- pohlaví respondenta,
- velikost obce (kategorie do 999 obyvatel, 1 000–4 999 obyvatel, 5 000–19 999 obyvatel, 20 000–99 999 obyvatel, 100 000 obyvatel a více),
- počet členů domácnosti.

Tři vysvětlující proměnné se ukázaly jako významné. V prvé řadě to byla kvalita bydlení. Pokud respondent bydlel v nevyhovujícím prostředí, měl 1,691krát větší šanci být nezaměstnaný v prvních dvou letech od ukončení studia než osoby žijící ve vyhovujícím bydlení. Další velmi významnou proměnnou se ukázal vliv přenosu lidského kapitálu, kdy se zcela významně přenášel vliv nezaměstnanosti rodičů na děti. Pokud ani jeden rodič během svého pracovního života nebyl nezaměstnaný déle než jeden rok, pak daný respondent měl pouze 0,34 šanci nezaměstnanosti po ukončení studia ve srovnání s referenční kategorií (respondenti, kde alespoň jeden rodič byl během svého pracovního života nezaměstnaný déle než 1 rok). Velmi významným faktorem se též ukázalo místo bydliště respondenta, což odpovídá tomu, že v obcích s nižším počtem obyvatel je mnohem složitější pracovní uplatnění, naopak ve velkých městech, především v Praze, je míra nezaměstnanosti relativně nízká. Dané tvrzení lze uplatnit pro celé období po roce 1989.

ZÁVĚR

Školní prospěch, přijetí na preferovanou střední školu, přijetí na vysokou školu a vstup na trh práce

tvorí základní faktory, které jednoznačně ovlivňují další profesní život, v širším kontextu můžeme mluvit i o celkové kvalitě života. Lze jednoznačně tvrdit, že podmínky v dětství v jednotlivých aspektech hrají významnou roli pro dosažení výhodných vstupních podmínek do života. V tomto článku byla použita logistická regresní analýza s využitím metody forward stepwise selection. Metoda postupně zařazuje prediktory podle toho, zda zvyšují vysvětlující sílu modelu. Ukazuje tedy klíčové faktory, které mají vliv na úspěšný vstup do života vyjádřeno dobrým prospěchem, výběrem preferované střední školy, přijetím na vysokou školu a úspěšným vstupem na trh práce (definováno neexistencí nezaměstnanosti dva roky po ukončení studia). K účelu posuzování úspěšnosti studia na základní škole byla použita data z CHPS (Proměny společnosti). Ad hoc šetření včleněné k mezinárodnímu šetření MML-TGI se dotazovalo respondentů na řadu otázek souvisejících s úspěšností jejich školního života a vstupu na trh práce.

Logistická regresní analýza zcela jednoznačně ukazuje, že faktory nekvalitního bydlení a nízkého vzdělání rodičů zvyšují šanci na špatný prospěch ve škole, dále na nižší šanci být přijat na preferovanou střední školu a zároveň zhoršují postavení na trhu práce po ukončení studia. Faktor kvality bydlení může být chápán jako souhrnný faktor zohledňující celkově špatnou příjmovou a materiální situaci v domácnosti. Obecně může nevhodné prostředí snižovat možnosti kvalitní studijní přípravy, nebo působit na ztrátu motivace. To samozřejmě nepopírá, že řada vzdělaných a úspěšných lidí pochází ze skromného prostředí. Přijetí na vysokou školu je především vázáno na vzdělání rodičů, které se zde ukazuje jako jediný významný prediktor mezi sledovanými proměnnými. Méně významnými se zde ukazují geografické proměnné, které spíše hrají roli v případě dostupnosti středních škol nebo vzhledem k obecně významným rozdílům v úrovni nezaměstnanosti podle jednotlivých velikostí kategorií sídel. Zcela marginální se zde ukázal faktor, zda respondent vyrůstal s jedním nebo oběma rodiči. Je možná logická návaznost na faktor nekvalitního bydlení, kdy děti žijící s jedním rodičem budou častěji žít v nevyhovujících podmínkách. Na druhé straně analýza ukazuje, že samotný fakt života s jedním rodičem není až tak podstatný.

Literatura:

- Becker, G. S. 1975. *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education*. National Bureau of Economic Research, Second Edition, ISBN: 0-226-04109-3.
- Becker, G. S. 1993. *A Treatise on the Family*. Cambridge: Harvard University Press.
- Bourdieu, P. – Passeron, J. C. 1977. *Reproduction in Education*. Society and Culture, Beverly Hills: Sage.
- Blau, P. M. – Duncan, O. D. 1967. *The American Occupational Structure*. The Free Press, ISBN: 0-02-903670-4.
- DiMaggio, P. 1982. Cultural Capital and School Success: The Impact of Status Culture Participation on the Grades of US High School Students. *American Sociological Review*, 47(2), s. 189–201.
- *Health Principles of Housing*. 1989. Geneva: World Health Organization.
Dostupné z: <http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/39847/1/9241561270_eng.pdf>.
- Jencks, CH. – Riesman, D. 1968. *The Academic Revolution*. New York: Doubleday.
- Kobrin, F. E. 1976. The fall in household size and the rise of the primary individual in the United States. *Demography*, 13(1), s. 127–138.
- *Koncepce bydlení České republiky do roku 2020*. 2016. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj.
- Koucký, J. – Bartušek, A. 2009. *Nerovnosti v přístupu k terciárnímu vzdělání v České republice a v Evropě*. Praha: Expertní studie, Středisko vzdělávací politiky.
Dostupné z: <<http://www.strediskovzdelavacipolitiky.info/download/Nerovnosti%20Expertiza%20Oct09.pdf>>.
- Lesthaeghe, R. 1983. A Century of Demographic and Cultural Change in Western Europe: An exploration of Underlying Dimension. *Population and Development Review*, 9(3), s. 411–435.
- Matějů, P. – Řeháková, B. – Simonová, N. 2003. Transition to University under Communism and after Its Demise. The Role of Socio-economic Background in the Transition between Secondary and Tertiary Education in the Czech Republic 1948–1998. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 39(3), s. 301–324, ISSN 0038-0288.
- MEDIAN. 2017. *Analýza dopadů nedostačujícího bydlení na školní a další problémy dětí v ČR*. Závěrečná zpráva v projektu TAČR Beta TB05MPSV009. Praha, 2017
- *Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech*. 1966. OSN. čl.11. General comment No. 4: The right to adequate housing (art. 11 (1) of the Covenant).
- Nývlt, O. 2007. *Formování a rozpad domácností z dat SLDB a VŠPS se zaměřením na osoby ve věku 20–49 let*. Disertační práce. Praha.
- Nývlt, O. – Bartoňová, D. 2011. Rodinné domácnosti na trhu práce: Vývoj ekonomické aktivity otců a matek z hlediska věku dětí. *Demografie*, 53(3), s. 215–222.
- Nývlt, O. – Štrašilová, G. 2014. *Mladí lidé na trhu práce*. Tisková konference, ČSÚ, Praha. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/23194310/csu_tk_mladi_prezentace_20141128.pdf/bcbcb2e3-17ce-4868-aea9-13e4fd5b209>.
- Nývlt, O. 2016. Ženy v rodinných domácnostech s dětmi a jejich postavení na trhu práce v kontextu vývoje po roce 1989. *Demografie* (online), 58(3), s. 197–212. ISSN 1805-2991. Dostupné z: <<https://www.czso.cz/documents/10180/33199355/nyvlt.pdf/eb5ac7fc-7fb1-476e-874a-7c0d9c950796?version=1.0>>.
- Prokop, D. 2016. *Stav české rodiny. Konference: Stav české rodiny, co ji chrání a ohrožuje*. Dostupné z: <https://www.nadacesirius.cz/soubory/ke-stazeni/konference/3_Mgr-et-Mgr-Daniel-Prokop-Stav-ceske-rodiny-uvod-sociologa.pdf>.
- Sewell, W. H. 1971. Inequality of Opportunity for Higher Education. *American Sociological Review*, 36(5), s. 793–809.
- Tůmová, P. 2015. *Mezigenerační srovnání společenského postavení*. Diplomová práce. Praha. VŠE, 79 s.

Zdroje dat

- CHPS (Proměny společnosti). SOÚ, 2015.
 Výběrové šetření pracovních sil, ČSÚ. 1995–2016.
 Data MML-TGI, specifický modul, MEDIAN, 2016.

ONDŘEJ NÝVLT

je absolventem katedry demografie a geodemografie Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Od roku 2014 pracuje ve společnosti Median. V současné době působí také jako odborný asistent na Katedře demografie na Vysoké škole ekonomické v Praze. Dlouhodobě se zabývá analýzami trhu práce a dopady zaměstnanosti a nezaměstnanosti na rodinné domácnosti.

SUMMARY

School results, choice of school, being accepted at the school of one's choice, and entering the labour market are factors that have a fundamental effect on a child's future professional life, and, in a wider context, on a person's overall quality of life or well-being. Individual factors in childhood play a significant role in securing favourable starting conditions in life. In this article, logistic regression analysis was applied using the forward step-wise method. The method sequentially introduces predictors according to whether or not they increase the explanatory power of the model. The analysis reveals which factors have a positive impact on a successful start in life, being admitted to the secondary school of one's choice, getting into university, and entering the labour market successfully (defined by the absence of unemployment two years after completing studies). CHPS data are suited for the purpose of assessing the success of study at the elementary-school level. This survey generally focuses on the living conditions, experiences, and attitudes of households between 2015 and 2018. The ad-hoc survey was incorporated into the international MML-TGI survey and asked respondents

about a number of issues related to the success of their school life and entry into the labour market.

The analysis shows that parents' educational attainment affects a number of basic indicators (e.g. life expectancy, fertility level, wage level, etc.), which only demonstrates the importance of individual steps during the study career. The logistic regression analysis clearly shows that factors such as poor quality housing and parents' low educational attainment increase the chances of a poor academic performance at school, decrease the chances of a child getting into university, and make entry into the labour market less successful after completing one's studies. University study is clearly tied to parental education, which is the only significant predictor here. Less significant are geographical variables that play a role in the context of access to secondary schools or generally significant differences in the level of unemployment by community size. Whether or not a respondent grew up with one or both parent proved to be a quite marginal factor. This factor was probably completely overshadowed by the predictor of whether the respondent grew up in poor housing.

PROSTOROVÝ VZOREC KRIMINALITY V ČESKU

Jiří Nemeškal¹⁾ – Jana Jíchová²⁾

THE SPATIAL PATTERN OF CRIME IN THE CZECH REPUBLIC

Abstract

The paper focuses on assessing the spatial distribution of crime in the Czech Republic and on identifying the deeper connection between crime structure and the characteristics of areas. The analyses work with police districts as a relatively detailed unit of analysis and draw on current data from 2013–2015. Before examining the influence of socio-economic, sociocultural, and demographic factors the spatial pattern of total crime distribution is described. Police districts are compared using Ward's Method of clustering on the basis of their crime structure. The results show, among others, a link between low-crime areas and cultural and migration stability. By contrast, a high level of crime is typical for structurally affected regions or the suburban hinterland of larger cities.

Keywords: crime, crime structure, Ward's Method, Czech Republic, regional disparities

Demografie, 2018, 60: 124–139

ÚVOD

Hledáním souvislostí mezi kriminalitou a charakteristikami území či populace se zabývali výzkumníci v západní Evropě již v 19. století, 20. století pak umožnilo rozvoj nejen po stránce obsahové, ale i technické, a to šířením počítačů a posléze specializovaných softwarů (viz přehled Jíchová, 2014). V této době byl identifikován nespočet faktorů souvisejících s kriminalitou či ovlivňujících její intenzitu a byla formulována řada zásadních konceptů a teorií, které se snažily kriminalitu vysvětlit (přehled např. Hagan, 2011). Ellis, Beaver a Wright (2009) ve své příručce přináší přehled charakteristik, které byly ve vztahu ke kriminalitě v minulosti zkoumány a s jakým výsledkem. Přehled samozřejmě není úplný, umožňuje však sledovat, v jakých zemích a na jaké měřítkové úrovni byly či nebyly ověřeny vybrané faktory. Celkově tak můžeme diskutovat o hlubších souvislostech a podobnostech

z hlediska např. historického, společenského či ekonomického vývoje daných zemí.

Právě měřítková úroveň sledování je kromě samotné země výzkumu klíčovou při analýzách kriminality. Jiné vysvětlující faktory nalezneme, pokud zkoumáme kriminalitu na úrovni jednotlivých zemí, na úrovni okresů či zcela detailně v rámci určité ulice. Stejně tak se budou lišit faktory či nalezené souvislosti u různých druhů kriminality, u kriminality celkové, majetkové, násilné či ekonomické, každá z nich má svá specifika a odlišné prostorové vzorce (na příkladu okresů Česka viz např. mapy Jíchové, 2017a). Ve výzkumech je důraz kladen i na rozdíly v úrovni a struktuře kriminality mezi různými typy území, typicky mezi urbánními a rurálními oblastmi (např. Wells – Weisheit, 2004, Ceccato – Uittenbogaard, 2013), specifická pozornost je věnována rovněž metropolitním či naopak periferním územím (Blau – Blau, 1982, Harries, 1999 aj.).

1) Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje Přírodověcké fakulty Univerzity Karlovy, kontakt: jiri.nemeskal@natur.cuni.cz.

2) Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje Přírodověcké fakulty Univerzity Karlovy, kontakt: jana.jichova@natur.cuni.cz.

V Česku se výzkum kriminality rozvíjí i mimo obor samotné kriminologie více až v 90. letech 20. století, pozornost je věnována stavu a vývoji kriminality na úrovni celého státu, krajů a zejména okresů³⁾. *Bartoňová* (1996) se ve své kapitole zaměřila na regionální diferenciaci sociálně-demografických znaků obyvatelstva a analyzovala nejen vývoj věkového složení, plodnosti či porodnosti, ale i vývoj úrovně kriminality, rozvodovosti či mimomanželské porodnosti. Podařilo se jí identifikovat souvislosti intenzity kriminality s městskostí, sociálním prostředím, ale i se znečištěním životního prostředí. Mezi další práce akcentující prostorový význam kriminality patří studie *Kamenického* (2007), která se zaměřuje na kriminalitu nejen na měřítkové úrovni okresů, ale i na úrovni obvodních oddělení policie. Vzrůstající pozornost je následně věnována geografickým aspektům kriminality zejména ve studentských pracích. Příkladem je diplomová práce *Kolbábka* (2007), která nezůstává pouze u porovnávání intenzity kriminality v jednotlivých okresech Česka, ale zkoumá korelaci s dalšími jevy, mj. s nezaměstnaností. Formou specializovaných map s doprovodnými texty je vývoj a struktura kriminality od 60. let 20. století na úrovni okresů představena *Jichovou* a *Nemeškalem* (2012a, b), v atlasové tvorbě pak *Jichovou* (2017a). Méně pozornosti je již věnováno úrovni obvodních oddělení policie (533 jednotek v roce 2015), pracoval s nimi např. *Kamenický* (2007) a v určité formě jsou dostupná i na serveru mapakriminality.cz. Data na této úrovni jsou jednak obtížněji získatelná, ale zejména jsou zatížena řadou metodických problémů či úskalí (změny hranic, zániky a vzniky oddělení, nekompatibilita vymezení s jakýmkoliv jiným administrativním či správním vymezením aj.). I přes vyjmenovaná úskalí nabízí toto členění jiné možnosti analýz zejména díky homogennějšímu území v jednotlivých jednotkách, než jaké mají např. okresy. Chybí také detailnější studie na této měřítkové úrovni, i proto se domníváme,

že by předkládaná studie mohla přinést nový pohled na faktory podmiňující kriminalitu.

Cíle našeho výzkumu směřují na zhodnocení prostorového rozložení zjištěné kriminality v Česku na úrovni obvodních oddělení policie a na identifikování hlubších souvislostí mezi strukturou kriminality a charakteristikami území a populace. Článek se nejprve soustředí na zhodnocení míry kriminality v závislosti na socioekonomické, sociokulturní a demografické struktuře obyvatelstva a charakteru území. Dalším cílem je identifikace oblastí v Česku, které mají podobnou strukturu kriminality, a nalezení indikátorů, které tyto oblasti spojují. Pro vytvoření typologie rozlišující obvodní oddělení policie podle podobnosti struktury kriminality je využita Wardova metoda hierarchického shlukování. Identifikované typy jsou následně porovnávány i z hlediska svých charakteristik. Snahou však není pouze ukázat souvislost s konkrétním ukazatelem, jelikož mnoho ukazatelů spolu koreluje, ale podívat se na prostorové rozmístění identifikovaných typů území podle struktury kriminality a konfrontovat je s dalšími typologiemi a vymezeními v Česku, např. se zónami suburbanizace, metropolitními územími, periferiemi, typy venkova apod. Vytyčené cíle přispívají k hlubšímu poznání kriminality na v Česku nepřilíhající úrovni obvodních oddělení policie a zároveň prostřednictvím komparace s dalšími vymezeními území přispívají k propojení znalostí o území.

METODIKA

Studie vzhledem ke svému komplexnímu zaměření, které propojuje strukturu zjištěné trestné činnosti s vysvětlujícími charakteristikami, využívá dva základní typy datových zdrojů, a to data o kriminalitě a data za obyvatelstvo a území. Data o kriminalitě pochází z evidence Policejního prezidia ČR (dále PP ČR) a představují všechny policií evidované spáchané trestné činy⁴⁾, publikována jsou v různém územním čle-

3) Zároveň se v posledních letech rozvíjejí studie založené na datech s GPS souřadnicemi, více např. *Ivan – Horák* (2012), *Jichová* (2017b). Článek se nicméně na tuto měřítkovou úroveň nezaměřuje.

4) V článku je pracováno pouze se zjištěnou kriminalitou, je však nezbytné uvést, že řada trestných činů zůstává skrytá, nezachycená statistikami (bližze *Marešová*, 2011). Důvody mohou být různé, u drobných majetkových trestných činů, např. kapesních krádeží, lidé nevěří, že by byl jejich případ vyřešen, a nechtějí kvůli hlášení ztrácet čas, některé činy spadající do hospodářské kriminality se ani nepodaří odhalit, specificky násilné či mravnostní trestné činy se jejich oběti bojí nahlásit, ať už z důvodu, že pachatelé mohou být jejich blízcí, nebo se stydí za to, co se stalo, nechtějí o tom mluvit apod. (více např. *Večerka aj.*, 2007).

není, nejdetailejší jednotkou jsou obvodní oddělení policie, resp. místní oddělení policie v Praze. V rámci policejního členění je rozlišeno celkem 199 trestných činů řazených do deseti skupin (viz tabulka 1, která znázorňuje strukturu kriminality a nejčtenější trestné činy v rámci jednotlivých druhů kriminality), pro účely článku bylo osm z nich převzato k analýze, jejich podíl v letech 2013–2015 znázorňuje graf 1. Pracováno je s průměrnými hodnotami z let 2013 až 2015, aby výsledná čísla nebyla ovlivněna ročními výkyvy. V těchto

letech sice nedošlo k žádné významnější územní změně samotných jednotek obvodních oddělení policie, ale bylo nutné obvody rozdělovající větší města sloučit, a to kvůli srovnatelnosti se socioekonomickými a demografickými daty o území a obyvatelstvu, která jsou většinou dostupná pouze na úrovni obcí. Do výsledné analýzy vstupovalo 330 OP z původního počtu 533⁵⁾. V rámci těchto dat se sleduje tzv. míra kriminality, která je vypočtena jako počet trestných činů na 1 000 bydlících obyvatel ve věku 15 a více let⁶⁾. Ačkoli byla

Tab. 1: Členění kriminality podle Policejního prezidia ČR

Crime structure according to the Police Presidium of the Czech Republic (CR)

Druh kriminality Type of crime	Počet sledovaných položek kriminality (trestných činů) / Number of monitored crime items	Váhy nejvýznamnější položky v dané kategorii v období 2013–2015 (podíl na zjištěné kriminalitě v %) Proportionally the most important crimes in each type of crime in 2013–2015 (share of registered crimes in %)
1 Vraždy / Murders	6	Vraždy motivované osobními vztahy (54 %) / Murders motivated by a personal relationship (54%)
2 Ostatní násilné činy Other violent crimes	28	Úmyslné ublížení na zdraví (31 %), Porušování domovní svobody (16 %), Loupeže (15 %), Nebezpečné vyhrožování (13 %) / Intentional bodily harm (31%), Illegal entry into a dwelling (16%), Robberies (15%), Threatening behaviour (13%)
3 Mravnostní činy Moral crimes	15	Pohlavní zneužívání ostatní (31 %), Znásilnění (28 %) / Other sexual abuse (31%), Rapes (28%)
4 Krádeže vloupáním Burglaries	15	Vloupání do ostatních objektů (59 %), Vloupání do rodinných domů (11 %), Vloupáním do bytů (8 %), Vloupáním do rekreačních objektů (8 %) / Burglaries of other facilities (59%), Burglaries of family houses (11%), Burglaries of flats (8%), Burglaries of weekend houses (8%)
5 Krádeže prosté Thefts	16	Krádeže věcí z automobilů (23 %), Krádeže v jiných objektech (20 %), Krádeže kapesní (13 %) / Theft of property from a vehicle (23%), Thefts in other facilities (20%), Pick-pocketing (13%)
6 Ostatní majetkové činy / Other property crimes	6	Poškozování cizí věci (56 %), Podvod (29 %) / Damage to personal property (56%), Fraud (29%)
7 Ostatní kriminální činy / Other crimes	23	Maření výkonu úředního rozhodnutí (44 %), Nedovolená výroba a držení psychotropních látek a jedů (15 %), Sprejství (14 %), Výtržnictví (11 %) / Obstructing the implementation of an official decision (44%), Illicit manufacture and possession of psychotropic substances and poisons (15%), Illegal graffiti (14%), Disorderly conduct (11%)
8 Zbývající kriminalita Remaining crimes	23	Zanedbání povinné výživy (40 %), Ohrožení pod vlivem návykové látky, opilství (31 %), Dopravní nehody silniční (19 %) / Failure to pay obligatory child support (40%), Threatening behaviour under the influence of intoxication (31%), Traffic accidents (19%)
9 Hospodářské činy Economic crimes	66	Neoprávněné držení platební karty (25 %), Úvěrový podvod (18 %), Podvod (16 %), Zpronevěra (8 %), Ochrana měny (6 %) / Unauthorised possession of payment facilities (25%), Credit fraud (18%), Fraud (16%), Malversation (8%), Currency protection (6%)
1 až 7 Obecná kriminalita General crime	109	

Zdroj: Policejní prezidium ČR (2013–2015).

Source: Police Presidium of the CR (2013–2015).

- 5) Z důvodu slučování obvodních oddělení policie je dále v článku používán termín oddělení policie (OP), který reflektuje, že tyto jednotky neodpovídají přesnému vymezení obvodních oddělení policie.
- 6) Obyvatelstvo obvykle bydlící zachycuje obvyklé místo pobytu obyvatelstva podle metodiky sčítání lidu 2011, mělo by lépe reflektovat skutečné místo pobytu než evidence podle trvalého místa bydliště. Populace ve věku 15 let a více byla zvolena, jelikož reprezentuje osoby trestně odpovědné. Kriminalitu páchají i osoby nezletilé, ale v roce 2015 se na ní podílely pouze 0,5 % (Policejní prezidium ČR, 2015). Nutno ovšem uvést, že tímto opomíjíme specifickou skladbu trestné činnosti páchané právě nezletilými.

pro účely analýzy dostupná data mobilních operátorů zachycující přítomné obyvatelstvo, které lépe odpovídá logice počtu trestných činů v území, nebyla využita jako jmenovatel zmíněné míry kriminality. Důvodem je jejich neúplnost (nepřesná data v kraji Vysočina) a metodické nedostatky jejich sběru, které by celkové výsledky mohly zkreslit. Na druhou stranu byla ale orientačně ponechána jako jeden ze socioekonomických ukazatelů v následné analýze.

Druhý datový set obsahuje data vystihující socioekonomickou, sociokulturní a demografickou charakteristiku obyvatelstva a území. Jsou v něm zahrnuta data ze Sčítání lidu, domů a bytů z roku 2011, polohová data mobilních operátorů (2015), data volební účasti (2013) a zároveň i specifické typologie území (viz příloha 1). Byly vybrány takové typologie, které pracují s relativně podrobným členěním Česka a hodnotí např. venkovské oblasti, suburbanizaci či periferiálnítu (*Musil – Müller, 2008; Perlín aj., 2010; Špačková aj., 2016*).

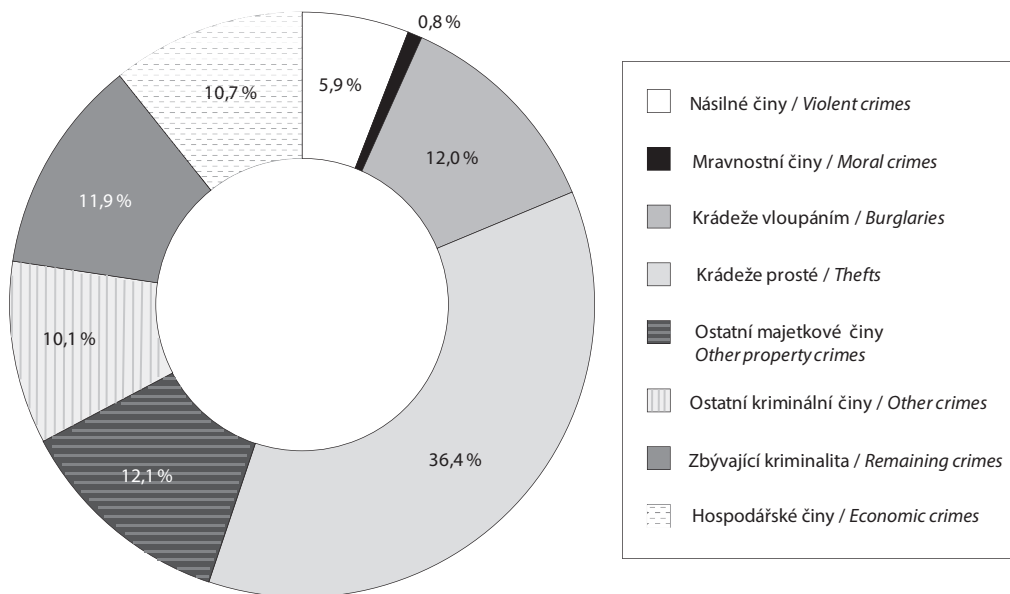
Data dostupná za obce byla načtena do příslušných OP. U dat dostupných pouze za větší územní

jednotky (např. data z typologií dostupná za správní obvod obce s pověřeným obecním úřadem u klasifikace venkova nebo generelové jednotky v případě periferií) byla zvolena varianta přepočtu na základě podílu obyvatelstva. Oproti variantám zobrazujícím podíl obcí, které spadají do konkrétního typu v rámci OP, či využití procent rozlohy, se vzhledem k rozdílné rozloze obcí a jejich odlišným počtům v OP jevila jako nepřijatelnější. Ačkoli tím dochází k určité generalizaci, při hledání souvislostí na celorepublikové úrovni jsou takto získané informace dostatečně kvalitní.

V první fázi analýzy bylo zkoumáno prostorové rozložení celkové kriminality za využití zobrazovacích nástrojů geoinformačních systémů a Pearsonova korelačního koeficientu. Pro zachycení odlišné struktury spáchaných trestných činů v OP byla ve statistickém programu SPSS vytvořena typologie OP za pomoci Wardovy metody hierarchického shlukování. Tato metoda spadá mezi techniky seskupovací analýzy, jež mají za cíl najít podobné případy a seskupit je k sobě. Wardova meto-

Graf 1: Trestné činy v Česku v letech 2013–2015 podle druhu kriminality

Crime structure in the Czech Republic 2013–2015

Zdroj: Policejní prezidium ČR (2013–2015).
 Source: Police Presidium of the CR (2013–2015).

da přitom oproti jiným technikám, jako metoda nejbližšího souseda či centroidní metoda, klade důraz na minimalizaci vnitroseskupovacích vzdáleností a naopak maximalizaci meziseskupovacích vzdáleností (více např. *Mareš aj.*, 2015). Data byla z důvodu lepší porovnatelnosti logaritmována. Z mnoha testovaných variant získaných na základě optimalizace vstupních parametrů byla vybrána varianta o osmi seskupeních. Jednotlivé skupiny jako celek pak byly charakterizovány z hlediska socio-ekonomických, sociokulturních a demografických ukazatelů.

V době zpracování výzkumu nebyla dostupná data za trestné činy na úrovni nižší než OP za celé Česko, tento postup proto nabízí nejdetailnější možnou analýzu rozložení kriminality v závislosti na struktuře populace v území. Ve srovnání s okresy, za které se data trestné činnosti též zveřejňují, je možné sledovat mnohem lépe metropolitní region Prahy, významné rekreační oblasti nebo periferie bez většího (okresního) města. Na druhou stranu by však v některých případech ještě podrobnější členění (např. na úrovni obcí) mohlo být zásadním přínosem. OP s regionálními centry v podobě menších měst jsou sloučena se

svým okolím a není tudíž možné zamýšlet se blíže např. o dopadech suburbanizace nebo blízkosti těchto měst na míru kriminality v jejich okolí.

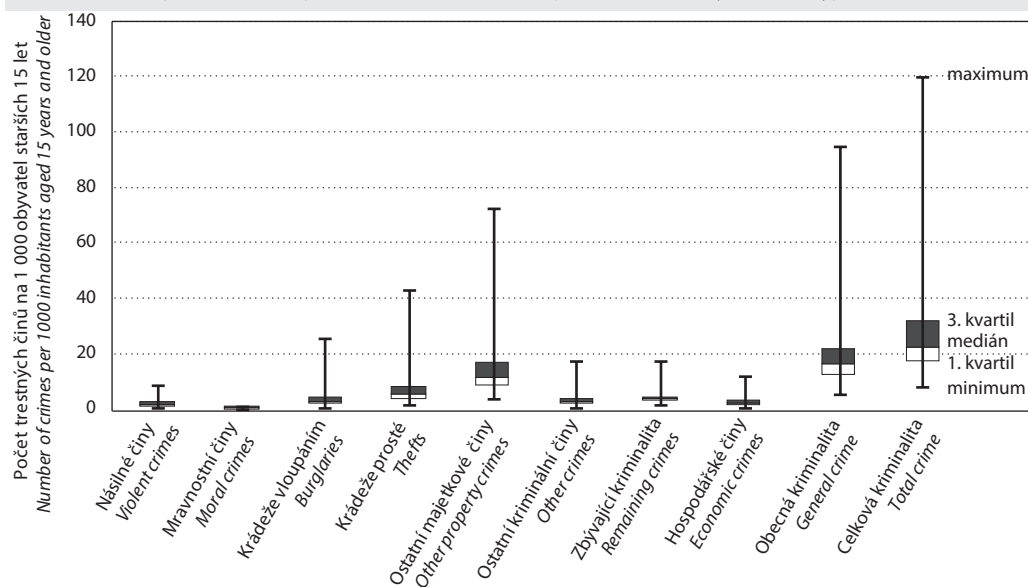
CELKOVÁ KRIMINALITA V ČESKU

V Česku se mezi lety 2013 až 2015 událo průměrně 280 300 nahlášených trestných činů ročně, což představuje přibližně 32 trestných činů na 1 000 obyvatel (ve věku 15 a více let). Rozložení celkové kriminality v Česku je však značně nerovnoměrné (graf 2). Z hlediska jednotlivých druhů kriminality mají největší rozpětí majetkové činy, asymetrie rozložení je pak nejvyšší u vloupání, krádeží a hospodářské kriminality. Obdobně vychází i srovnání variačních koeficientů jednotlivých druhů kriminality. Nejvyšších hodnot dosahují mravnostní (69,4 %), krádeže vloupáním (67,0 %) a krádeže prostě (66,7 %). Naopak nejnižší variační koeficient je u zbývajících (36,5 %) a celkové kriminality (45,3 %). Na úrovni v textu využívaných OP má v rámci Česka nadprůměrnou míru celkové kriminality území s 38,4 % obyvatel, ale pouze 12,7 % rozlohy státu.

Základní gradient rozložení ukazatele představuje klesající míra celkové kriminality z nadprůměrných hodnot severozápadu Čech po podprůměrné hodnoty

Graf 2: Charakteristiky polohy v souboru OP Česka v letech 2013–2015 podle jednotlivých druhů trestné činnosti

Descriptive statistics of police districts in the Czech Republic 2013–2015 by individual types of crime

Zdroj: Policejní prezidium ČR (2013–2015).
Source: Police Presidium of the CR (2013–2015).

jihovýchodní Moravy (viz obrázek 1). Tento poměrně postupný přechod je narušen několika specifickými oblastmi, které vytváří území se zvýšenou, nebo v menším počtu případů sníženou kriminalitou. Vysoce nadprůměrná míra celkové kriminality je především v velkých krajských metropolích koncentrujících mnoho městských funkcí. S nimi je spojena relativní anonymita a dynamický rytmus a proměny počtu přítomného obyvatelstva během dne. To má za následek vysoký počet kontaktů mezi lidmi navzájem, ale i mezi lidmi a prostředím, tudíž i hmotným a nehmotným majetkem soukromého a veřejného vlastnictví. Tato interakce znamená i předpoklad pro kriminalitu (Messner et al., 1999).

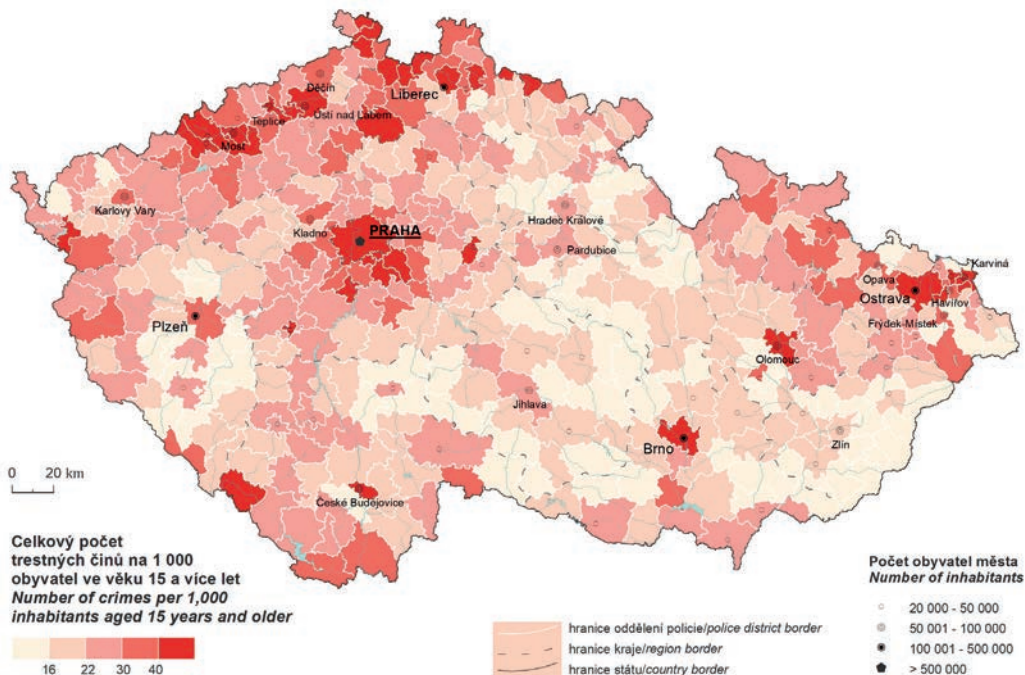
Mezi území s nejvyšší mírou celkové kriminality patří severozápadní a severní Čechy a severní Morava. Jedná se o dlouhodobě problematická území s dědičtím strukturálně postižených regionů. Zatímco v případě severozápadního okraje republiky se jedná o téměř souvislý pás se zvýšenou kriminalitou, u Ost-

ravska se koncentruje v konurbaci, avšak venkovštější oblasti, jako např. východní a jihozápadní okolí Frýdku-Místku, mají z celorepublikového pohledu celkovou kriminalitu podprůměrnou.

Druhou skupinu OP s nejvyšší celkovou kriminalitou představují OP s největšími krajskými městy. Patří mezi ně Praha a Brno, které v analýze vystupují ve svém administrativním vymezení jako samostatné jednotky OP, a další OP zahrnující Olomouc a České Budějovice. Naproti tomu jiná velká krajská města (Plzeň, Hradec Králové, Pardubice nebo Karlovy Vary) dosahují podle kartogramu na obrázku 1 nižší úrovně celkové kriminality, a to až o polovinu. Příčinou je ale často vymezení jednotek OP, které kromě velkého města zahrnují i obce v zázemí. Podíly obyvatelstva, které jsou ve zmíněných obcích v zázemí, se pak pohybují v rozsahu 8 až 33 %. V případě Hradce Králové, Plzně a Karlových Varů se při odečtení těchto osob dostáváme na hodnoty celkové kriminality srovnatelné s největšími městy. Na druhou stranu nelze předpo-

Obr 1: Celková kriminalita v Česku v odděleních policie, 2013–2015

Total crime in the Czech Republic by police districts, 2013–2015

Zdroj: Policejní prezidium ČR (2013–2015), SLDB (2011).

Source: Police Presidium of the CR (2013–2015), The Population and Housing Census (2011).

kládat nulovou kriminalitu v obcích v zázemí. Z toho vyplývá, že v těchto městech je kriminalita nižší, ale ne tak výrazně, jako je to zobrazeno u celých OP na obrázku 1. Obecně ale platí, že městské regiony s větším městem vykazují vyšší celkovou kriminalitu než jejich okolí. Zhodnocení si zaslouhuje i zázemí výše zmíněných krajských měst.

V případě pražského metropolitního regionu je zajímavé, že nejvyšší hodnoty míry celkové kriminality se vyskytují v oblastech jižně a jihovýchodně od metropole. Jedná se o lokality, ve kterých se suburbaní výstavba realizovala nejen již v meziválečném období (Nemeškal – Špačková – Riška, 2013), ale i nejdříve po roce 1990, tedy po politické, ekonomické a sociální transformaci, kterou popisuje např. Sýkora (2003). Následný vývoj, který byl pro tyto oblasti populačně příznivý, přivedl do těchto obcí mnohdy až několikanásobně více obyvatel, a to převážně z Prahy (Ouředníček, 2003; 2007). Na základě tohoto vývoje tak můžeme identifikovat předpoklady pro zvýšenou kriminalitu v těchto oblastech. Prvním je vysoká koncentrace obyvatel, která se i v ostatních OP s vysokou hustotou zalidnění ukazuje jako klíčová. Druhým faktorem pak může být i socioekonomická struktura populace, jelikož bydlení v suburbii je dostupné a atraktivní především pro lidi s vyššími příjmy (Ouředníček, 2003), a tato místa tak snáze mohou v kombinaci s vyliďněností během dne, způsobenou každodenní vysokou vyjíždkou z obce, představovat terč kriminality zaměřené na movitý majetek (Shu – Hunag, 2003). To potvrzuje i vysoký počet majetkových trestných činů v těchto „suburbánních“ OP. Na zatíženost suburbaní zóny Prahy majetkovou kriminalitou upozorňují v analýzách kriminality a pocitu bezpečí i Temelová – Novák – Jíchová (2016). Dalším jevem, který může přispívat ke zvýšené úrovni majetkové kriminality, je i vysoké zastoupení objektů sloužících ke druhému bydlení v tradičních oblastech Posázaví a Poberouní, které jsou také díky cyklu jejich využívání náchylné ke vloupání.

Naopak oblasti v raném stadiu suburbanizace, tedy lokality s menší intenzitou tohoto procesu, severovýchodně a západně od Prahy mají sice celkovou míru kriminality taktéž nadprůměrnou, ovšem oproti jižnímu a jihovýchodnímu zázemí až o třetinu nižší. Je to dáno především mnohem nižším výskytem majetkových a ostatních trestných činů. Tato skutečnost poukazuje na plošný rozsah metropolitního regionu

a provázanost vztahů a jevů působících na jeho obyvatele, a to jak v Praze, tak i v oblastech silně spjatých s metropolí skrze dojíždku za prací a službami, ale i podobným životním stylem, denními rytmy apod. (Doležalová – Ouředníček, 2006).

V případě metropolitního areálu Brna je celková kriminalita v zázemí též vyšší. Ačkoli je druhým největším městem v Česku, intenzita suburbaní výstavby je násobně nižší (Špačková et al., 2016) a taktéž celková kriminalita je v brněnské aglomeraci vyšší jen mírně. Zvýšená celková kriminalita na Ostravsku se neprojevuje pouze v suburbii, která se nacházejí především jihozápadně, západně a severně od Ostravy, ale též v dalších městech konurbace. U ostatních metropolitních regionů tento trend nelze jednoznačně prokázat, jelikož územní detail dat o počtu registrovaných trestných činů nedostačuje k jemnějšímu vymezení malých suburbaních lokalit zbývajících krajských měst.

Vyšší celková kriminalita se netýká pouze OP s největšími městy. Všechna OP, ve kterých leží města s více než 20 000 obyvateli, mají vůči svému okolí zvýšenou celkovou kriminalitu. Na této řádovostní úrovni se již ale mnohem více než městskost prostředí projevuje geografická poloha v rámci Česka.

Rozdílná výše celkové kriminality je patrná i v pohraničí. V případě severozápadních Čech jsou tamní OP často okrajem strukturálně postižených oblastí, a proto, jak již bylo zmíněno výše, je i zde kriminalita vysoká. Podobně problematické jsou i uměle dosídlované oblasti někdejších Sudet, jako např. severní okraje ČR se Šluknovským a Frýdlantským výběžkem. Tento aspekt historického vývoje osídlení reflektují i kontrasty v míře kriminality mezi např. stabilním Domažlickem a sousedním dosídlovaným Tachovskem. Naopak slovenské pohraničí je z hlediska výše celkové kriminality téměř bezproblémové a většinou nepřesahuje 15 trestných činů na 1 000 obyvatel za rok.

Jevem, který spojuje další území se zvýšenou trestnou činností, je i turismus. Intenzivně rekreačně využívané lokality nacházející se v Krkonoších, na Šumavě nebo v Beskydech se sezonně vysokým počtem přítomných obyvatel vykazují stejně vysoké hodnoty míry celkové kriminality jako velká města. Kromě samotného zvýšení počtu přítomných obyvatel hraje svou roli i relativně vyšší mohovitost turistů v těchto lokalitách. Obdobný efekt přispívá k vyšší kriminalitě i ve velkých městech. Nutno podotknout, že ani

oběti, ani pachatelé nemusí pocházet z míst, kde ke kriminalitě došlo.

Nejnižších hodnot míry celkové kriminality pak dosahují OP ležící převážně ve vnitrozemí Česka. Většinou se nacházejí na Českomoravské vrchovině, Táborsku, Klatovsku, a pak dále v určitých částech jižní a střední Moravy a na Zlínsku.

Korelační analýza celkové kriminality a ukazatelů vázaných na obyvatelstvo a území

Z analýzy korelačních koeficientů (k) porovnávající výši celkové kriminality a jednotlivé charakteristiky obyvatelstva nebo území (seznam ukazatelů viz příloha 1) vyplývá, že přímou závislost lze sledovat u proměnných vztahujících se k rodinnému stavu, národnosti, náboženství, místu narození a stěhování nebo bytovému fondu. Zvýšená celková kriminalita se projevuje v oblastech s vyšším podílem rozvedených ($k = 0,49$) nebo svobodných ($k = 0,39$), vyšším podílem nepůvodního obyvatelstva (tj. nenarozených v obci, $k = 0,40$) nebo vyšším podílem nevěřících ($k = 0,40$). V případě vyššího podílu lidí žijících v manželství ($k = -0,49$), deklarované české národnosti ($k = -0,47$) a státní příslušnosti ($k = -0,36$) nebo nízké aktivity ve stěhování ($k = -0,54$) je situace opačná. Většina těchto závislostí je poměrně triviální, avšak korelační koeficienty překvapivě neukázaly stejnou závislost u míry nezaměstnanosti, úrovně vzdělání nebo lokalizaci na periferii či v jádře. Např. u nezaměstnanosti, která obecně patří mezi témata často akcentovaná při analytických studiích či návrzích opatření na snížení kriminality (Žalud, 2016), dosahoval korelační koeficient hodnoty 0,17, což neprokazuje její obecnou závislost na míře celkové kriminality.

TYOLOGIE PODLE STRUKTURY KRIMINALITY

Doposud analýza pracovala převážně s geografickou polohou, sídelními nebo obecnými procesy působícími v současném Česku. Korelační koeficienty v určitých případech oproti očekávání neukázaly závislost výše zmíněných charakteristik obyvatelstva na celkové míře kriminality. Z tohoto důvodu bylo nutné rozčlenit celkovou kriminalitu podle druhů a zkoumat jejich faktory samostatně. Jelikož se jednotlivé typy kriminality v území vyskytují paralelně s různou intenzitou, byla použita Wardova shlukovací metoda, která agreguje

území se shodnou strukturou a mírou kriminality (proměnné vstupující do analýzy znázorňuje graf 1).

Pomocí Wardovy metody hierarchického shlukování bylo identifikováno osm typů OP s odlišnou strukturou kriminality. Jak dokumentuje graf 3, zatímco některé typy (4, 8) vykazují nadprůměrnou úroveň téměř všech zkoumaných druhů kriminality, jiné spíše průměrnou úroveň, jejíž sourodost je v některých případech narušena vyšší úrovní určitého druhu kriminality (1, 5, 7). Zbylé typy (2, 3, 6) pak reprezentují oblasti s převážně podprůměrnou mírou kriminality. Nerovnoměrnost v rozložení úrovně kriminality v Česku dokládá i skutečnost, že typy s nadprůměrnou úrovní kriminality tvoří pouze 15,5 % ze všech OP. Převažují naopak typy s její podprůměrnou (42,6 %) a průměrnou hladinou (41,9 %). Jednotlivé typy mají rovněž odlišné prostorové rozmístění (viz obrázek 2) a specifickou skladbu obyvatelstva či charakteristiky na něj vázané. Tyto diference jsou představeny v následujícím textu. Prostorové rozmístění jednotlivých typů je zároveň konfrontováno s dalšími existujícími vymezeními a typologiemi Česka.

Typy s nadprůměrnou úrovní kriminality

Typ 4 lze označit za typ s nejvyšší úrovní kriminality celkové i jejich jednotlivých druhů. Rovněž pro typ 8 je kromě mravnostních deliktů charakteristická nadprůměrná úroveň kriminality. Pokud se detailněji podíváme na tyto dva typy, nalezneme některé společné rysy. Často se jedná o populačně silnější oblasti, buď OP obsahující větší města s jejich zázemím (typ 4), nebo samotné zázemí větších měst (typ 8), např. jižní suburbánní zázemí Prahy či Ostravsko. Dále v obou typech nalezneme rekreačně atraktivní lokality, a to v turisticky exponovaných oblastech Krkonoš, Šumavy či Beskyd. Tyto závěry dokumentuje i porovnání s existujícími typologiemi členícími Česko podle přítomnosti suburbanizace, periferních a metropolitních oblastí a charakteru venkovského osídlení. Část OP spadajících pod typ 8 se nachází v oblastech bývalých Sudet a dále zde nalezneme OP spadající do metropolitních území, suburbánních území či perifernější části Moravy. Typ 4 zahrnuje jádrové oblasti suburbanizace, města vyřazená z typologie venkova či strukturálně postižený venkov.

Pro oba typy je charakteristická vyšší fluktuace obyvatelstva, u typu 8 spojená s delší dojížděnkou za

prací, která je navázána na suburbánní a perifernější lokality a vyvolává dojíždku do center. I přes prostоровou a funkční blízkost oblastí zařazených do těchto dvou typů nalezneme v řadě dalších socioekonomických, sociokulturních a demografických charakteristik odlišnosti. Zatímco pro *typ 4* je charakterističtější vzhledem k průměru Česka vyšší podíl rozvedených a svobodných, vyšší vzdělanost a nízká nezaměstnanost, což zpětně odkazuje na do tohoto typu spadající OP s většími městy, *typ 8* vystihuje spíše horší vzdělanost, vyšší nezaměstnanost a zhoršená kvalita bytového fondu. Je ale nutné dodat, že rozptyl těchto veličin je u zmíněného *typu 8* poměrně velký a poukazuje na rozdílnost mezi okolím metropole a okolím spíše problematických měst severozápadu Čech.

Typy s průměrnou úrovní kriminality

Typy 1, 5 a 7 jsou si do značné míry podobné, charakteristické jsou pro ně převážně průměrné intenzity kriminality (graf 3). Některé druhy kriminality ale výrazněji přesahují průměr, u *typu 5* se jedná o mravnostní a hospodářskou kriminalitu, u *typu 7* o násilnou, mravnostní a ostatní kriminalitu. Naopak *typ 1* má nižší než průměrnou úroveň mravnostní kriminality, ta se tak ukazuje jako poměrně klíčová v rozlišení různých typů.

Do těchto tří typů spadá celkem 41,9 % všech OP, vůbec nejpočetněji zastoupeným je *typ 1* (100 OP), který se nachází po celém Česku, méně v oblasti Vysočiny či střední Moravy. U *typů 5 a 7* mají významné zastoupení OP ležící v oblasti bývalých Sudet, jak na Krušnohořsku, tak v oblasti Jeseníků či v jižních Čechách. *Typ 5*, kam obecně spadají často OP s vyšším podílem větších obcí či přímo s regionálními centry, nalezneme i na Broumovsku či Vysočině, kde se nachází zejména v blízkosti *typů 3 a 6* reprezentujících stabilnější území či vnitřní periferie.

Rovněž v řadě socioekonomických a demografických charakteristik vycházejí tyto typy spíše průměrně, spojuje je zejména nižší vzdělanost a vyšší podíl rozvedených osob. Odlišněji působí zejména *typ 7* s vyšším podílem nezaměstnaných, nižší migrační stabilitou, nižší religiozitou či nižší volební účastí, ale vyšší preferencí politicky vyhraněných stran. Z hlediska kvality bytového fondu vykazuje *typ 5* dobrou kvalitu (souvinnost s přítomností regionálních center, jader suburbanizace či rozvojevým venkovem),

naopak *typ 1* vykazuje horší stav bytového fondu a *typ 7* více neobydlených bytů (vazba na vyšší zastoupení oblastí perifernějších, ale i rekreačních – ne trvale obydlených).

Typy s podprůměrnou úrovní kriminality

Typy 2, 3 a 6 mají v porovnání s ostatními podprůměrnou úroveň kriminality (graf 3), výjimkou je *typ 3* s průměrnou úrovní mravnostní kriminality, která tak má znovu rozlišující roli. OP, která spadají do těchto typů, leží často ve vnitrozemí, a to včetně oblastí označovaných jako vnitřní periferie (Musil – Müller, 2008, Bernard – Šimon, 2017). V některých případech sem zasahují i suburbánní lokality – suburbia menších měst, v případě *typu 2* i rekreační oblasti (což je spojeno s vyšší úrovní vloupání). Pro řadu OP je charakteristický vyšší podíl menších obcí.

Z hlediska socioekonomických, sociokulturních a demografických charakteristik obyvatelstva jsou si typy poměrně podobné, charakterizuje je nižší podíl rozvedených a svobodných osob, a naopak vyšší podíl sezdaných osob, vyšší stabilita i volební účast, vyšší podíl věřících. Pro *typy 3 a 6* je dále charakteristický vyšší podíl rodáků, nižší vyjíždka, nízká národnostní heterogenita a z hlediska bytového fondu pak vyšší kvalita bydlení, menší podíl neobydlených bytů i bytů se sníženou kvalitou.

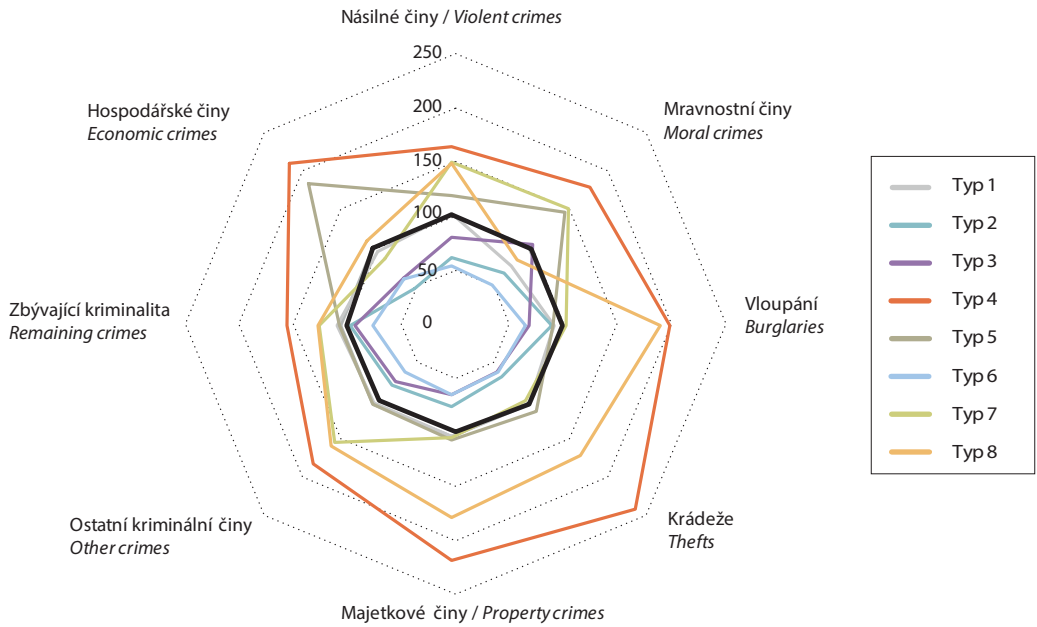
ZÁVĚR

Kriminalita představuje široce zkoumané téma, které je posuzováno různými disciplínami, a to ať už z hlediska pachatelů, obětí, způsobu trestné činnosti nebo prostředí. Tento článek nahlíží na kriminalitu z hlediska jejího rozložení v Česku, nachází tedy souvislosti v prostorových vzorcích zjištěné kriminality.

V případě intenzity páčání trestné činnosti se na vysoce nerovnoměrném rozložení míry kriminality v Česku prokázal pokračující značný význam „dědictví“ strukturálně postižených regionů. Vyšší kriminalita je také charakteristická pro větší (krajská a okresní) města. Nejnižších hodnot naopak dosahují venkovské oblasti převážně se vyskytující v centrální a jihovýchodní části republiky. V případě socioekonomické, sociokulturní a demografické struktury obyvatelstva a charakteristiky území se ukázala významná souvislost s rodinným stavem, náboženskou vírou, národnostní kompozicí, podíly rodáků a krátkodobou

Graf 3: Struktura kriminality jednotlivých typů oddělení policie, 2013–2015

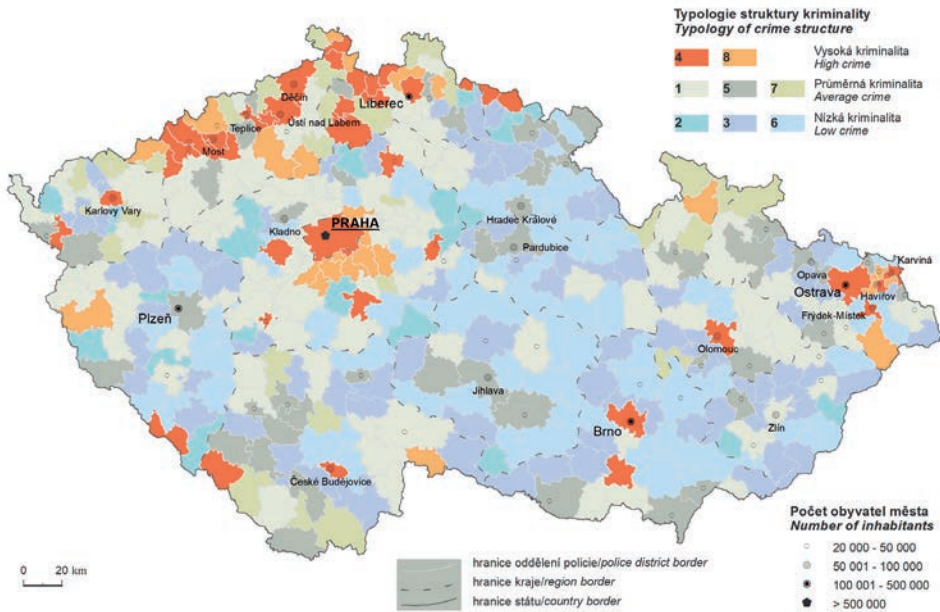
Crime structure by individual types of police district, 2013–2015

Pozn.: Hodnota 100 představuje průměrnou hodnotu v Česku.
 Note: The value 100 represents the average value in the Czech Republic.
 Zdroj: Vlastní zpracování.
 Source: Authors' analysis.

Obr 2: Typologie struktury kriminality podle oddělení policie za využití Wardovy metody, 2013–2015

A typology of the crime structure by police district using Ward's method, 2013–2015

Zdroj: Vlastní zpracování.
 Source: Authors' analysis.

migrací. Naopak faktory jako míra nezaměstnanosti, vzdělanost, zaměstnanost v sekundéru nebo příslušnost území mezi periferie či suburbia nepřinesly v hledání všeobecné souvislosti s úrovní kriminality jednoznačnou odpověď.

Bližší vysvětlení rozdílné působnosti zmíněných proměnných nabídlo rozložení obvodů policie do typologie vytvořené pomocí Wardovy metody hierarchického shlukování. Bylo identifikováno osm skupin OP, které se od sebe liší nejen intenzitou, ale i strukturou trestné činnosti. Typologie poměrně přehledně ukázala spojitost struktury kriminality v místě zdroje a cíle intenzivní suburbanizace. Nejzřetelněji se tato podobnost ukázala u trestných činů spadajících do kategorie vloupání. V případě Pražské metropolitní oblasti byla největší míra kriminality sledována v obcích jižně a jihovýchodně od Prahy, tedy v místech, kde proces novodobé suburbanizace Prahy začal. V souvislosti s aktuálním přesunem těžiště pražské suburbanizace na východní a severní zázemí Prahy je možné předpokládat, že intenzivní rozvoj bytového fondu a zvýšené stěhování způsobí podobný nárůst kriminality i v těchto lokalitách.

Obdobně typologie ukázala i na spojitost majetkové kriminality s krátkodobou mobilitou, v tomto případě skrze exponované oblasti cestovního ruchu

v horských oblastech republiky. Periferní oblasti pak typologie rozdělila na převážně problematické pohraničí a vnitrostátní periferie s kriminalitou pod průměrem Česka. Byly nalezeny určité faktory, které mohou mít vliv na nízkou kriminalitu, na něž je možné souhrnně nahlížet ve dvou rovinách. První představuje určitou kulturní stabilitu v území a projevuje se vyšším podílem věřících v církvích, vyšším podílem osob s českou národností, vyšším podílem sezdaných osob, ale i vyšší volební účastí. Většinou se jedná také o menší obce, které mají větší předpoklady pro soudržnost a sociální kohezi. Druhá rovina faktorů souvisí s migrační stabilitou, tj. s vyšším podílem lidí narozených v obci současného bydliště, nižším podílem přistěhovalých v posledním roce nebo etnicky homogennějším obyvatelstvem.

Výzkum lze považovat za výchozí pro navazující studium, které je možné např. směřovat na hlubší analýzu příčin rozložení a intenzity mravnostní a hospodářské kriminality, jenž podle typologie představují diferencující faktor u oblastí se střední a nižší úrovní kriminality. Další zajímavé výsledky může přinést i bližší zkoumání trestné činnosti v suburbáliech, mj. v souvislosti s širší otázkou jejich poměšťování, a to z hlediska dynamiky vývoje, struktury kriminality i přesné lokalizace trestných činů.

Literatura a zdroje dat

- Bartoňová, D. 1996. Regionální diferenciacie sociálně-demografických znaků obyvatelstva. In: Hampl, M. aj. *Geografická organizace společnosti a transformační procesy v České republice*. Praha: Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy v Praze, s. 127–154.
- Bernard, J. – Šimon, M. 2017. Vnitřní periferie v Česku: Multidimenzionalita sociálního vyloučení ve venkovských oblastech. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 53(1), s. 3–28.
- Blau, J. R. – Blau, P. M. 1982. The Cost of Inequality: Metropolitan Structure and Violent Crime. *American Sociological Review*, 47(1), s. 114–129.
- Ceccato, V. – Uittenbogaard, A. C. 2013. Environmental and wildlife crime in Sweden. *International Journal of Rural Criminology*, 2(1), s. 23–50.
- CE-Traffic. 2015. Data mobilních operátorů. Společnost CE-Traffic, s. r. o.
- Doležalová, G. – Ouředníček, M. 2006. Životní styl obyvatelstva v suburbánní zóně Prahy. In: Ouředníček, M. ed.: *Sociální geografie Pražského městského regionu*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, s. 143–159.
- Ellis, L. – Beaver, K. – Wright, J. 2009. *Handbook of Crime Correlates*. San Diego: Academic Press, 264 s.

- Hagan, F. E. 2011. *Introduction to Criminology: Theories, Methods, and Criminal Behavior*. Los Angeles: SAGE Publications, 576 s.
- Harries, K. 1999. *Mapping Crime: Principle and Practice*. (cit. 20. 11. 2017). Crime Mapping Research Center, National Institute of Justice. Dostupné z: <<https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/178919.pdf>>.
- Ivan, I. – Horák, J. 2012. Analýza kriminality v Ostravě. In Růžička, J. ed.: *Symposium GIS Ostrava 2012: Současné výzvy geoinformatiky*. Ostrava: VŠB-TU, s. 1–7.
- Jíchová, J. 2014. Výzkum zločinu v Česku z pohledu geografie. *Historická geografie*, 40(1), s. 73–93.
- Jíchová, J. 2017a. Kriminalita. In: Ouředníček, M. – Jíchová, J. – Pospíšilová, L. (eds.): *Historický atlas obyvatelstva českých zemí*. Praha: Karolinum, s. 101–107.
- Jíchová, J. 2017b. Kriminalita v Praze: měřítková diferenciaci a možnosti měření. In: Ouředníček, M. – Jíchová, J. (eds.): *Sociální prostředí Prahy: město na prahu 21. století*. Praha: Academia, s. 63–91.
- Jíchová, J. – Nemeškal, J. 2012a. *Kriminalita v Česku*. Specializovaná mapa. Atlasobyvatelstva.cz. Praha: Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy v Praze.
- Jíchová, J. – Nemeškal, J. 2012b. *Struktura kriminality v Česku*. Specializovaná mapa. Atlasobyvatelstva.cz. Praha: Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy v Praze.
- Kamenický, J. 2007. *Vývoj kriminality v územích ČR po roce 2000*. Praha: Český statistický úřad.
- Kolbábek, F. 2007. *Vývoj kriminality na území České republiky*. Diplomová práce. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Přírodovědecká fakulta, katedra geografie, 151 s.
- *Mapakriminality.cz*. Webový portál o kriminalitě. Mapakriminality.cz (cit. 10. 10. 2017).
- Mareš, P. – Rabušic, L. – Soukup, P. 2015. *Analýza sociálněvědních dat (nejen) v SPSS*. Brno: Masarykova univerzita, 508 s.
- Marešová, A. 2011. *Resortní statistiky – základní zdroj informací o kriminalitě v České republice*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 148 s.
- Messner, S. F. et al. 1999. The Spatial Patterning of County Homicide Rates: An Application of Exploratory Spatial Data Analysis. *Journal of Quantitative Criminology*, 15(4), s. 423–450.
- Musil, J. – Müller, J. 2008. Vnitřní periferie v České republice jako mechanismus sociální exkluze. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 44(2), s. 321–348.
- Nemeškal, J. – Špačková, P. – Řiška, M. 2013. *Dlouhodobý vývoj počtu obyvatel 1921–2011*. Specializovaná mapa. Atlasobyvatelstva.cz. Praha: Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy v Praze.
- Ouředníček, M. 2003. Suburbanizace Prahy. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 39(2), s. 235–253.
- Ouředníček, M. 2007. Differential Suburban Development in the Prague Urban Region. *Geografiska Annaler: Human Geography*, 89B(2), s. 111–125.
- Perlin, R. – Kučerová, S. – Kučera, Z. 2010. Typologie venkovského prostoru Česka. *Geografie*, 115(2), s. 161–187.
- Policejní prezidium ČR. 2013–2015. *Evidenčně-statistický systém kriminality 2013–2015*. Praha: Policejní prezidium ČR.
- Sčítání lidu, domů a bytů 2011. Databáze výsledků Sčítání lidu, domů a bytů 2011. Interní databáze. Praha: Český statistický úřad.
- Shu, S. C. F. – Huang, J. N. H. 2003. *Spatial configuration and vulnerability of residential burglary: A case study of a city in Taiwan*. In Proceedings 4th International Space Syntax Symposium, London, Příspěvek 46.
- Šýkora, L. 2003. Suburbanizace a její společenské důsledky. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 39(2), s. 55–71.
- Špačková, P. – Ouředníček, M. – Novák, J. 2016. *Zóny rezidenční suburbanizace 2013*. Specializovaná mapa. Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy.
- Temelová, J. – Novák, J. – Jíchová, J. 2016. Safe Life in the suburbs? Crime and perceptions of safety in new residential developments in Prague's hinterland, Czech Republic. *European Urban and Regional Studies*, 23(4), s. 677–696.
- Večerka, K. – Holas, J. – Tomášek, J. – Přesličková, H. – Blatníková, Š. 2007. *Občané o kriminalitě a prevenci*. Závěrečná zpráva z výzkumu veřejného mínění. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 128 s.
- *Volby.cz*. Webový portál o výsledcích voleb, Český statistický úřad. Volby.cz (cit. 10. 8. 2017).
- Wells, L. E. – Weisheit, R. A. 2004. Patterns of rural and urban crime: a county-level comparison. *Criminal Justice Review*, 29(1), s. 1–22.
- Žalud, M. 2016. *Plán prevence kriminality města Trmice pro období let 2016–2017*. Výzkumná zpráva, 30 s. (cit. 20. 10. 2017). Dostupné z: <http://m.mestotrmice.cz/assets/File.ashx?id_org=17497&id_dokumenty=31910>.

Poděkování

Tento článek byl podpořen Grantovou agenturou České republiky, v rámci projektu GA16-02242S, Prostorové vzorce kriminality a percepce bezpečí v Česku. Rádi bychom poděkovali recenzentům první verze článku, jejichž poznámky a rady přispěly k jeho vylepšení.

JIŘÍ NEMEŠKAL

je vědeckým pracovníkem a postgraduálním studentem na katedře sociální geografie a regionálního rozvoje PříF UK. Ve svém výzkumu se věnuje tématům spojeným s komerční suburbanizací, mobilitou, využitím polohových dat mobilních operátorů a tvorbě specializovaných map v různých oblastech sociální geografie.

JANA JÍCHOVÁ

je vědeckou pracovnící na katedře sociální geografie a regionálního rozvoje PříF UK. Dlouhodobě se věnuje výzkumu i výuce sociální geografie a urbánních studií, specificky se zaměřuje na téma kriminality a pocitu bezpečí. Je autorkou či spoluautorkou řady odborných článků a kapitol. Zároveň je spolueditorkou *Historického atlasu obyvatelstva českých zemí* (Karolinum, 2017) a knihy *Sociální prostředí Prahy: město na prahu 21. století* (Academia, 2017).

SUMMARY

There is a long tradition of searching for dependencies and connections in relation to crime in the European space. However, Czech criminology works with these topics less frequently. The aim of our research is to describe and analyse a spatial pattern of crime recorded in the Czech Republic. Data on crimes committed in 2013 and 2015 were compared with socio-economic characteristics from the population census, various typologies, and other sources.

There are two main factors connected to a high crime rate in the CR: the first is an urban environment, specifically the environment of a large town or city, and the second is the economic transformation in Northwest Bohemia. By contrast, the lowest crime rate is in the central and south-eastern parts of the Czech Republic. Significant factors with a relationship to crime are marital status, religion, ethnic structure, and migration. In contrast, level of education, location in the (geographical) core or periphery, or the unemployment rate do not show any direct relationship. Therefore, Ward's method of clustering was

used to group police districts by crime structure into a typology of police districts.

The typology distinctly shows similarities in the volume and structure of the origins and destinations of the suburbanisation process. The highest burglary rates are in places with the oldest and most intensive suburban growth on the southern edge of Prague. Another finding is that a connection exists between property crime and short-term mobility in areas with high tourism. Peripheral areas were divided up into two types – a border area (with a higher rate of crime) and an inner area with a lower than average crime rate. There are two main ways, among others, to explain low crime rates. The first is cultural stability, which is characterised as a large share of religious people affiliated to any church, people with Czech nationality, married people, and higher voter turnout. The second is migration stability, which refers to situations where a larger share of people were born in the place where they currently reside, where there has been a lower share of in-migrants in the last year, or where there is an ethnically homogeneous population.

Příloha / Annex

Příloha 1: Seznam socioekonomických, sociokulturních a demografických proměnných využitých v analýze

List of socio-economic, sociocultural and demographic indicators used in analysis

Ukazatel / Indicator	Rok / Year	Zdroj dat / Source	Podíl z / Share of
Podíl svobodných / <i>The share of singles</i>	2011	SLDB / <i>Census (2011)</i>	Počet obyvatel 18+ <i>Number of inhabitants 18+</i>
Podíl sezdaných / <i>The share of married people</i>	2011	SLDB / <i>Census (2011)</i>	Počet obyvatel 18+ <i>Number of inhabitants 18+</i>
Podíl rozvedených / <i>The share of divorced people</i>	2011	SLDB / <i>Census (2011)</i>	Počet obyvatel 18+ <i>Number of inhabitants 18+</i>
Podíl ovdovělých / <i>The share of widowed people</i>	2011	SLDB / <i>Census (2011)</i>	Počet obyvatel 18+ <i>Number of inhabitants 18+</i>
Podíl se ZŠ vzděláním / <i>The share of people with elementary education</i>	2011	SLDB / <i>Census (2011)</i>	Počet obyvatel 18+ <i>Number of inhabitants 18+</i>
Podíl se SŠ vzděláním bez maturity / <i>The share of people with lower secondary education</i>	2011	SLDB / <i>Census (2011)</i>	Počet obyvatel 18+ <i>Number of inhabitants 18+</i>
Podíl se SŠ vzděláním s maturitou / <i>The share of people with upper secondary education</i>	2011	SLDB / <i>Census (2011)</i>	Počet obyvatel 18+ <i>Number of inhabitants 18+</i>
Podíl s VŠ vzděláním / <i>The share of people with university education</i>	2011	SLDB / <i>Census (2011)</i>	Počet obyvatel 18+ <i>Number of inhabitants 18+</i>
Průměrný počet let školní docházky / <i>Average years of schooling</i>	2011	SLDB / <i>Census (2011)</i>	x
Podíl nezaměstnaných / <i>The share of unemployed</i>	2011	SLDB / <i>Census (2011)</i>	Počet obyvatel 18+ <i>Number of inhabitants 18+</i>
Podíl obyvatel bydlících před rokem ve stejné obci <i>The share of people who are living in the same municipality they were a year ago</i>	2011	SLDB / <i>Census (2011)</i>	Počet obyvatel <i>Number of inhabitants</i>
Podíl obyvatel narozených v obci obvyklého bydliště <i>The share of people born in the municipality that is their current usual residence</i>	2011	SLDB / <i>Census (2011)</i>	Počet obyvatel <i>Number of inhabitants</i>
Podíl obyvatel se státní příslušností České republiky <i>The share of people of Czech nationality</i>	2011	SLDB / <i>Census (2011)</i>	Počet obyvatel <i>Number of inhabitants</i>
Podíl obyvatel s českou národností / <i>The share of people of Czech ethnicity</i>	2011	SLDB / <i>Census (2011)</i>	Počet obyvatel <i>Number of inhabitants</i>
Podíl obyvatel s neúvedenou národností <i>The share of population of unknown nationality</i>	2011	SLDB / <i>Census (2011)</i>	Počet obyvatel <i>Number of inhabitants</i>
Podíl věřících obyvatel hlásících se k církvi <i>The share of believers affiliated with a particular religion</i>	2011	SLDB / <i>Census (2011)</i>	Počet obyvatel <i>Number of inhabitants</i>
Podíl věřících obyvatel nehlásících se k církvi <i>The share of believers without a particular religion</i>	2011	SLDB / <i>Census (2011)</i>	Počet obyvatel <i>Number of inhabitants</i>
Podíl nevěřících obyvatel / <i>The share of non-believers</i>	2011	SLDB / <i>Census (2011)</i>	Počet obyvatel <i>Number of inhabitants</i>
Podíl obyvatel bez udání náboženské víry <i>The share of people not indicating any religion</i>	2011	SLDB / <i>Census (2011)</i>	Počet obyvatel <i>Number of inhabitants</i>
Podíl obyvatel s vietnamskou národností <i>The share of people of Vietnamese nationality</i>	2011	SLDB / <i>Census (2011)</i>	Počet obyvatel <i>Number of inhabitants</i>
Podíl obyvatel s ukrajinskou národností <i>The share of people of Ukrainian ethnicity</i>	2011	SLDB / <i>Census (2011)</i>	Počet obyvatel <i>Number of inhabitants</i>
Podíl obyvatel s ruskou národností <i>The share of people of Russian ethnicity</i>	2011	SLDB / <i>Census (2011)</i>	Počet obyvatel <i>Number of inhabitants</i>

pokračování:

Ukazatel / Indicator	Rok / Year	Zdroj dat / Source	Podíl z / Share of
Podíl obyvatel s romskou národností <i>The share of people of Roma ethnicity</i>	2011	SLDB / Census (2011)	Počet obyvatel <i>Number of inhabitants</i>
Podíl obyvatel s dlouhodobým pobytem <i>The share of people with long-term residence in a place</i>	2011	SLDB / Census (2011)	Počet obyvatel <i>Number of inhabitants</i>
Podíl obyvatel ve věku vyšším než 65 let <i>The share of inhabitants aged 65 years and older</i>	2011	SLDB / Census (2011)	Počet obyvatel <i>Number of inhabitants</i>
Podíl obyvatel ve věku 15–64 let <i>The share of inhabitants aged 15–64 years</i>	2011	SLDB / Census (2011)	Počet obyvatel <i>Number of inhabitants</i>
Volební výsledek DSSS / <i>The election results of the DSSS (in the elections to the Chamber of Deputies)</i>	2013	Volby.cz	Počet odevzdaných hlasů <i>Number of valid votes</i>
Volební výsledek KSČM / <i>The election results of KSČM (in the elections to the Chamber of Deputies)</i>	2013	Volby.cz	Počet odevzdaných hlasů <i>Number of valid votes</i>
Volební účast / <i>Electoral participation (in the elections to the Chamber of Deputies)</i>	2013	Volby.cz	Počet odevzdaných hlasů <i>Number of valid votes</i>
Podíl zaměstnaných / <i>The share of employed people</i>	2011	SLDB / Census (2011)	Počet ekonomicky aktivních <i>Number of economically active</i>
Podíl vyjíždějících do zaměstnání <i>The share of people who commute to work</i>	2011	SLDB / Census (2011)	Počet zaměstnaných <i>Number of employees</i>
Podíl vyjíždějících do jiné obce okresu <i>The share of people who commute to a different municipality in the district</i>	2011	SLDB / Census (2011)	Počet vyjíždějících do zaměstnání <i>Number of people commuting to work</i>
Podíl vyjíždějících do jiného okresu kraje / <i>The share of people who commute to a different district in the region</i>	2011	SLDB / Census (2011)	Počet vyjíždějících do zaměstnání <i>Number of people commuting to work</i>
Podíl vyjíždějících do jiného kraje / <i>The share of people who commute to a different region</i>	2011	SLDB / Census (2011)	Počet vyjíždějících do zaměstnání <i>Number of people commuting to work</i>
Podíl vyjíždějících mimo Česko / <i>The share of people who commute outside the Czech Republic</i>	2011	SLDB / Census (2011)	Počet vyjíždějících do zaměstnání <i>Number of people commuting to work</i>
Podíl vyjíždějících bez stálého pracoviště / <i>The share of people who commute without a fixed place of work</i>	2011	SLDB / Census (2011)	Počet vyjíždějících do zaměstnání <i>Number of people commuting to work</i>
Podíl vyjíždějících s nezjištěným místem dojízdky <i>The share of people who commute for whom the destination of the commute was not determined</i>	2011	SLDB / Census (2011)	Počet vyjíždějících do zaměstnání <i>Number of people commuting to work</i>
Podíl vyjíždějících v rámci obce / <i>The share of people who commute within the same municipality</i>	2011	SLDB / Census (2011)	Počet vyjíždějících do zaměstnání <i>Number of people commuting to work</i>
Podíl vyjíždějících do zaměstnání a do škol / <i>The share of people who commute to work and school</i>	2011	SLDB / Census (2011)	Počet zaměstnaných a počet studentů / <i>Number of employees and students</i>
Podíl vyjíždějících denně mimo obec – do 14 minut <i>The share of people who commute daily outside the municipality – within 14 minutes</i>	2011	SLDB / Census (2011)	Počet denně vyjíždějících mimo obec / <i>Number of daily commuters outside municipality</i>
Podíl vyjíždějících denně mimo obec – nad 15 minut <i>The share of people who commute daily outside the municipality – 15 minutes or longer</i>	2011	SLDB / Census (2011)	Počet denně vyjíždějících mimo obec / <i>Number of daily commuters outside municipality</i>
Podíl zaměstnaných v průmyslu <i>The share of people employed in industry</i>	2011	SLDB / Census (2011)	Počet zaměstnaných <i>Number of employees</i>
Podíl denně vyjíždějících do zaměstnání <i>The share of daily commuters to work</i>	2011	SLDB / Census (2011)	Počet zaměstnaných <i>Number of employees</i>
Podíl bytů nezpůsobilých k bydlení <i>The share of flats unsuitable for living</i>	2011	SLDB / Census (2011)	Počet bytů / <i>Number of flats</i>

pokračování:

Ukazatel / Indicator	Rok / Year	Zdroj dat / Source	Podíl z / Share of
Podíl neobydlených bytů <i>The share of vacant flats</i>	2011	SLDB / Census (2011)	Počet bytů / Number of flats
Podíl bytů se sníženou kvalitou <i>The share of lower-quality flats</i>	2011	SLDB / Census (2011)	Počet bytů / Number of flats
Poměr denního a nočního obyvatelstva <i>Ratio of the day and night populations</i>	2015	CE-Traffic (2015)	Počet bytů / Number of flats
Podíl obyvatel žijících v Sudetech / <i>The share of people living in the former Sudeten area (districts where the German population made up at least 50% of the total in 1930)</i>	2011	SLDB / Census (2011)	Počet obyvatel / Number of inhabitants
Podíl obcí v kategorii do 499 obyvatel / <i>The share of municipalities in the category of up to 499 inhabitants</i>	2011	SLDB / Census (2011)	Počet obcí Number of municipalities
Podíl obcí v kategorii 500–4 999 obyvatel / <i>The share of municipalities in the category of 500–4,999 inhabitants</i>	2011	SLDB / Census (2011)	Počet obcí Number of municipalities
Podíl obcí v kategorii 5 000 a více obyvatel / <i>The share of municipalities in the category of 5,000 and more inhabitants</i>	2011	SLDB / Census (2011)	Počet obcí Number of municipalities
Podíl obyvatel v kategorii "Metropolitní území" <i>The share of municipalities in the category 'Metropolitan area'</i>	2008	Musil – Müller (2008)	Počet obyvatel Number of inhabitants
Podíl obyvatel v kategorii "Regionální centra" <i>The share of municipalities in the category 'Regional centres'</i>	2008	Musil – Müller (2008)	Počet obyvatel Number of inhabitants
Podíl obyvatel v kategorii "Ostatní území" <i>The share of municipalities in the category 'Other areas'</i>	2008	Musil – Müller (2008)	Počet obyvatel Number of inhabitants
Podíl obyvatel v kategorii "Periferie" <i>The share of municipalities in the category 'Periphery'</i>	2008	Musil – Müller (2008)	Počet obyvatel Number of inhabitants
Podíl obyvatel v kategorii "Rozvojový venkov" <i>The share of municipalities in the category 'Core countryside'</i>	2010	Perlín aj. (2010)	Počet obyvatel Number of inhabitants
Podíl obyvatel v kategorii "Nerozvojový sousedský venkov" / <i>The share of municipalities in the category 'Non-developmental neighbourly countryside'</i>	2010	Perlín aj. (2010)	Počet obyvatel Number of inhabitants
Podíl obyvatel v kategorii "Moravské periferie" <i>The share of municipalities in the category 'Moravian peripheries'</i>	2010	Perlín aj. (2010)	Počet obyvatel Number of inhabitants
Podíl obyvatel v kategorii "Vybavený moravský venkov" <i>The share of municipalities in the category 'Equipped Moravian countryside'</i>	2010	Perlín aj. (2010)	Počet obyvatel Number of inhabitants
Podíl obyvatel v kategorii "Problémový rekreační venkov" <i>The share of municipalities in the category 'Recreationally problematic countryside'</i>	2010	Perlín aj. (2010)	Počet obyvatel Number of inhabitants
Podíl obyvatel v kategorii "Intenzivní rekreační oblasti" <i>The share of municipalities in the category 'Intensive recreational areas'</i>	2010	Perlín aj. (2010)	Počet obyvatel Number of inhabitants
Podíl obyvatel v kategorii "Strukturálně postižený průmyslový venkov" / <i>The share of municipalities in the category 'Countryside of an industrial region in decline'</i>	2010	Perlín aj. (2010)	Počet obyvatel Number of inhabitants
Podíl obyvatel v kategorii "Nespecifikovatelný venkov" <i>The share of municipalities in the category 'Not included'</i>	2010	Perlín aj. (2010)	Počet obyvatel Number of inhabitants
Podíl obyvatel v kategorii "Vyřazeno" <i>The share of municipalities in the category 'Not included'</i>	2010	Perlín aj. (2010)	Počet obyvatel Number of inhabitants
Podíl obyvatel žijících v suburbii <i>The share of people living in suburbs</i>	2015	Špačková aj. (2016)	Počet obyvatel Number of inhabitants
Podíl obyvatel žijících mimo suburbia a mimo jádro <i>The share of inhabitants living outside suburbs and outside cores</i>	2015	Špačková aj. (2016)	Počet obyvatel Number of inhabitants
Podíl obyvatel žijících v jádrech suburbanizace <i>The share of inhabitants living in the cores of suburbanisation</i>	2015	Špačková aj. (2016)	Počet obyvatel Number of inhabitants

PRACOVNÍ JEDNÁNÍ K PODOBĚ POPULAČNÍCH A DOMOVNÍCH CENZŮ V EU PO ROCE 2021

Štěpán Moravec

Ve dnech 12. a 13. dubna 2018 se na půdě Eurostatu v Lucemburku uskutečnilo pravidelné setkání pracovní skupiny, složené ze zástupců této instituce a expertů z vybraných národních statistických úřadů zemí EU pro oblast demografické a cenzové statistiky, jejímž posláním je příprava zcela nového konceptu populačních a domovních cenzů v EU po roce 2021 a související legislativy. Sčítání lidu, domů a bytů v zemích EU po roce 2021 by měly být založeny na každoročním zjišťování a publikování předem definované množiny proměnných za jednotlivé demografické procesy, které jsou již nyní jednou ročně předávány Eurostatu v rámci demografické a migrační statistiky, a vybraných demografických a socioekonomických údajů za rezidenty a cizince, které jsou v současnosti zjišťovány buď z informačních systémů veřejné správy či přímým zjišťováním od respondentů při sčítání lidu. Předpokládá se, že požadované údaje budou publikovány nejen za standardní statistické územní jednotky (NUTS), ale omezená skupina bude zpracována a prezentována i ve formě tzv. kilometrových gridů (čtvercová síť o rozměru čtverce 1x1 km).

V rámci této pracovní skupiny byl v minulém roce vypracován strategický dokument k populačním a domovním cenzům po roce 2021, který byl projednán na zasedání ředitelů sociálních statistik členských zemí EU v březnu 2018. Tato platforma oficiálně podpořila předloženou strategii, přičemž zdůraznila potřebu zajistit koherenci a konvergenci cenzové, demografické i migrační statistiky, poskytovat uživatelům každoročně zjišťovaná data co nejdříve po rozhodném okamžiku a alespoň část z nich publikovat na úrovni kilometrových či menších gridů. Dále požádala pracovní skupinu, aby pokračovala v přípravě legislativy pro implementaci strategie, a to v úzké spolupráci s odborníky z demografické a migrační statistiky.

Na programu prvního dne jednání byla prezentace G. Lanzierioho z Eurostatu k alternativním způsobům vymezení populace oproti stávajícímu a v řadě ohledů problematickému konceptu podle obvyklého pobytu. První alternativou je tzv. *skutečně bydlící obyvatelstvo*, které je založeno na podmínce úřední registrace všech bydlících obyvatel v rozhodný okamžik a nahrazuje subjektivně posuzovaný úmysl zůstat v zemi alespoň rok konkrétní kvantitativní podmínkou strávit v ní většinu roku před rozhodným okamžikem. Druhým konceptem je tzv. *legálně přítomné obyvatelstvo*, které zahrnuje všechny v rozhodný okamžik úředně registrované osoby v zemi s platným povolením k pobytu, které jsou v ní v rozhodný okamžik také hypoteticky přítomny, a to bez ohledu na délku pobytu. Posledním představeným návrhem byl inovativní koncept tzv. *ročního bydlícího obyvatelstva*, který vedle podmínky úřední registrace zavádí jako další požadavky přítomnost v dané zemi po většinu referenčního roku a zároveň alespoň 3 měsíce bez úředního přerušení. Oproti předchozím návrhům se tento počet obyvatel nevztahuje ke konkrétnímu datu, ale k celému kalendářnímu roku (prakticky jde o počet člověkoroků). Výhodou této varianty je možnost získat počet obyvatel za daný kalendářní rok již 3 měsíce po jeho skončení. V následné diskusi zazněly ze strany členů pracovní skupiny různé argumenty pro a proti jednotlivým variantám. Nejvíce zemí, včetně ČR, podpořilo definici legálně přítomného obyvatelstva, který je však na druhé straně obtížně proveditelný pro země bez existujícího populačního registru (FR, PT, MT, IRL). Pouze Francie a Španělsko by uvítaly zachování konceptu obvyklého pobytu ve stávající podobě. Obecně však panovala shoda, že z definice budoucí populace by měl být vypuštěn úmysl zůstat v zemi po určitou dobu a zmínka o místě každodenního odpočinku a že výsledná definice by měla být co nejjednodušší a nejsrozumitelnější pro uživatele.

V další části jednání byl diskutován okruh východících témat a proměnných požadovaných každoročně od zemí EU počínaje referenčním rokem 2024 vždy do konce následujícího roku. Navrhovaný výčet ze strany Eurostatu zahrnuje zejména základní socio-demografické údaje za obyvatelstvo celkem i odděleně za imigranty a emigranty a celou řadu údajů za hlavní demografické události, které již nyní národní statistické úřady Eurostatu většinou každoročně poskytují. Jako nejproblematictější údaj bylo u většiny zemí zmiňováno nejvyšší dosažené vzdělání, které se ani v migrační, ani v demografické statistice často vůbec neevizuje (nebo jen na dobrovolné bázi s velkým podílem nezjištěných odpovědí). Kromě výše uvedených údajů zjišťovaných za celou zemi či úroveň NUTS 2 a NUTS 3 představil Eurostat také návrh 5 proměnných za obyvatelstvo, které by měly členské státy EU poskytovat od roku 2024 každoročně na úrovni kilometrových čtverců. V této věci některé členské státy, včetně ČR, upozornily na určitá omezení diseminovaných dat za takto malé územní jednotky kvůli ochraně důvěrnosti s přímým dopadem i na kvalitu a vypovídací schopnost těchto dat. Pokud jde o požadované údaje za domy a byty v kilometrových gridech, tak východí návrh počítá se zjišťováním pouze 4 atributů (celkový počet domů a bytů, počet podlaží a využití budovy), a to ve tří až pětiletých intervalech se zahájením sběru pravděpodobně později než v referenčním roce 2024. Na závěr diskuse k tomuto bodu bylo dohodnuto, že Eurostat dodatečně zašle všem zemím EU seznam navrhovaných každoročních údajů pro post-2021 cenzu k písemnému vyjádření a klasifikaci, které proměnné jsou pro ně dostupné okamžitě, které jsou potenciálně dostupné v budoucnu a které pravděpodobně dostupné nebudou. Eurostat rovněž avizoval možnost grantové finanční podpory národních aktivit zaměřených na rozvoj sběru údajů klasifikovaných jako potenciálně dostupné s tím, že bude posouzeno uvedení této možnosti přímo v plánovaném nařízení.

Posledním bodem programu prvního dne bylo projednávání tzv. *mechanismu flexibility*, který by měl umožňovat příležitostné, postupné změny jak v obsahu zjišťovaných údajů, tak v jejich požadovaném třídění, územním detailu či frekvenci poskytování. Tento mechanismus má reflektovat jak měnící se potřeby uživatelů dat v čase, tak rostoucí dostupnost a přístup-

nost administrativních zdrojů pro statistické účely. Členové pracovní skupiny se shodli na potřebě zavedení takového mechanismu, který zajistí národním statistickým úřadům jistotu a stabilitu v krátkodobém horizontu a naznačí zamýšlené změny ve střednědobém horizontu. Jako možný příklad k inspiraci byl zmíněn tzv. „*rolling programme*“ uplatňovaný ve statistice sociálních šetření, nicméně bylo konstatováno, že změny v cenálních údajích získávaných z administrativních zdrojů dat potřebují delší čas na provedení, než jaký je nutný pro modifikaci obsahu výběrových šetření. Obecná shoda však panovala na tom, že je nezbytné co nejkonkrétněji stanovit jak rozsah povolených změn na úrovni proměnných, jejich definic, disgregací i kombinačních třídění, tak jejich časovou frekvenci, nicméně nepodařilo se dohodnout na konkrétních parametrech.

Program druhého dne, jehož hlavním bodem bylo pokračování diskuse o formátu a východích parametrech budoucích každoročních cenzů po roce 2021, odstartoval projednáváním referenčních dat a období, k nimž by se měly výsledky sčítání vztahovat. Zástupci pracovní skupiny se shodli, že je žádoucí zachovat stávající jediné referenční datum pro demografické charakteristiky zjišťované u populace, tj. 31. 12. či 1. 1. Na základě podnětů několika zemí bylo dohodnuto, že u socioekonomických proměnných zatížených sezónními vlivy (např. ekonomický status) bude povoleno stanovení odlišného referenčního data, a to v intervalu maximálně do 3 měsíců od přelomu roku. Všechny uplatněné výjimky však budou muset být řádně zdůvodněny a popsány v metadatech.

Poslední blok diskuse se zabýval rolí georeferencovaných dat v rámci post-2021 cenzů. Účastníci jednání se shodli, že rozsah poskytovaných cenálních dat v kilometrových gridech za referenční rok 2024 by měl pokud možno korespondovat s požadovanými údaji pro cenzus v roce 2021 (populace podle pohlaví, věku, statusu ekonomické aktivity, místa narození a místa bydliště rok před sčítáním). Jako další ze strany uživatelů požadované proměnné pro případné dodatečné doplnění po roce 2024 Eurostat zmínil počet obyvatel podle vzdělání, počet narozených a zemřelých a údaje za budovy. Zástupce ČR upozornil na problém malých čísel a potažmo i ochrany důvěrnosti u ročních počtů demografických událostí v kilometrových gridech, který by bylo možné řešit jejich kumulací do 5letých

intervalů. Podobná frekvence prezentace grid dat byla navržena i za domovní fond, který je v krátkodobém horizontu relativně stabilní. Řešila se i produkce cen-
zálních dat za menší než kilometrové gridy, přičemž Eurostat preferuje skladebné dělení gridů (1 km² -> 500 m² -> 250 m² -> 125 m²). Členové pracovní skupiny doporučili produkovat do budoucna gridy jen od velikosti 500 m² výše. S problematikou grid dat úzce souvisí i sběr dat za obyvatelstvo, byty a domácnosti ve městech v rámci projektu *Urban audit*, jehož se zatím účastní 18 statistických úřadů. Bylo dohodnuto, že k možnosti sběru údajů zjišťovaných v rámci Urban

auditů při budoucích pravidelných cenzech se členové pracovní skupiny vyjádří v rámci písemné konzultace.

ČSÚ si velmi váží nabídky Eurostatu účastnit se pravidelných jednání této pracovní skupiny, které přináší nejen možnost získat aktuální informace o legislativní a metodické přípravě nového konceptu sčítání pro období po roce 2021 od kompetentních představitelů Eurostatu, ale i příležitost vyjádřit se k jeho celkové podobě, aktualizacím mechanismům, rozsahu působnosti, seznamu požadovaných údajů a formátu výstupů s ohledem na výchozí podmínky, specifika a možnosti České republiky.

SOCIOLOGICKÝ ČASOPIS CZECH SOCIOLOGICAL REVIEW 2018, ROČNÍK 54, ČÍSLO 1

STATI

Marta Vohlídalová | Vědkyně v době pětiletka a v době soutěže: ženské vědecké dráhy před rokem 1989 a po něm

Lenka Slepíčková, Petr Fučík | Využívání předškolního vzdělávání v České republice: Komu chybí místa ve školkách?

Alena Pařízková, Ema Hrešanová, Alena Glajchová | Migrace a porod: sociální aspekty prolínání dvou životních změn ve výzkumu perinatálního zdraví žen

Tatiana Sedláková, Lucie Galčanová, Andrea Bělehradová | „Krásne prší, dedko, podme! A tak sme išli.“ Starootcovstvo ako neopomenuteľná rola starších mužov

**Sociologický časopis / Czech Sociological Review
Recenzovaný oborový vědecký časopis vydávaný Sociologickým ústavem AV ČR, v.v.i.**

Přináší zásadní stati rozvíjející českou sociologii.

Obsah časopisu (od roku 1993) je uveřejněn na internetu na URL <http://sreview.soc.cas.cz>

Vychází 6x ročně (4x česky, 2x anglicky).

Cena jednoho výtisku bez DPH je 85 Kč. Předplatné na rok je 510 Kč.

Informace o předplatném a objednávky vyřizuje:

Sociologický časopis/Czech Sociological Review – redakce,
Jilská 1, 110 00 Praha 1, tel. 221 183 217–218,
fax 222 220 143, e-mail: sreview@soc.cas.cz

REŽIMY NÍZKÉ PLODNOSTI A DEMOGRAFICKÉ A SPOLEČENSKÉ ZMĚNY¹⁾

Roman Kurkin

Nakladatelství Springer vydalo v roce 2017 publikaci „*Low Fertility Regimes and Demographic and Societal Change*“, která je založena na dvanácti článcích autorů z mezinárodního symposia konaného v Soulu roce 2014. Editorem je profesor sociologie Dudley L. Poston, Jr. z Texas A&M University. Na úvodní esej editora publikace navazuje dalších jedenáct příspěvků, jež jsou rozděleny do tří kapitol – demografický pohyb a změny, strukturální změny a institucionální změny.

V prvním příspěvku („*The Context of Low Fertility Regimes and Demographic and Societal Change*“) popisuje Dudley L. Poston, Jr. teorii prvního a druhého demografického přechodu. Zmiňuje i třetí demografický přechod, který představil David Coleman v roce 2006. Podle něj dochází v Evropě a USA ke strukturálním změnám ve složení populace díky vysoké míře imigrace z geograficky vzdálených oblastí (od země imigrace) a nízké intenzitě plodnosti původní populace. Dále jsou stručně shrnuty následující příspěvky.

První kapitolu otevírá Francesco C. Billari („*A „Great Divergence“ in Fertility?*“), který si klade otázku, kam směřuje plodnost u společnosti se zavřeným prvním demografickým přechodem? Zda přetrvávají rozdíly mezi státy v úrovni plodnosti? Rozděluje dvě skupiny států podle jejich úhrnné plodnosti – první se pohybuje okolo hodnoty potřebné pro prostou reprodukci (severní a západní Evropa, Severní Amerika), zatímco druhá má blíže k hodnotě jednoho dítěte na ženu (střední, východní a jižní Evropa, východní Asie). Autor diskutuje faktory, které by mohly přiblížit skupinu států s nižší úrovní plodnosti k té s vyšší. Mezi tyto faktory patří silná pozice mladých ve společnosti, vysoká úroveň ekonomického rozvoje a subjektivní pocit pohody

a také sladění pracovních a rodinných rolí v kontextu genderové revoluce.

Další příspěvek („*Natural Decrease in the Context of Lowest-low fertility: South Korea, 2005–2014*“) publikují Nayoung Heo a Dudley Poston a zabývají se přirozeným úbytkem v Jižní Koreji, kde sice dochází v posledních letech k přirozenému přírůstku, ale tento růst je koncentrován do poloviny okresů. Autoři argumentují, že do budoucna lze očekávat další rozšíření okresů s přirozeným úbytkem díky velmi nízké intenzitě plodnosti, snižujícímu se počtu obyvatel v reprodukčním věku a naopak rostoucímu počtu starších osob s vyšším rizikem úmrtí.

Prostor v této publikaci dostala i analýza úmrtnosti v USA („*A Twenty-First Century Demographic Challenge: Comparatively Low Life Expectancy in the United States*“). Její autoři – Richard G. Rogers, Elizabeth M. Lawrence and Robert A. Hummer – nejprve porovnávali úmrtnost v USA s dalšími ekonomicky vyspělými státy s nižší úrovní plodnosti (pod 2,1 dítěte na ženu). Intenzita úmrtnosti je v USA vyšší do věku zhruba 50 let, vyznačuje se větším rozptylem podle věku a naopak nízká je u obyvatel ve starším věku (80 let a více). Dále se příspěvek věnuje změnám v čase. Příspěvky k růstu naděje dožití při narození se na začátku 20. století koncentrovaly mezi nejmladší děti do 5 let věku, zatímco k rozdílu mezi roky 2000 a 2010 přispěly zejména věkové skupiny 65–84 let. Úmrtnost podle příčin smrti poklesla mezi roky 2002 a 2010 zejména u nemocí oběhové soustavy a stoupla u nemocí nervové soustavy. Ve srovnání s dalšími vyspělými státy jsou na tom USA dobře v úmrtnosti na novotvary, naopak ztrácí u vnějších příčin, nemocí dýchací soustavy a infekčních nemocí. Autoři jsou optimističtí k dalšímu nárůstu naděje dožití. Prostor vidí zejména v poklesu prevalence kuřáctví, úmrtnosti na vnější příčiny a v dostupnosti zdravotního pojištění.

1) Dudley L. Poston, Jr. (Ed.) 2017. *Low Fertility Regimes and Demographic and Societal Change*. New York, NY: Springer Berlin Heidelberg. ISBN 978-3-319-64059-4.

Susan K. Brown, Frand D. Bean and James D. Bachmeier se zabývají vazbou mezi úrovní plodnosti původních obyvatel a imigrací nízko kvalifikovaných obyvatel do USA („*The Implications of Native-Born Fertility and Other Socio-Demographic Changes for Less-Skilled U.S. Immigration*“). Argumentují, že imigranti neohrožují zaměstnanost ani výši mezd původních obyvatel, protože vzhledem k poklesu úrovně plodnosti za posledních dvacet pět let výrazně poklesl počet nízko kvalifikovaných obyvatel narozených v USA.

Druhá kapitola je věnována strukturálním změnám. Samsik Lee („*Issues of Aging and Age Dependency in Post-industrial Societies*“) považuje za hlavní důvod demografického stárnutí pokles intenzity plodnosti a v druhé řadě také prodlužování naděje dožití. Diskutuje také vliv populačního stárnutí na ekonomický růst.

Nancy E. Riley se detailně zabývá mateřstvím a tím, jaký vliv na něj má nižší úroveň plodnosti ve srovnání s režimy s vysokou intenzitou plodnosti („*Good Mothering in China: Effects of Migration, Low Fertility, and Birth Constraints*“). Příspěvek se zaměřuje na Čínu, konkrétně na venkovské matky. Závěrem je, že ani nízká plodnost nemusí vést k genderové rovnosti, zejména v domácnosti.

Landa J. Waite and Juyeon Kim zkoumají změny ve sňatcích a nesezdaných soužitích v zemích s nízkou úrovní plodnosti ve srovnání s jinými společnostmi („*Couple Relationships in Low-Fertility Settings*“). Snaží se také diskutovat o vztazích u starších párů a zabývají se jejich sexualitou. Jejich průzkum prokázal, že menší počet dětí a více volného času bez dětí nemusí vždy znamenat vyšší kvalitu partnerského soužití.

Gavin Jones se zabývá zeměmi s nízkou úrovní plodnosti ve východní Asii a ptá se, zda vzorce sňatkového a rodinného chování konvergují k vyspělým zemím západní Evropy („*What Is Driving Marriage and Cohabitation in Low Fertility Countries*“). Zároveň diskutuje současné změny v zemích východní Asie v kontextu teorie druhého demografického přechodu.

Závěrečná kapitola se věnuje institucionálním změnám. Daniel T. Lichter a Zhenchao Qian studují současné postavení dětí v USA v kontextu větší rasové diversity, změn v uspořádání bydlení dětí a měnících se vzorců chudoby a ekonomické nerovnosti („*Children at Risk: Diversity, Inequality, nad the Third Demographic Transition*“). Zdůrazňují vliv třetího demografického přechodu, který charakterizují růstem rasových a etnických minorit ve vyspělém světě. Autoři doporučují

komplexní imigrační reformu, která by ochránila děti imigrantů, legislativu směřující ke snížení podílu dětí narozených mimo manželství a podporu společného bydlení lidí s různě vysokým příjmem.

Politické chování v zemích s nízkou úrovní plodnosti (zaměřuje se opět zejména na Jižní Koreu) analyzuje Michael S. Teitelbaum („*Political Effects – Real and Imagined – in Low Fertility Societies*“). Ptá se, jak demografické trendy ovlivnily politiku. Nejprve podává přehled o populačním růstu a poklesu ve světě od konce 19. století. Následně ukazuje vliv populační velikosti, populačního stárnutí a změn v etnické, náboženské nebo rasové struktuře na politické chování. Dále podává přehled o demografických dopadech politik (populační, migrační) v Jižní Koreji. Podle autorů by se v Jižní Koreji měly aplikovat politiky ke zlepšení situace na pracovním trhu a na trhu s nemovitostmi pro mladé lidi a zároveň k posílení slučování pracovních a rodinných rolí.

Poslední příspěvek od Christopher G. Ellisona, Xiaohe Xu a Adrea L. Ruize („*Exploring the Effects of Fertility Change on Religiosity in the Twenty-First Century: A Cross-National Analysis*“) zkoumá vzájemný vliv plodnosti a náboženské víry. Existuje mnoho studií, které se zabývají pozitivní korelací mezi náboženskou vírou a úrovní plodnosti, avšak autoři zde zkoumají na státní úrovni vztah opačný, tzn. zda má nízká úroveň plodnosti vliv na náboženskou příslušnost. Potvrdilo se, že na faktor náboženské víry měřený pomocí indikátorů návštěvnost bohoslužeb, význam náboženství a víra v Boha, má významný a pozitivní vliv počet dětí.

Příspěvky v knize jsou značně geograficky neukotvené. Většina se zabývá situací v Jižní Koreji a USA, případně v Západní Evropě. I tematicky kniha bohužel vzbuzuje dojem, že jde o náhodně vybrané analýzy z libovolného odborného demografického časopisu. Žádná část knihy se podrobně nevěnuje tak podstatnému determinantu jako je úrovně vzdělání na intenzitu plodnosti. Chybí také zmínky o vlivu asistované reprodukce. Naopak je zde zbytečně umístěn článek o úmrtnosti v USA, který se plodností zabývá jen velmi okrajově. Originální a analyticky sofistikovanější je pouze poslední příspěvek o vlivu plodnosti na náboženskou víru. Velká část článků je z metodologického hlediska poměrně jednoduchá a opírá se o jednorozměrnou statistickou analýzu. Knihu bych tedy doporučil spíše nedemografům, kteří se chtějí dozvědět něco o výzkumu plodnosti, případně demografům, kteří se tímto demografickým procesem dopodrobna nezabývají.

Mezinárodní konference „Stárnutí pracovní síly: starší pracovníci a imigranti jako nové pilíře západních ekonomik?“

„*Délka pracovního života se zvyšuje. Současný status quo důchodových struktur je nadále neudržitelný*“, řekl Per Eckefeldt (Evropská komise) v rámci druhého ročníku mezinárodní konference o populačním stárnutí. Již druhý ročník se uskutečnil ve dnech 1. a 2. března 2018 v paláci České spořitelny v Praze. Delegáti z 13 zemí a 3 kontinentů diskutovali o dopadech stárnutí populace a důsledcích ekonomické migrace z hlediska pracovního trhu. Hlavními řečníky byli vedoucí oddělení pro obyvatelstvo z Evropské hospodářské komise OSN pro Evropu (UNECE) Vitalija Gaucaite Wittich, bývalý premiér ČR a evropský komisař pro zaměstnanost, sociální věci a rovné příležitosti Vladimír Špidla a expertka na podporu pracovní schopnosti a prodloužení pracovního života Irene Kloimüller z Rakouska.

Západní společnosti stárnou. Kolem roku 2060 budou připadat na jednoho občana EU staršího 65 let pouze dva pracující, což je polovina současného stavu. Prognóza pro Japonsko udává dokonce číslo 1,3 a pro USA 2,5 pracující osoby na občana staršího 65 let. Zvládneme nadále financovat penzijní a sociální systémy? Jaká je způsobilost starších lidí setrvat na pracovním trhu déle? Jak prodloužit délku pracovního života a zabránit odchodům do předčasného důchodu? Mají firmy dovednosti a znalosti, aby si udržely starší pracovníky? Potřebuje stárnoucí pracovní trh imigranty? Na tyto a další otázky se hledaly odpovědi během dvoudenní konference.

„*Lidé v žádném věku by neměli být vyloučeni ze společnosti. Docenění potenciálu starších lidí, podpora delšího pracovního života a důstojného stárnutí jsou tři stanovené cíle, které nám pomohou dosáhnout sociálního začlenění napříč stárnoucí populací*“, shrnuje Vitalija Gaucaite Wittich hlavní úkoly, které rámuje 3. hodnotící proces implementace Madridského akčního plánu pro problematiku stárnutí (MIPAA), který

země UNECE přijaly již před 15 lety. Irene Kloimüller, rakouská lékařka, která se věnuje konceptu aktivního stárnutí zaměstnanců, také podtrhla důležitost trvalého začlenění lidí v pracovním procesu: „*Zaměstnání podporuje fyzické i psychické zdraví člověka, dává mu smysl života, pocit potřebnosti i osobní kontroly nad svým životem.*“

Per Eckefeldt, vedoucí sektoru pro dopady stárnutí na veřejné finance z Generálního ředitelství pro ekonomiku a finance Evropské komise, který představuje nejnovější projekce Evropské komise v oblasti pracovního trhu, zdravotnictví, školství a veřejných financí, za hlavní výzvu považuje změnu v chápání toho, co znamená být starý. „*Přestože se věk odchodu do důchodu zvyšuje, zároveň se očekává prodloužení doby, kterou lidé v důchodu prožijí, jelikož se zvyšuje také průměrná délka dožití. Evropská unie potřebuje promyšlenou a koordinovanou strategii pro strukturální reformy. Status quo není udržitelný. Velkou výzvou bude prodloužení pracovního života, které bude mít dvojitý přínos, zaprvé zvýšení životní úrovně a zadruhé pozitivní posun směrem k udržitelným veřejným financím.*“

Vladimír Špidla, bývalý premiér ČR a evropský komisař pro zaměstnanost, sociální věci a rovné příležitosti, poukázal na demografické statistiky, které během následujících dekád predikují snížení pracovní síly pod únosnou hranici, což je pro fungující trh neudržitelné. Částečné východisko vidí ve změně systému spočívající v lepším přizpůsobení se současným trendům Průmyslu 4.0. „*Klíčový trend, o němž věřím, že významně předurčí další vývoj společnosti, je digitalizace a umělá inteligence. V budoucnu bude rozvoj umělé inteligence hnací silou, která reorganizuje naši společnost. Pro ekonomiku lidé ztratí svůj potenciál jako producenti, avšak vzroste jejich význam v pozici spotřebitelů,*“ dodává a zároveň zdůrazňuje, že takto

významnou globální změnu bude třeba řešit rovněž globálními prostředky, a to i ve vztahu k udržení starších pracovníků v pracovním procesu.

Další možnost řešení situace nabídl zástupce vedoucího migračního programu z Kanadské zahraniční služby Craig Dundas. Na příkladu Kanady, která je dle jeho slov na migraci závislá, statistikami demonstroval, že: „Dobře navržené imigrační programy mohou podpořit ekonomický růst země, obohatit tuzemské dovednosti a znalosti začleněním zahraničních talentovaných lidí do systému, což vede k podpoře inovací a zmírňování dopadů stárnutí populace.“ Stejný pohled sdílí i Lucie Sládková, vedoucí české mise Mezinárodní organizace pro migraci, která v imigraci také vidí doposud nevyužitou příležitost: „Imigrace je jako supermarket možností. Samozřejmě, že je třeba pečlivě vybírat, ale hovoříme tu o vybírání si toho nejlepšího – v tomto případě těch nejlepších, vysoce kvalifikovaných potenciálních pracovníků.“

V rámci konference bylo již podruhé uděleno ocenění „Excellence Award“ za chytrý a inovativní přístup k age managementu na pracovišti. Tento koncept je

v západní Evropě aplikovaný už po desetiletí, v České republice je jeho praxe teprve na počátku. Letos byla oceněna pozitivní praxe společnosti Správa železniční dopravní cesty (SŽDC), státní organizace, která je v současné době jediným zaměstnavatelem v ČR, který disponuje validovanými výsledky měření pracovní schopnosti dle finské metody Work Ability Index™, a to pro více než 600 svých zaměstnanců. Vedoucí oddělení vzdělávání oceněné firmy Ing. Jitka Češková převzala cenu z rukou Miss World 2006 Tařany Gregor Kuchařové, předsedkyně správní rady nadace Krása pomoci, a Jana Lormana, ředitele komunitního centra pro seniory a jejich blízké Život 90. Na ocenění bylo nominováno celkem 9 firem z celé České republiky.

Konferenci pořádalo Centrum aktivního stárnutí a společnost KEYNOTE pod záštitou Ing. Radka Lacka, radního hl. m. Prahy pro oblast zdravotnictví a bydlení.

Informace o ročníku 2019 naleznete na: www.keynote.cz.

Martin Špáta

Konference o rodinné politice

16. dubna 2018 se konal XVII. ročník mezinárodní konference o rodinné politice, který od roku 1999 pořádá Výbor pro zdravotnictví a sociální politiku Senátu a Národní centrum pro rodinu. Letošní ročník se uskutčil opět ve spolupráci se zahraničními partnery za podpory nadace Hanse Seidela. Cílem konference bylo nabídnout odpověď na otázku, zda **mohou opatření rodinné politiky ovlivňovat rozvodovost**.

Konstatování, která zaznívala z vystoupení advokátky Daniely Kovářové, psychologů Hany Heindorferové, Davida Cicháka i Jeronýma Klimeše, vytvářela pestrý obraz problémů spojených s rozvodovostí. Společným jmenovatelem jejich vystoupení byla pozornost zaměřená na oběti rozpadů vztahů, na děti, které jsou mnohdy zatěžovány následky rozvodu neúměrně možností odpovídajícím věku.

Psycholog Pavel Rataj se zamýšlel nad manželstvím, jako určitým faktorem stability vztahu, i nad důležitou výbavou pro život ve vztahu. Důraz položil na komunikační dovednosti, díky kterým lze sblížovat rozdílné světy obou partnerů, a na výchovu ke vztaho-

vosti, která dopředu učí překonávat překážky, které ke každému vztahu patří.

Samotnou odpověď na otázku po vhodných opatřeních rodinné politiky bylo vystoupení zahraničního hosta, psychologa a ředitele mnichovského Institut für Forschung und Ausbildung in Kommunikationstherapie e. V. Franze Thurmaiera, který představil 23 let realizovaný vzdělávací program pro páry připravující se na společný život i pro ty, kteří již dlouhodobě ve stabilním vztahu žijí. Vzdělávání se soustřeďuje na komunikační dovednosti. Prezentoval mj. studii rozvodovosti u párů, které kurzy absolvovaly, a porovnal ji s rozvodovostí v Německu. Po 5 letech manželství je rozvodovost u absolventů kurzu 3,9%, zatímco rozvodovost v Německu je 23,8%. Po 25 letech manželství je rozvodovost u absolventů kurzu 4,9%, zatímco rozvodovost v Německu je 26,3%.

Bližší informace o konferenci jsou na: www.rodiny.cz.

Marie Ujezdská

Z České demografické společnosti

První diskusní večer v roce 2018 se konal 21. února 2018 na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze. *Hana Cabrnová* (katedra Praktického lékařství pro děti a dorost IPVZ Praha; Odborná společnost praktického dětského lékařství ČLS JEP) vystoupila s příspěvkem s názvem **Primární péče o děti v ČR**, ve kterém zmínila řadu problémů, které se v současné době vyskytují. Především jde o stárnutí pediatriů, s čímž je spojen úbytek ordinací. Problematické je i sloučení oborů klinický pediatri a praktický lékař pro děti a dorost.

Na březnovém diskusním večeru (21. března 2018) se *Petr Mazouch* (VŠE) věnoval **Generačnímu pohledu na zvýšenou úmrtnost mužů v mladém věku**, což je jev, který je v demografické teorii dobře znám a pozorován je především u mužů. Při porovnání generační pravděpodobnosti úmrtí se zdá, že se tato nadúmrtnost postupně snižuje a u starších generací je vrchol výraznější než u generací mladších. Nadúmrtnost bývá dána do souvislosti především s dopravními nehodami a sebevraždami.

V dubnu se konala panelová diskuze na téma **Problematika zjišťování národnosti při sčítáních lidu v minulosti a dnes**. Diskuzi moderovala *Alice Velková* (PřF UK) a mezi panelisty byli *Pavel Kladiwa* (Filozofická fakulta, Ostravská univerzita), *Petr Kadlec*

(FF OU), *Jiřina Růžková* a *Josef Škrabal* (oba ČSÚ). Panelisté diskutovali nad funkcí a smyslem otázky na národnost jak z historického hlediska, tak v současnosti, především pak v souvislosti s připravovaným sčítáním lidu pro rok 2021.

Ve dnech 23.–25. května 2018 hostila již XLVIII. konferenci České demografické společnosti Mendelova Univerzita v Brně. Letošní ročník nesl téma **Demografie v Česku a na Slovensku v průběhu (čtvrt)století. Demografický výzkum a populační vývoj na území Česka a Slovenska od vzniku Československa do současnosti**. Během tří dnů na konferenci vystoupila řada tuzemských i zahraničních odborníků, kteří přednesli řadu zajímavých příspěvků a účastníci se měli možnost zapojit do několika workshopů. Podrobná zpráva z konference ČDS bude připravena do dalšího čísla *Demografie* (3/2018).

Vybrané prezentace z uplynulých diskusních večerů ČDS a seznam plánovaných diskusních večerů naleznete na: <http://www.czechdemography.cz/akce/dv/>.

Příspěvky z konference ČDS jsou dostupné zde: <http://www.czechdemography.cz/akce/konference/konference2018/prispevky-z-konference/>.

MP

Population et Sociétés

2018, č. 551–553

Leden, č. 551

Proč znovu vzrůstá porodnost v Egyptě?

(*Anne Goujon, Zakary Al Zalak*)

S ohledem na současné zvyšování porodnosti v řadě arabských zemí se autorky na příkladu Egypta zabývají těmito příčinami. V Egyptě se po mírném poklesu porodnosti, která se pohybovala kolem 3 dětí na ženu, v roce 2000 opět zvýšila na současných 3,5 dítěte. Ženy v Egyptě se brzy vdávají, mnohem častěji a velmi mladé se stávají i matkami. Egyptanky mají obtíže při hledání zaměstnání, obzvláště ty nejvzdělanější.

Názvy jednotlivých kapitol jsou: Egyptská populace rychle roste, Plodnost roste ve všech sociálních i geografických skupinách, Co se stalo od roku 2008, Jaký je původ této vysoké nezaměstnanosti.

Text doprovázejí čtyři ilustrující grafy (vývoj porodnosti v Egyptě, průběh porodnosti podle věku, úroveň znalostí ochrany Egyptek ve věku 20–39 let a vývoj míry aktivity a nezaměstnanosti v Egyptě).

Únor, č. 552

Přijetí k pobytu u žadatelů o azyl ve Francii od roku 2000

(*Hippolyte d'Albis, Ekrame Boubtane*)

Autoři podrobně rozebírají situaci žadatelů o azyl, jak se měnily jejich počty, diferenciaci podle určujících motivů (práce, rodina). Zabývají se také tím, jaká je budoucnost žadatelů a kolik jich azyl získává. Obecně lze říci, že i přes zvýšení počtu žadatelů ve Francii v posledních letech, podíl těchto osob v celé Evropské unii klesal. Po seznámení s celkovou situací v EU se autoři zabývají Francií. Z celkového počtu žadatelů získává ochranu Francie zhruba jedna čtvrtina žadatelů. Z hlediska jejich skladby je stále minoritní počet žen, i když jejich podíl trvale vzrůstá. Např. mezi roky 2000 a 2012 z 31 % na 37 %. Rozdělení podle země

původu ukazuje, že 38 % žadatelů je z Afriky, 36 % ze zemí asijského kontinentu a na Evropu připadá 21 %. Pozornost autoři věnují i otázce, jak dlouho trvá vyřízení jejich žádosti. Více než polovina udělených azylů se vztahuje k rodinným důvodům a kolem jedné třetiny připadá na uprchlíky a doplňkovou ochranu. Text je doplněn o řadu ilustrujících grafů.

K základnímu textu zabývajícimu se situací ve Francii je připojena i jedna stránka týkající se Rakouska.

V Rakousku autorka srovnává úroveň vzdělání rakouských občanů s přistěhovalci ze Sýrie, Iráku a Afgánistánu. U občanů ze Sýrie a Afgánistánu je uváděna i úroveň vzdělání obyvatel ve vlastní zemi, která je výrazně nižší než u přistěhovalců z těchto zemí.

Březen, č. 553

1968–2018: Čtyři demografická překvapení ve Francii během padesáti let

(*Gilles Pison*)

Autor při příležitosti padesátého výročí vydávání bulletinu *Population et Sociétés* specifikuje čtyři demografické změny, které se na konci šedesátých let nedaly předvídat. První je nebývalý nárůst naděje dožití. Ta se zvýšila ze 71,5 roku pro obě pohlaví v roce 1967 na 82,5 roku v roce 2017. Vliv na tento vývoj mělo především snížení dětské úmrtnosti a prodloužení délky života u osob starších šedesáti let. Dalším „překvapením“ bylo zpoždění mateřství, prezentované výrazným zvýšením věku ženy, jak u prvního porodu, tak dalších. Při zachování zhruba stejného počtu dětí připadajících na ženu dosáhl věk ženy při porodu jejich dětí 30,7 roku. Třetí podstatnou změnou bylo podle G. Pisona výrazné zvýšení počtu narozených mimo manželství, což se neprojevovalo pouze ve Francii. V roce 2016 se téměř šedesát procent dětí (58,5 %) narodilo nesezdaným párům. Jak se v této souvislos-

ti změnila sociální norma, naznačuje fakt, že v roce 1966 bylo těchto „nelegálních“ dětí jen 6 %. Poslední znatelnou změnou je úspěch PACS (Pacte civil de solidarité)¹⁾ zavedený až v roce 1999. Počet těchto svazků zahrnujících i osoby stejného pohlaví se v roce 2016 blížil počtu uzavřených manželství. Každý uvedený

demografický jev je ilustrován výmluvným grafem a celý text je dále doplněn „stromem života“ Francie k 1. lednu 2018 a tabulkou základních demografických ukazatelů metropolitní Francie za roky 1950–2017.

LP

Population

2017, číslo 4

Úvodní příspěvek s názvem **Současný demografický vývoj ve Francii: výrazné rozdíly mezi departementy** (*Didier Breton, Magali Barbieri, Hippolyte d'Albis, Magali Mazuy*, s. 583–651) ve své první části seznamuje s celkovým vývojem a strukturou obyvatelstva podle věku (Francie měla k 1. lednu 2017 67 milionů obyvatel, z nichž připadá na zámořské departementy 2,13 milionu). Druhá část se věnuje imigraci ze třetích zemí a udělovaným dlouhodobým pobytům v zemi. Další podkapitoly pak pokračují tradičními tématy – narozenými, plodností a umělým přerušením těhotenství. Následuje část o sňatečnosti, PACS (Pacte civil de solidarité) a rozvodech a poslední část je věnovaná úmrtnosti. Rozsáhlý text doplňuje 23 grafů, z větší části to jsou kartogramy prezentující stav v jednotlivých departementech. Do textu je zahrnuto i 12 tabulek. V příloze jsou další grafy prezentující vybrané údaje podle francouzských územních celků a 15 celostránkových tabulek prezentujících dlouhodobý vývoj některých demografických ukazatelů a mezinárodní srovnání evropských zemí.

V příspěvku **Zaměstnaní a druhé porody v Evropě** (*Angela Greulich, Mathilde Guergoat-Larivière, Olivier Thévenon*, s. 653–676) autorky po teoretickém (ekonomickém a institucionálním) úvodu seznamují s použitými databázemi – EU SILC a l'OCDE politika, a popisují způsob jejich zpracování. Výsledky regresních modelů ukazují na pozitivní efekt zaměstnanosti žen na druhý porod. Výrazný vliv na to, zda má žena druhé dítě má také rodinná politika

nebo služba hlídání. Dokumentují to na sedmi spočítaných modelech, za které uvádí i čtyřstránkové tabulkové hodnoty.

Po dlouhé době se mezi autory revue objevuje i jméno z České republiky. Jedná se o demografku z Ústavu populačních studií Masarykovy university v Brně, *Zuzanu Žilinčkovou*. V článku **Jaký je vliv dětí na stabilitu manželství a společného soužití? Evropské srovnání** (s. 677–700) autorka reaguje na stále vzrůstající počet narozených mimo manželství, trend, který se objevuje v celé Evropě (ve Francii v roce 2016 téměř 60 %). Klade si za cíl popsat rozdíly mezi nemanželskými soužitími v evropských zemích a srovnat stabilitu těchto soužití, především s dítětem, s manželstvími. Po vstupní otázce co víme o rozpadu manželských párů, se věnuje podrobně stavu výzkumů soužití nemanželských párů (dítě v tomto typu soužití) a diferencí mezi zeměmi z hlediska tohoto soužití. Zkoumá svazky, soužití nebo manželství (uzavřené po roce 1990), přičemž využívá retrospektivní informace o životě v manželství a plodnosti z šetření „Generations and Gender Survey“ provedeném ve 14 evropských zemích (včetně ČR). K analýze používá diskrétní časové modely. Výzkum potvrdil, že ve všech 14 zemích jsou nemanželská soužití trvale méně stabilní než uzavřená manželství. A to bez ohledu na to, zda mají či nemají dítě. Rozdíl ve stabilitě mezi páry bezdětnými či s jedním dítětem je překvapivě zřetelnější v nemanželských soužitích než v manželství (v deseti zemích ze čtrnácti). Z hlediska geografického

1) Občanský pakt solidarity je forma registrovaného partnerství. Umožňuje společné vlastnictví, společné zdanění a daňově zvýhodněné dědické řízení.

je tomu tak spíše v západoevropských státech než ve státech střední a východní Evropy.

Marion Maudet se v úvodu příspěvku **Náboženství a sexualita ve Francii v letech 1970 až 2000. Vývoj praktik a vztah k heterosexuální rodině** (s. 701–728) zabývá problematikou dvou náboženství praktikovaných ve Francii (katolicismus a islám). Za využití tří průzkumů o sexualitě realizovaných ve Francii v roce 1970, 1992 a 2006 se zabývá sexuálními praktikami a projevy sexuality zejména u katolíků. Ty srovnává i s daty o osobách bez náboženského vyznání a díky datům z roku 2006 také s údaji za muslimy. Ze zjištěných skutečností vyplynulo, že v průběhu času se jak katolíci, tak katolíčky, v řadě sexuálních praktik (antikoncepce, masturbace, pornografie) přibližují k osobám bez náboženského vyznání. Naopak pokud jde o věk prvního pohlavního styku je u katolických i muslimských žen mnohem vyšší než v případě žen, které se v roce 2006 nehlásily k žádnému náboženství. Šest tabulek v textu podrobně specifikuje zjištěné sexuální praktiky mužů a žen v jednotlivých šetřeních. V příloze je uveden výtah některých otázek ze šetření v roce 2006 (odpovědi na otázky jsou uvedeny v tabulce v textu).

Článek **Přijatelnost prohlášení o identifikaci informací v průběžném průzkumu u obecné populace** (s. 729–746), jehož autory jsou pracovníci medicínských institucí na univerzitách (*Stéphane Legleye, Jean-Baptiste Richard, Grégoire Rey, François Beck*), popisuje výsledky testování dvou typů identifikačních údajů při párování administrativních dat a lékařsko-administrativních dat ve zdravotnictví (Barometr zdraví 2014). Autoři vycházejí z telefonických průzkumů využívaných k popisu zdravotního chování obyvatel.

Z pěti recenzovaných knih, kromě jedné všechny francouzského původu, můžeme upozornit na podrobný, téměř pětisetstránkový, historický pohled na manželství. Kniha s názvem „Popis manželství ve Francii v 19. století“ (*Gougelmann, St., Verjus, A.*) shrnuje texty řady autorů, kteří s interdisciplinárním pohledem popisují přeměnu manželství v průběhu předminulého století. Další dvě knihy se věnují genderu – „Vědy a gender“ (*Devreux, A.-M.*) a „Slova, postupy a rizika. Studie o pohlaví, sexualitě a AIDS“ (*Mendes-Leite, R.*).

LP

SOCIOLOGICKÝ ČASOPIS CZECH SOCIOLOGICAL REVIEW 2018, ROČNÍK 54, ČÍSLO 2

STATI

Hana Hašková, Alena Křížková, Kristýna Pospíšilová | Intersekcionalní přístup ke zkoumání nezaměstnanosti

Dana Hamplová, Romana Trusinová | Konflikty v rodině původu, osobní pohoda a duševní zdraví v dospělosti

Radka Dudová, Marta Vohlídalová | Muži a ženy pečující o seniory v rodině

Václav Walach | Zdroje nebezpečnosti v sociálně vyloučené lokalitě

Sociologický časopis / Czech Sociological Review

Recenzovaný oborový vědecký časopis vydávaný Sociologickým ústavem AV ČR, v.v.i.

Přináší zásadní stati rozvíjející českou sociologii.

Obsah časopisu (od roku 1993) je uveřejněn na internetu na URL <http://sreview.soc.cas.cz>

Vychází 6× ročně (4× česky, 2× anglicky).

Cena jednoho výtisku bez DPH je 85 Kč. Předplatné na rok je 510 Kč.

Informace o předplatném a objednávky vyřizuje:

Sociologický časopis/Czech Sociological Review – redakce,

Jilská 1, 110 00 Praha 1, tel. 221 183 217–218,

fax 222 220 143, e-mail: sreview@soc.cas.cz

PODKLADY

Redakce přijímá rukopisy v tištěné a elektronické podobě. V průvodním dopise uveďte úplnou kontaktní adresu, včetně e-mailu.

ROZSAH PŘÍSPĚVKU:

Textová část studie by neměla přesahovat 20 normostran (1 NS = 1 800 znaků vč. mezer), tj. 36 000 znaků včetně mezer. Příspěvky do oddílů: Sčítání lidu, Diskuse a Přehledy by neměly přesahovat 8 NS, recenze 4 NS, zprávy 2 NS a anotace literatury 0,5 NS. Je třeba, aby zasláná studie obsahovala abstrakt do 5 řádků (Ř) v angličtině, resumé do 20 Ř v angličtině, abecední seznam citované literatury a stručnou informaci o autorovi – jeho odborném zaměření a názvy nejdůležitějších prací (do 5 Ř). Do anglického čísla zasílá autor článek v angličtině ve stejném rozsahu jako do české verze.

Rukopis je třeba zaslat v textovém editoru Word, zdrojová data pro tabulky a grafy v programu Excel, obrázky a mapy ve formátu *.tif, *.jpg, *.eps. Tabulky, grafy a obrázky je třeba zařadit do textu, jednotlivé strany musí být očíslovány. Názvy i těla tabulek, grafů a obrázků musí být dvojjazyčné (česko-anglické).

Recenzní řízení je oboustranně anonymní. Rozhodnutí o publikování rukopisu, resp. závěru redakční rady, je autorovi sděleno do 14 dnů po zasedání redakční rady.

Redakce provádí jazykovou úpravu textu.

ZÁSADY PRO OPTIMÁLNÍ PODOBU PODKLADŮ

A. TEXTY (v textovém editoru MS Word)

1. V nastavení odstavce používejte pouze zarovnání VLEVO (na levou zarážku).
2. Vyznačování v odstavci (kurzívou, tučně) a používání indexů bude do sazby korektně přeneseno.
3. Nepoužívejte (v nastavení vypněte) funkci, která nuceně přesunuje do další řádky jednohláskové předložky a spojky (a, s, z, v, k apod.), jež by jinak vyšly na konec řádky.

B. GRAFY, OBRAZOVÉ SOUBORY

1. Pro zpracování grafů je kromě požadovaného typu (sloupcový, spojnicový, bodový apod.) nutné připojit zdrojová data v programu Excel.
2. Všechny obrazové soubory – např. mapy, fotografie ukládejte mimo textový soubor samostatně ve formátech *.tif, *.jpg, *.eps s odkazem v textu (graf 1, schéma 1 apod.).
3. Pro další technologické zpracování je důležité, aby bitmapové soubory měly ve velikosti 1:1 rozlišení 300 dpi.

C. PRAVIDLA CITACÍ A POPISKY

Příklady základních druhů citací:

Monografie

- Roubíček, V. 1997. *Úvod do demografie*. Praha: Codex Bohemia. (U publikace s více než třemi autory se uvádí

jen příjmení prvního autora, za ním následuje zkratka a kol., u zahraničních publikací et al.)

- Hantrais, L. (ed.). 2000. *Gendered Policies in Europe. Reconciling Employment and Family Life*. London: Macmillan Press.
- *Potravy*. 2005. Praha: Ústav zdravotnických informací a statistiky.

Články v časopisech

- Bakalář, E. – Kovařík, J. 2000. Otcové, otcovství v České republice. *Demografie*, 42, s. 266–272.

Pokud je časopis stránkovaný průběžně v celém ročníku, není nutný údaj o čísle.

Články ve sbornících

- Daly, M. 2004. Rodinná politika v evropských zemích. In *Perspektivy rodinné politiky v ČR*, s. 62–71. Praha: MPSV ČR.

Elektronické dokumenty

Je třeba uvést:

1. specifikaci média (on-line, CD ROM, databáze, datový soubor)
2. datum stažení (cit. 29. 10. 2005)
3. webovou adresu (dostupné z: <<http://www.czso.cz>>)

Přednášky z konferencí

Maur, E. *Problémy studia migrací v českých zemích v raném novověku*. Příspěvek přednesený na konferenci Dějiny migrací v českých zemích v novověku. Praha, 14. 10. 2005.

Seznam literatury a odkazy

Jednotlivé položky jsou řazeny podle abecedy, více prací od téhož autora je řazeno sestupně od nejstarší k nejnovější. Pokud má autor v seznamu v jednom roce více plošek, rozlišují se přidáním písmen a, b, c... za rok vydání.

Příklad:

Syrovátka, A. 1962a. Úrazy v domácnosti. *Česká pediatrie*, 17, s. 750–753.

Syrovátka, A. 1962b. Úmrtnost dětí v českých zemích na dopravní úrazy. *Časopis lékařů českých*, 101, s. 1513–1517.

Odkazy v textu na seznam literatury

(Srb, 2004); (Srb, 2004: 36–37); (Syrovátka a kol., 1984).

Popisky tabulek a grafů (dodat v češtině a angličtině)

Tab. 1: Pohyb obyvatelstva, 1990–2010; Population and vital statistics, 1990–2010

Graf 1: Relativní věková struktura cizinců a obyvatelstva ČR celkem, 31. 12. 2009; Relative age distribution of foreigners and total population of CR, 31 Dec 2009

Demografie

revue pro výzkum
populačního vývoje

WWW.CZSO.CZ

Demografie, revue pro výzkum populačního vývoje
Demografie, Review for Population Research

Vydává Český statistický úřad
Published by the Czech Statistical Office

Redakční rada Editorial Board:

Roman Kurkin (předseda redakční rady Chair of the Editorial Board),
Marie Průšová (výkonná redaktorka Managing Editor),
Markéta Arltová, Boris Burcin, Elwood D. Carlson, Tomáš Fiala, Ludmila Fialová,
Zuzana Finková, Natalia S. Gavrilova, Richard Gisser, Klára Hulíková, Nico Keilman,
Juris Krumins, Věra Kuchařová, Jitka Langhamrová, Michala Lustigová, Martina Miskolczi,
Zdeněk Pavlík, Markéta Pechholdová, Michel Poulain, Mirjana Rašević, Jiřina Růžková,
Jitka Rychtaříková, Eduard Souček, Luděk Šídlo, Josef Škrabal, Branislav Šprocha,
Leo van Wissen, Martin Zelený

Adresa redakce: Na padesátém 81, 100 82 Praha 10 - Strašnice

Telefon: +420 274 052 834

E-mail: redakce@czso.cz

www.czso.cz

Časopis je v plném znění uveřejněn (od roku 2004) na internetu na adrese:
<https://www.czso.cz/csu/czso/demografie>

Informace o předplatném podává a objednávky přijímá redakce.

Objednávky vyřizuje: Myris Trade, s.r.o., P.O.Box 2, 142 01 Praha 4,

Česká republika, e-mail: myris@myris.cz

Podávání novinových zásilek povolila Česká pošta, s.p., Odštěpný závod Praha
č.j. nov 6364/98 ze dne 9. 2. 1998

Grafická úprava: Lenka Pflégrová

Grafický návrh: Ondřej Pazdera

Tisk: Český statistický úřad

Cena jednoho výtisku: 58,- Kč

Roční předplatné včetně poštovného: 327,- Kč

Indexové číslo 46 465, ISSN 0011-8265 (Print), ISSN 1805-2991 (Online),

Reg. Zn. MK ČR E 4781

Nevyžádané rukopisy se nevracejí.

Číslo 2/2018, ročník 60

Toto číslo vyšlo v červnu 2018

© Český statistický úřad 2018